„ördögök szekerén ördög a szekeres"

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTHETENKÉNT KOLOZSVÁRON
IV. ÉVFOLYAM 1993. 8. (138.) SZÁM

ára 50 lej

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Albinó pipacsok

Ördögök szekerén
ördög a szekeres,
ebben a világban
logikát ne keress.

Lehetnél bogáncs s a
bogáncsok szeretnek,
csontvázad játékul
szolgál a szeleknek.

Legyél csak kutyatej,
tarack vagy beléndek,
fajtáddal folytonos
maradj! — ez belérdek,

ez lehet tévedés,
ez lehet őrület,
más mércén megmérve
lehet csak görbület,

amit te egyenes
jellemnek szeretnél
s de kár ha magoddal
holdakat bevetnél.

Ám legyél akármi,
lesz annak létjoga
s kihalsz, mint őslény, ha
nem vezet sehova.

Lehetsz hát avantgard,
kertész vagy észeres,
csak ilyet ne árulj,
ne türj meg, ne szeress:

kertedben gyomot és
drámádban ripacsot.
...Ágálnak köztünk az
albinó pipacsok.

Valovits László: Fenyő a hegyen

- **Bogdán László: Holnap**
- **Lázár Ervin: A keserűfű**
- **Jancsik Pál versei**
- **Szász János: Carnet mondain**
- **Jakabffy Tamás: 100 sor magány**
- **Szöveggyűjtemény: Szabó Lőrinc**
- **Szabó Gyula: Ajánlás**
- **Mózes Attila: A hiány költészete**
- **Lászlóffy Aladár: "Istenen kívül senkitől sem félek"**
- **Búcsú id. Entz Gézától**
- **Kódex—Index, Kukkoló**

SZILÁGYI ISTVÁN

PRO DOMO
avagy
pénz beszél?

Talán sohasem esett annyi szó kultúra és pénz viszonyáról, mint az elmúlt két, három esztendőben. Ugyanakkor a művészetek intézményeinek — színházak, folyóiratok, kiadók, alkotói szövetségek, műhelyek — ún. *megélhe-tése* hovatovább egyre nagyobb titok... Ha mostanában egy színházi direktor fél évadra biztosítva tudja színészei gázsiját, boldog ember. Ha egy szerkesztő néhány folyóiratszám megjelentetéséhez biztosítva látja a szükséges papírt és nyomdaköltséget, és ha gazdái-jótevői a fizetést is elküldik a "csapatnak" (ezt egyre nagyobb késésekkel) az elmúlt hónap munkájáért — akkor néhány napig akár lapja szerkesztésével is foglalkozhatna...(Feltéve, ha a kilakoltatás réme éppen nem fenyegeti.)

(Egyébként egy "belső munkatárs" havi bére ma jóval a középiskolai tanáré *alatt van* — holott, mint köztudott, a tanár sem az a túlfizetett "alkalmazott". Még szerencse — mondhatnánk némi öniróniával —, hogy az irodalom már-már ingyen "terem". Talán ez is meglátszik a "hozamon". Miután ugyanis egy vers honoráriumából bajosan vásárolhat meg a költő egy (!) csomag márkás cigarettát, s miután egy recenzió aligha fedezi annak a könyvnek az árát, melyről a kritikus ír — nos ezek után aligha állíthatná bárki is, hogy nálunk az irodalmat pénzért művelik...)

Hogy az irodalmi sajtó — számos más művészeti intézményhez hasonlóan — nem jövedelmező vállalkozás, s hogy nem is lehet az, s hogy mindenkor mindenhol mecenatúra éltette — közhely. Csakhogy mára nálunk ezt tovább bonyolítja egy újabb keletű paradox jelenség. Vagyis. Egészen a közelmúltig azoknak a bizonyos "kultúra fogyasztási-mutatóknak" (példány-

>>>>> *folytatás a 2, 3. oldalon*

OLVASÓINK FIGYELMÉBE!

- **A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012**
- **Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 9 és 14 óra között**
- **Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t**

...pénz beszél?

szám, nézők száma stb.) a növekedése általában csökkentette (de semmiképp sem növelte) az ún. kultúrtermék (produkció stb.) előállí tásához szükséges anyagi ráfordítást. Magyarán: minél több példányban jelent meg egy könyv, vagy kelt el egy folyóirat, annál kevesebb volt a kiadó vesztesége. Nos ez az, ami nem *működik*. Ugyanis abban a pillanatban, amikor egyetlen folyóiratpéldány *fizikai állaga* (jobb fogalom híján) többe kerül, mint az az ár, amit az olvasó-vásárló fizet erte, a példányszám növekedése növeli a ráfizetést.

Ez a mi esetünkben a következőket jelenti: ha az egyetlen *Helikon*-példányhoz szükséges papírmennyiség (ez kb.8 deka) 40-45 lejbe kerül, s ha a kiadvány oldalaira, mondjuk, újabb 50 lejért rányomtatódik a hasáb, ezt a "fizikai állagot" pedig 20 lejért juttatja el az olvasóhoz a posta — nyilvánvaló, hogy igazán jelentős példányszám (ami persze jelen körülmények között nem fenyeget) megszámlálná a napjainkat... Márpedig az a szerkesztő még nem született meg, amelyik ne arra törekednék, hogy minél ismertebb, olvasottabb legyen a folyóirat, újság, amit megjelentet. Ez tehát az a bizonyos paradoxon.

(Egyébként a fenti számok, adatok, értékek nem pontosak, s főleg máris tegnapiak. Inkább egy fönnálló helyzet megvilágítását kívánják szolgálni — mely viszont nagyon is valóságos. No meg a *Helikon* "árképzése", mely az 50 lejt eredményezi, eleve abszurdum. Hiszen föntebb alapvető "költségvetési tételeket" hagytunk figyelmen kívül — a szerkesztők fizetésétől, a számítógépes nyomdai előkészítéstől a telefonszámláig —, melyeknek, ha csupán részben is, de ugyancsak be kellene épülniük egy-egy folyóirat-példány árába. Ha tehát mi itt a *Helikon* kiadásával-megjelentetésével kapcsolatos minden költséget összeszámlálnánk, kiderülne, jó, ha az 50 lej a ráfordítás 20%-át fedezi. Persze lehet, mire ezek a sorok április közepén megjelennek, már rég ez a számvetés sem igaz.)

*

Mindezek ellenére itt most ne gyanakodjék újabb áremelésre a tisztelt olvasó, ugyanis az előzők láttán, nyilván arra gondolt, ezt "készíti elő" a lap anyagi ügyeit teregető szerkesztői beszámoló. Ez alkalommal nem erről lenne szó. (S különösen nem arról, hogy valakit is megpróbáljunk "lebeszélni" a *Helikon* olvasásáról...) Hanem csupán arról, hogy az elkövetkezőkben annak a terheit már nem tudjuk vállalni, hogy újságárus standra ki sem rakott, postai sufnikban megrekedő példányszámhányadot is nyomtassunk. Ez most már túl nagy luxus volna. Ugyanakkor a nyomdától átvett *Helikon* példányok lehetőleg továbbra is eljussanak mindazokhoz, akik olvasnak, számontartanak bennünket. Éppen ezért ma már a példányok bő kétharmadát közvetlenül, úgymond "első kézből" postázva juttatja el a szerkesztőség az olvasókhoz — nagyobb részt az iskolákon keresztül. Míg Kolozsváron magunk kézbesítünk mindazoknak, akik a *Helikon*-ra a szerkesztőségben fizettek elő. (Hogy ez milyen plusz megterhelést jelent, azt most nem részletezzénk.) A lapterjesztő, ha némi késéssel is (és a lap árának közel

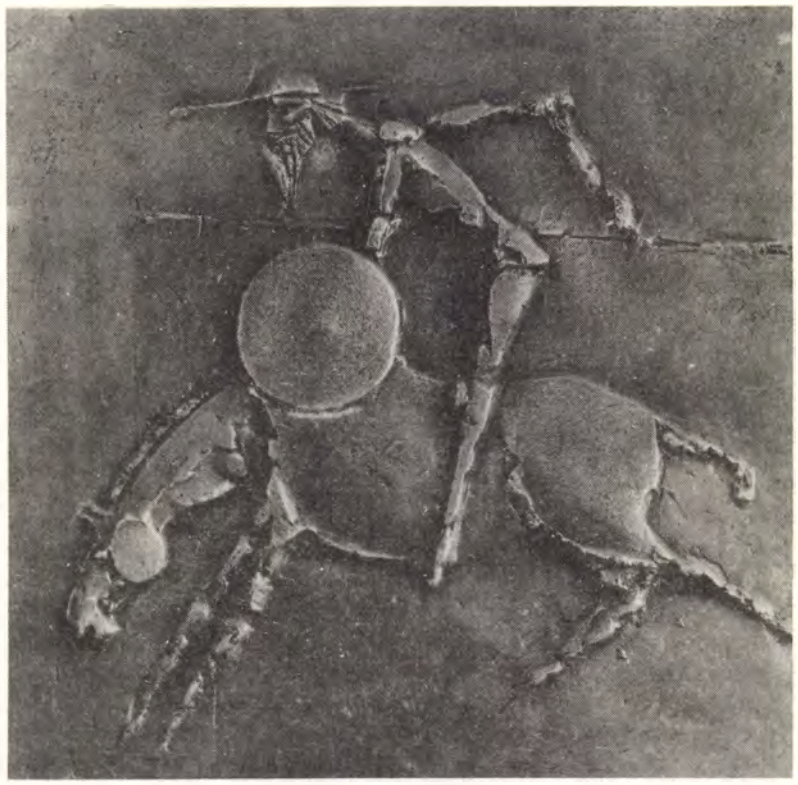

40%-áért) de ugyancsak széthordja a lapot — legalábbis hozzánk mostanában kevés reklamáció érkezett. Így, míg jobb megoldás nem kínálkozik, továbbra is merjük ezt a sántító szolgáltatást ajánlani, mindenekelőtt a nyári évnegyedre azoknak a családoknak, akikhez különben a tanév hónapjaiban az iskola útján jut el a *Helikon*.

Mindezen változatokat azért vettük sorra, mert a további veszteségek elkerülése érdekében a szerkesztőségnek, ha megközelítő pontossággal is, de tudnia kell, hány példányt nyomtasson a folyóiratból. Történt ugyanis, hogy miután januártól a *Helikon* formátumot változtatott, s a külcsín a belbecsre is inkább ráirányította a figyelmet (mely talán valamit ugyancsak javult), a 4., 5. szám megjelente után számos hajdani olvasónk, "hívünk", akik az elmúlt két esztendőben elpártoltak tőlünk, most visszamenőleg az új évfolyam első számától kérték a folyóiratot. Miután hosszú hónapok óta az irodalom s általában a művészetek iránti érdeklődés fokozatos leépülését — tehát szinte kizárólag regressziós tüneteit — tapasztalhattuk, ezen megelevenedés láttán olyasmire szántuk el magunkat, amit békésebb korokban is csak a könyvkiadói gyakorlat ismert: az első számokból utánnyomtunk, hogy a kéréseknek eleget tegyünk. (Szerencsénkre a Misztótfalusi Kis Miklós nyomda, minthacsak a névadó nyomdász ős gyakorlatát követné: megőrizte a nyomódúcokat — melyek ma nyilván ofszet fóliák). De hogy mindez így is drága mulatság volt, s hogy számunkra ez a továbbiakban ugyancsak járhatatlan út, talán fölösleges bizonygatnunk. Mindezekkel együtt, ha valakinek *Helikon*-szám hiányzik a kollekciójából, továbbra is keressen föl bennünket, hisz néhány példány valahonnan mindig visszakerül.

*

Persze az infláció további fokozódásával elkerülhetetlenül a "kultúrjavak" ára is emelkedni fog. Különben a *Helikon* áremelései az elmúlt három esztendőben olvasóinkból, barátainkból minden alkalommal más-más reakciót váltottak ki. Érdekes, a legnagyobb *ellenérzés* akkor mutatkozott, mikor 5-ről 10 lejre emelkedett a példányár (vagyis amikor az infláció poroszkálóból ügetőbe váltott); de amikor ez 20 lej lett, még mindig érkeztek méltatlankodó hangú levelek, hogy nem indokoljuk kellőképpen , miért drágítjuk a lapot (holott váltig magyaráztuk, hogy papírár, nyomdaköltség, az Írószövetség elszegényedése stb.). Ám még ugyanennél az árfekvésnél (20 lejes) meg is békéltek a kedélyek, annyira, hogy '92 őszén barátaink már mindegyre ránk kérdeztek: ti még meddig adjátok ilyen nevetséges összegért a *Helikon*t? (ekkor váltottunk át ügetésből galoppba); hogy az 50 lejes árra már senki se "reagáljon", sőt példányszámnövekedés is mutatkozzék. Valószínűleg ezen akkor változtatunk majd, amikor az 50 lej is nevetségesnek bizonyul (vagyis amikor galoppból vágtába...).

Bármennyire berzenkedjék is bennünk az ún. kultúr*termék* árumivolta miatt valamiféle széplélekgőg, ezen aligha változtathatunk. A különféle egyéb javakhoz való árviszonyítás szintén nem a mai kor találmánya. Erdélyben a század harmadik évtizedétől egy ún. néplap példány-ára általában megfelelt egy tojás árának. Míg egy könyv (ez, ha szemérmesen rejtezkedve is, de egészen a közelmúltig, úgy '90 nyaráig érvényben volt) egy kiló hús árának felelt meg. (Mi a *Helikon*ét egy iskolai büfében megvásárolható uzsonna árával mértük.) Félős viszont, hogy ma már *ez sem működik*, s holnap még kevésbé fog. Mert ha egy romániai magyar család költségvetésében *csak egyszer van meg az a bizonyos összeg*, azon tojást kell venni meg húst; s néhol jó, ha maholnap félbarna kenyérre jut. Nincs pénz. Értjük mi ezt, hisz mi se élünk lazacon. Nincs pénz, szegények vagyunk. De azért nem annyira.

*

Előbb szóltunk már arról, hogy minden költség meg ráfizetés ellenére továbbra is fontosnak tartanánk, hogy a *Helikon* az iskolákon túl is eljusson mindazokhoz, akik a ma sarjadó irodalom iránt érdeklődnek, különösen, miután számos hajdan volt olvasónkkal a terjesztés ellehetetlenülése (a központi lapterjesztőnél uralkodó fejetlenség, s a maszek terjesztő-próbálkozások sorozatos összeomlása) miatt szakadt meg a kapcsolatunk. Úgy gondoltuk, miután több mint kétezer *Helikon*t már amúgyis a szerkesztőségből postázunk, újabb két-háromszáz példány elküldésének gondját még magunkra terheljük, nem oszt, nem szoroz. Hol kezdjük a kapcsolatkeresést? Megszereztük negyvenvalahány RMDSZ-, MADISZ-iroda, -székház meg Tulipán kirendeltség címét és mindenhová elküldtünk egy tisztelgő s "portékánkat" ajánló-kínáló levelet. Arra gondoltunk, náluk csak megfordulhat néhány olyan ember, aki fogvacogósabb korokból még emlékszik reánk. Na meg ha csupán ott "kallódik" is ezen székházak irodaasztalain egy-két *Helikon*-szám, az is megteszi, hátha beléjük lapoz majd valaki, s hírünket tovább viszi. Jóllehet a napi politikához, kéthetenként jelenvén meg (amelyhez hozzászámítandó plusz másfél hét *átfutási idő*), alig szólhatunk hozzá, de ha egyébért nem is, az irodalmi olvasmány mellett a honi magyar kisebbség művelődési-önszerveződési törekvései itt-ott hasábjainkon nyomon követhetők. Nos. A negyven-valahány levélre két válasz is

érkezett... Az elsőben támogatást ígér az egyik RMDSZ-iroda, s bár az nem derül ki, e támogatás miben álland, de azért köszönjük (előre is?) ; a másik konkrétabb: két *Helikon*-példányt kér — telefaxon. Azért csak kettőt, mert higgyük el, többre nem futja. (Értjük mi ezt, mi ne értenénk?) Hanem a fax. Nekünk nyilván nincs ilyen szerkentyűnk, mert ugye erre nekünk sem futja, meg aztán — "kis lap áll a nagy duma mentében" (néhai Gy. Szabó Béla szójátéka szerint) — minek ide fax? Ahol viszont számunkra "vették" ezt az üzenetet, ott bevasaltak rajtunk 300 lejeket. Mi pedig, miután fax-ügyben továbbra is elég járatlanok vagyunk, s máig sem tudjuk, hogy egyáltalán ez a valami a címzett számláját terhelve is érkezhet? — fizettünk. Na meg hümmögtünk: ebből a kis pénzből a második évnegyedre el is küldhettük volna a feladónak a *Helikon*t. Sebaj, azóta is keressük a kapcsolatot irodalmunk lehetséges híveivel...

*

Nincs pénz. Szegény az ország. Szegény a román. És szegény az itt élő magyar. Pont az RMDSZ ne lenne szegény? Hallani lehet, miszerint néhol egyes számú politikai érdekvédelmi szervezetünk nagyon csekély számú alkalmazottja számára is nehéz a fizetést előteremteni. Merthogy nincs pénz. Honnan is lenne? A tagdíjakból? Abból bajosan. A minap becsenget a körzeti megbízott, hogy ugye '93-ból is eltelt már az első évnegyed, s aki tud, fizessen az első hónapokra. Igaz, a javallott összeg, merthogy infláció van, ez évre kicsit megemelkedett. Mennyiről mennyire? 10-ről 25 lejre... Aha. Igen, szegények vagyunk. De azért nem enynyire. Mi, igaz, tagdíj-javalló ügyekben nem vagyunk illetékesek — ám az előbbi összegek hallatán kínos gondolataink támadnak. S ezekkel nem az RMDSZ-be, hanem főleg magunkba harapunk. Merthogy fizettünk mi már az idők folyamán különféle tagdíjakat. Másrészt: ugyan mikor voltunk mi gazdagok? A nyolcvanas években? Akkor volt pénzünk? (Esetleg azoknak volt, akik közül némelyeknek mára még több lett. Abból. Na de ezek nem az RMDSZ-nek fizetik a tagdíjat...)

Hanem a magunkba harapó gondolatok. Melyek minimum kínosak. A Román Kommunista Párt közel négy milliós tagságából negyed millió körül lehetett a magyar nemzetiségű (bár nincs kizárva, hogy ez a szám meghaladta a 300 000-et is.) A '80-as években egy átlag párttagdíj 100 lej volt? Legalább. Azt havonta *oda*adtuk. Mert beszedték? Mert nem mertük *oda* nem adni? Akkor sem, ha tudván tudtuk, hogy ezzel egy minket külön is gyalázó, megalázó, minket beolvasztani, felszámolni szándékozó politikát támogattunk vele? Így volt ez valahogy. Na de most olyanformán számoljunk tovább, hogy az előbbi két és fél—háromszázezerhez gyorsan adjunk hozzá *magunkból* még egyszer egy ennyit, mely "szám" (bár ennél nyilván jóval nagyobb, hacsak a legeslegaktívabb romániai magyar lakossághányadra gondolunk) '89 karácsonyán hirtelen attól lett különboldog, hogy neki az elkövetkezőkben nem kell hordoznia azt a bizonyos 100 lejes-tagdíjas odatartozottság-priuszt. Akkor pláne vessük ki rájuk is ezt az újkeletű (sajnos képzeletbeli) tagdíjadót — mert ugye most már megmaradásunk céljaira. És számoljunk. De ne a 100 lejekkel. Hanem szorzogassuk csak be szorgalmasan ezt az összeget '91-ben, mondjuk, 5-tel, '92-ben 10-zel, '93 első hónapjaiban immár 15-tel és így tovább — vagyis a lej értékvesztésének szorzóival. (Tehát a poroszkáló, ügető, galoppba váltó s majd a vágtázó infláció *trend*jének megfelelően.) A végösszeg egy évre tíz milliárd fölé rúgna, és ez még olvadékony lejben sem csekély. Mindenesetre nemcsak az RMDSZ költségeire futná belőle, sőt, nem is csak lapokra, fél tucat jelesb időszakos kiadvány, két-három kiadó fenntartására, hanem leszakadó szórványaink valamennyi iskolás gyerekét is internátusokba költöztethetnénk ebből a pénzből még meglévő magyar iskoláink tövén. Mi több, alighanem egy új Bolyai Egyetem alapjait is lerakhattuk volna azóta, de lehet, rég tető alatt állnának a campusok —; sebaj, fő, hogy közben megvitattuk, mi volna, ha volna, ha *engedélyeznék* ezt nekünk valakik.

*

Persze azért, hogy az elmúlt három esztendőben elfelejtettük összedobni azoknak a hajdani fekete százasoknak megfelelő mai összegeket, nem az RMDSZ a hibás. Valamiképp mi magunk se vagyunk hibások ennek elmaradta miatt. Inkább az van, hogy az elmúlt negyven esztendő leszoktatott bennünket minden altruizmuskezdeményről (diktatúrákban ennél mi sem gyanúsabb) — lenevelődtünk tehát a pénzbeni "segíts magadon" gondolatáról is.

Lehet, hogy mára túl könnyen *hárítunk* s tesszük felelőssé jelen nyomorúságainkért az elmúlt évtizedeket, az viszont kétségtelen, azokban az időkben megszoktuk, mi több, *belénk idegződött*, hogy csak a bénító kényszernek engedelmeskedjünk, annak , amit a szorongató muszáj diktál — annak viszont igen: ha kényszerűségből s ha fogcsikorgatva is.

Csakhogy azóta eltelt több mint három esztendő. Lassan ideje volna

Vetró András: Don Quijote-illusztrációk

új szokásrendet honosítani... Hisz ha *akkor*, '89 karácsonyán nem is következett el életünkben, mint reméltük, gyökeres változás, annyi azért mindenképp *történt*, hogy a hajdani félelmek burka megpattant rajtunk; s mára ugyan miért törődnénk vele: "vajon mit szólnak hozzá, hogy nekünk pénzünk van, amivel internátust, egyetemet, papírgyárat építhetünk?" Amilyen szegények vagyunk...

Addig viszont, míg mindezt nem gondoljuk végig (vagy ennek valamely reális lehetőségváltozatát), lesunyt tekintettel lessük, vajha támogatni tudna bennünket valaki. Nyilván nem csak mi vagyunk ezzel így. Valahány kultúregylet, hülyegyerek-intézet; egész ország, fél Kelet-Európa ezt teszi: forgatja a fejét s nyújta a markát, hátha belepottyan valami.

Csakhogy azóta (vagyis az elmúlt három esztendő alatt) lehetséges támogatóink logikáját-lélektanát is kiismerhettük volna, ha odafigyelünk. Azzal ugyanis még senki sem szerelt le ún. külső segítőkészséget s nem tántorított el támogatót, hogy közben maga is megpróbált segíteni önmagán. Merthogy ez rendszerint pont *fordítva működik*.

Próbáljuk ki. Amilyen szegények vagyunk... Húzzuk fel egy Bolyai Egyetem falait, és meglátjuk, a vakolat sem szárad meg rajta, valakik valahol már csomagolják számunkra az oktatáshoz szükséges nyelvi labort, számítógépeket. Na mibe...?

*

Nincs pénz, szegények vagyunk? Megszokhattuk volna. Az utóbbi ötszáz esztendő a nagy magyar pénztelenség története. Hisz mihelyt a ládafiában valamennyi összegyűlt, az mindjárt hadiadóba ment el meg váltságdíjra. Hol öregapánkat tatár fogságból, hol a kenyeres pajtást a Héttoronyból kellett kiváltani. Az elmúlt másfél, kétszáz év sem volt permanens örömünnep: hol a nyomott búzaár, hol a peronoszpóra, hol a hadiköltcsön (majd meg a háborús jóvátétel) *tett róla*, hogy pénzünk ne legyen. Miközben építettünk Lánchidat, Mikó Kollégiumot, Akadémiát. (Merthogy azok is *mi* voltunk.) És állítottunk alföldi városaink főterére Kossuth szobrot; no és rendeltünk Fadrusz mestertől Mátyás meg Wesselényi szobrot ide, hogy aztán e drága mívek is osztozzanak 75 éve tartó kálváriánkban, ha már kellettek nekünk. Na de ezen maradandó értékek megteremtésében ugyan ki segített nekünk. Főleg a Jóisten.

(A közelmúltban éppen a zilahi Wesselényi szobor keletkezéstörténetét búvároltuk, merthogy azt is most 90 éve állították. Az akkor alig hatezres városka több mint 10 esztendőn át gyűjtötte a 40 000 korona rávalót. Ez az összeg pedig a nagyon csekély számú főrend 100 koronái mellett nagyobb részt az olvasóegyletek, diákbálok belépődíj-filléreiből s a közrendbeli Jepure Györgyök, Récsei Berták, Posner Ábrahámok 2-10 koronás adományaiból került össze.)

*

De hagyjuk a történeti példákat, félős, mára ebből is elegünk van, s amúgy sem ragadós. Inkább kapcsoljuk be a rádiót. Amit a vezető hírekben hónapok (évek?) óta hallunk, az is *tanulság* lehet. Szegényekháza—népek Dináriakon innen, Kaukázusokon túl, akik békében is alig tengődtek, mikor egymás torkának estek, még mindig jutott géppisztolyra, tankra, lövegre — legalábbis nem szól a média-fáma hadianyaghiányról, pedig a bomba drága mulatság, köztudott.

...Hanem itt üssünk a szánkra s ne folytassuk a példálózást. Még akkor se, ha egyetlen rozoga tank árából 100 évig prosperálhatna a *Helikon*.

JANCSIK PÁL VERSEI
abszurdok és groteszkek

Akna

Az aknamezőn egy akna sétál.
Ha az akna aknára lép,
nem kétséges, hogy mi történik.
Ha pedig
nagyot ugrik,
oldalra billen
vagy kibicsaklik a lába,
a rázkódástól fölrobban(hat),
a többi akna meg követi
a pozitív példát.
Ráadásul
(vagy ahogy a többségiek mondják:
colac peste pupăză):
az aknamező azt hiszi magáról,
hogy virágos rét,
az akna pedig, hogy
alanyi költő.

Csapda

Ha az egyenes úton indulsz el,
rövidesen célhoz érsz,
a célra pedig ki van írva, hogy:
HOSSZÚ ALKOTÓ ÉLET —
de te tudod, hogy az csapda,
s csak azért van odatéve a szöveg,
hogy a verme elveszejtsen.
Ha a kerülő úton indulsz el,
akkora kitérőt kell tenned,
hogy mire odaérsz,
térdig kopik a lábad,
a cél pedig lidércfénnyé,
rémlátássá változik.
Szabad vagy, választhatsz
az egyenes út,
tehát a biztos halál
és a "hosszú alkotó élet",
vagyis a gályarabsághoz hasonló
valami között.

Valahol Európában

Valahol Európában,
Európa egyik városában
a város egyik bolondja,
aki magát nyilván Sztentor
leszármazottjának,
hivatása folytatójának tekinti,
időnként bejárja a város központját,
és valóban elismerést érdemlő hangerővel,
mely a hagyomány szerint
ötven emberével ér föl,
vagyis sztentori hangon
elkezdi kiabálni, hogy:
"...a hadsereg, a rendőrség, a csendőrség,
a biztonsági erők, a határőrség
azonnal és sürgősen és haladéktalanul...
és blabla és blablabla és blablablabla",
a szöveg tömény értelmetlenségbe fullad,
senki sem érti, kivéve...
kivéve a városi tanácsot,
mely ilyenkor feszülten figyel,
a vészjelzésre rögtön reagál,
és azonnal és sürgősen és haladéktalanul
a leghatározottabban megtiltja
és általánosan kötelezővé teszi...
és a városi polgárnak megáll az esze,
és nem tudja, hogy ki a hülye,
e mai Sztentor, a városi tanács, vagy ő,
aki a tanácsot megválasztotta,
vagy nem választotta meg, de az mégis
városi tanács lett.
Így van ez valahol Európában,
annak is egyik városában,
aholis minden hasonlóság
e vers szereplői
és a valóság között
pusztán a véletlen játéka,
amelyért a szerző
nem vállalja a felelősséget.

Milyen a költészet?

A költészet olyan,
akár egy hatalmas stadion
elhagyatott futballpályája,
amelynek játékterén és két kapujában
minden helyzet és gól lehetősége adva van,
néptelen lelátóján pedig
a kitörő örömujjongás
csönddé sűrítve van jelen.

Ilyen is a költészet.

A hóhér kötele

Fejfájás ellen gyógyszer...
Ez bizony meglehet.
Hogyha felkötnek egyszer:
nem fáj többé fejed.

Kecskerímek, kancsalrímek

"Olyanok a kecskerímek,
mint mikor a kecske rí: mek!"

"Jól tudja ezt Bagaméri,
aki a bort maga méri."

Mire jók e groteszkecskék? —
Kérdik egyes groteszk kecskék.

Kimossák a groteszk mocskát —
válaszolják groteszk macskák.

Kecskerímek, kancsalrímek...
Így születnek kancsal rémek.

Lugosy László: Anteusz

JAKABFFY TAMÁS

Harmadik helykeresés

A szín még dermedt, a mozgás üvegből van, rigid, szabályos és hűvös, mint a bolognai üvegcsepp. A szín: Frankfurt am Main állomásnegyede, a Münchnerstrassétól jobbra, az állomás felől nézve. Szeptember végi péntek-este, a német diplomácia nagy lovagja, Genscher lemondása utáni időszak hajnalán. Nemrég esett, meglepően jó a levegő, kicsi, hatszögű cementlapokból rakott a járda. Az arab és bangladeshi utcafiúk, utcalányok és utcagyerekek éppen nem törnek semmit, észrevehetőleg keresetten topisak, mintha valamiféle díszlet részei volnának. Villamoszaj ritkán, az autóforgalom a mellékutcaság mellékességének megfelelő. A kirakatok látványelemeinek hivalkodása nem mennyiségi, de tudatosan és mintegy dölyfösen kvalitatív, az üvegtáblák mögött sok helyen fényszigetelő lakkhártya, ne lehessen belátni. A funkcionális kirakatok látványelemeinek minőségi hivalkodása a nemiségre irányítja a járókelők figyelmét. Az árucikkek között választékban és számbelileg a videokazetták uralkodnak, a szolgáltatások vonatkozásában a legolcsóbb az automatizált, pénzbedobásos, videofülkés kukkolás, de jóformán minden boltajtóban cégvezető vagy egyszerű munkatárs áll, akik "Hello, gentleman!" vagy "Sie können auch nur gucken" köszöntéssel hívják fel különböző, egyenes adásban folyó szolgáltatásaikra a járókelő férfiak figyelemét. A két utca feltűnően Beate Uhse szellemiségét, illetve tőkeerős vállalkozási modorának jegyeit viseli magán, második helyen Teresának és iskolájának termékei állnak. Cicciolinát, Parvatit vagy a francia konkurenseket észrevehető agresszivitással szorították ki a német vállalkozók. A szakosodott üzletek forgalma ügyfelekben sokkal ösztövérebb, bevételben azonban lényegesen magasabb. Történésünk idején a szakosodott szolgáltatások keresettségi listáját sorrendben a következő tematikák vezetik: mintegy fej fej mellett a domina és leszbi, utánuk big prick, transvest, black, és alig valamivel lemaradva a milky és az animal. A frankfurti rendészeti szabályok következetes fegyelme folytán az élő reklám a kirakatok előtti, kizárólag az úttestig tartó járdaszakaszra és csak verbális módszerekre korlátozható, a public relations miként je ennek következtében jól szabályozott, de célratörő. Az üzletág egyezményes, mintegy közép-európai pidgin-angol szaknyelve jól észrevehetően szorítja ki a németet, amely csak a járulékos szolgáltatások — bárok, éttermek, pénzváltó fülkék — körében maradt igazán honos.

A világítás színezését a ciklámenlila és ibolya közötti skála uralja, a piros részaránya is számottevő, neonkék sok, sárga viszont alig akad. Vibráló, pislogó fények jóformán nincsenek: ez is egyfajta szolid megállapodottságot jelez. A fények nem nagyon szolgálnak reklám-célokat, inkább hangulati jelzések. Explicit világítás csak a pornómozik bejárata körül van, itt a hihetetlenül számos és meglehetősen egyöntetű kínálat felmutatása a cél, a plakátok viszonylag kis méretűek, általában itt is Beate Uhse befolyása érvényesül.

Kevés autó parkol az utcákon, félig a járdára mászva pihennek, aggodalmasan ügyelve arra, hogy a járdán szabadon hagyott szélességben kényelmesen elgördülhessen egy tolókocsi vagy különösebb navigálás nélkül átsiethessen — persze másnap délelőtt — a gyerekkocsit toló anya. Kilencig megtelnek a többemeletes házak kapualjai az esti kiadású lapokkal és az ingyenes reklámújságokkal, minden sterilen tiszta bennük, minden ár — "csak" ennyi meg ennyi, mosógéptől légpisztolyig és lánykaharisnyáig minden Sonderangebot. A reklámújságokat alig lopkodják, többnyire csak a bangladeshiek, senki sem tudja, mire használják őket. A közhiedelemmel ellentétben számottevő mennyiségű szemetet a szél a járdákra kiugró pár foknyi lépcsők könyökébe vagy az autók abroncsai alá szorítja.

Az utcák színes világítása fölött fokozatos az átmenet a párolgó esővíz miatt a sötétkékekbe és a feketébe. A háttérben a frankfurti banknegyed toronyházai sejlenek, építésükkor éppúgy botrány, mint a hidegháborús, amerikanizálódó Nyugat-Európa vívmány. A háttér tehát olyan, mintha a Kékszakállú herceg várát mintázná vagy a geometrizált Dolomitokat sötétkékben. Péntek este nem világít sehol ablak, a felhőkarcoló tömbök tehát árnyak, repülőkre gondoló piros mákszemmel a tetejükön. Hogyha látásunkat halszemoptikával toldanánk meg, fekete orsóformában, nem létező csúcsívekben látnánk a domború, állomásnegyedi utcákat.

Ezen a szeptemberi péntek estén a percek nem az előző perc hatvanegyedik másodpercében kezdődnek. Az emberek már ouzót, viszkit vagy Curaçaot isznak a tükrözött felületű bárnál, miközben a bangladeshiek cigarettázva ődöngenek az állomásnegyedben. 92 szeptemberében még nem csúcsosodik a német folk éppen aktuális új hulláma, a cédékre rögzített agykondicionálás jobbára még üzleti reményekben csírázik. A Stern Kohlt mutatja önelégülten és paradicsomlövedékek tüzében, Marilyn Monroe, Picasso, Brecht, Gorbacsov, Thomas Mann, Hitler, Churchill, Hemingway, Becker, John F. Kennedy, Sartre és Adenauer gyerek- és fénykori képeit veti össze. Boszniában most nyitották meg a tüzet, mert kezdődik a híradó. A néző elmondja véleményét az ENSZről és az Európa-Tanácsról, a nézőné behozza a vacsorát és csak a bosnyákokat sajnálja.

A bangladeshi fiúk sörösdobozt rugdosnak a hatszögű cementlapokon. A csörömpölés szüneteiben meghimbálják rekedtes szókincsüket, cigarettáznak. Az üzletekben mértéktartó a zene, a vendégváró lányok is cigarettáznak. A kanálisokban márkák és energia áramlik, időnként megremeg a mélyvasút forgalmától. A frankfurti légikikötő Jumbo Jeteket ereget és szippant magába, szórakozottan gyártja az utasokat, akik kezüket mosva, egykedvűen repülnek el a bőrdzsekis bangladeshi fiúk és a banktornyok fölött.

A bolognai üvegcsepp tűhegyes farkincája hallhatatlan pattanással törik le. Az üvegcseppből fehér, finom, szilíciumos por lesz, anyag. Pereg, gravitációs irányban. A színen szélirányból megjelenik a történés.

Kicsi székely Mózsi nagy Meseországban.

Elhangzott az Éneklő Borz II. évfolyamának 1. számában, Székelyudvarhelyen.

100 m magán

LÁZÁR ERVIN

A keserűfű

Egykettőre bámész sokadalom vette őket körül. Az asszonyok szeméből kiröppent az álom, a gyerekek az anyjuk szoknyája mögül leselkedtek. A kör közepén két megszeppent öreg. Egy férfi és egy nő. A hajukban, a ruhájukon törött szalmaszálak. A kezükben batyu. Szotyoriné a csücskösre kötött asztalterítő csomóját nézte, s valami megfoghatatlan gyerekkori emlék fájdalma sejlett föl benne.

- Csak annyit mondok, hogy megérdemlik a sorsukat — mondta Hujber Gyula.

— Minek beszélsz annyit! — mordult rá Priger András, bár pontosan tudta, Hujber nem a két öregről beszél, hanem a svábokról általában. De most nem általánosságban a svábokról van szó, hanem ezekről itt. Pámer Konrádról és a feleségéről, Hoffman Liziről. Priger András reggel benyitott az istállóba, és ott találta őket az alomnak behordott szalmában.

Hát maguk?

— Györkönyiek vagyunk — mondta Pámer Konrád.

Az asszony mosolyogni próbált, de a keskeny, feszes ajkaktól csak egy fintorra tellett.

Priger András látta, hogy félnek, szerette volna megnyugtatni őket.

— Ismerem magukat a dorogi vásárról.

— Na, ugye? — Lizi mosolya mégiscsak sikeredett végre, kivillant a szájából egy aranyfog. Reménykedett.

— Magukat is? — kérdezte Priger András.

Pámer Konrád bólintott, de nem mert megszólalni, mert félt, hogy elvékonyodik a hangja.

Tegnap este váratlanul beállított hozzájuk Hatala István. Lezökkent egy székre, az öklét az asztalra ejtette. Lizi látta, hogy az asztallap behorpad a súlyos kéz alatt. A férfi egy darabig nem szólt, nem tudott hogyan hozzákezdeni. Nem kínálták semmivel, elfelejtették.

— Az éjjel körülvesszük a falut — mondta Hatala István. — Mindenkit visznek Németországba. A nagydorogi állomásra már betolták a vagonokat.

Lizi szeme a pohárszékre rebbent, az öreg Singer varrógépre.

— A ház?

— A rajtuk valót vihetik, meg annyi ingóságot, amit egy kezükkel elbírnak — mondta Hatala István.

Vártak. A férfi levette az öklét az asztallapról. Lehajtotta a fejét.

— A présházaknál én állok őrt — mondta szelíden.

A kertek alatt lopakodtak a présházak felé. Akkor még nem döntöttek semmiről, csak arról, hogy szöknek. Bikács felé menet, a dűlőúton jutott eszükbe Rácpácegres. Rácpácegres az Isten háta mögött van. Ott nem keresi őket soha senki. Megkerülték Bikácsot, átmentek a Sárvíz döngő fahídján, aztán keresztül a Szigeten, átgázoltak a Sión. Rájuk nehezedett a sírós, párás éjszaka, ismeretlen szagok, ismeretlen hangok vették őket körül, össze-összerezzentek. A ráadási úton mintha megmozdult volna egy bokor.

— Nézd, ott van valaki? — suttogta Lizi.

Egy darabig moccanatlan álltak, de nem mozdult semmi.

— Rémeket látsz — súgta vissza Pámer Konrád.

Mentek tovább, onnan már csak pár lépés volt a Nagysarok, s nemsokára beértek Rácpácegres sötétbe hulló házai közé. S mert nem akartak ilyen késő órán zavarkodni, elhatározták, hogy az éjszaka hátralevő részét az istállóban töltik. Furcsa módon a kutyák nem ugatták meg őket.

Most itt álltak a körben.

Miért mondta az az ember, hogy megérdemlik?

— Az Alsóházban van üres lakás, kettő is — mondta hadarva Szotyoriné.

— Na, jöjjenek — mondta Priger András, és megindult az Alsóház felé.

— Te vállalod érte a felelősséget — mondta Hujber Gyula.

Priger Andrást elöntötte a méreg, de uralkodott magán, csak a felső ajka rándult egyet ritkás bajusza alatt. Nem szólt semmit.

— Baj érheti miattunk — mondta menet közben Lizi.

— Maguk azzal ne törődjenek! — válaszolta, majdhogynem foghegyről Priger András, és ment előttük katonásan, bő szárú csizmája lotyogott a lába szárán.

A szoba régóta lakatlan volt, porzott a földpadlat, a sarkokban háborítatlan életű pókok ültek a megfeketedett hálóbozontban, a piszokfoltos ablakon csak annyi fény szivárgott át, hogy a sivárság még lehangolóbb legyen.

Persze némi fényecske már közeledett. A tenyeres-talpas Szotyoriné személyében, aki egy rossz lavórral, meszelővel, söprűvel meg néhány ringgyel-ronggyal fölfegyverkezve akkor vágott át a lórédombon. Szemében még ott csillogott az iménti párbeszéd diadalma.

— Mért kell neked mindenbe beavatkoznod? — mordult rá a férje.

Szotyoriné, mintha meg se hallotta volna, csak ennyit mondott:

— Eridj el sárgafődér!

Szotyoriné meg Lizi nekiláttak a takarításnak. Meszeltek, fölsározták a szobát, a friss mészillatot átlengte a sár testtelen, nedvekben bővelkedő szaga, büszkén feketéllett a megvasporozott tűzhely lapja, mélysárgán virult az ujjaik nyomától finoman csíkozott, nedves földpadlat, reményteli tisztaságszaga volt az egész világnak. Talán Györkönyben is érezni. Györkönyben?

— Az Isten szakajtsa rátok az eget! — mondta Lizi.

Szotyoriné elkerekedett arccal nézett rá.

— Mit mond?

Lizi hallotta a teherautó-platókra hulló tárgyak buffanásait, az ólba zárt baromfi ijedt kárálását, Hufftlesz Kati a zajok fölött keringő éles sírását, látta Szeip Gyuriékat, ahogy sóbálványként állnak a kenetlenül nyekergő lófogatok között, az asszony előtt a három gyerek, a kis Zsuzsi arca világít a fekete berlinerkendőből. "Mit dörömbölsz, nem zártam be az ajtót, azért nem zártam be, nehogy betörjétek! Mit dörömbölsz?"

Nem, Györkönyig biztos nem hatott el ez a tisztaságszag.

— Az Isten szakajtsa rátok az eget! — mondta még egyszer Lizi.

Prigeréknél ebédeltek.

Mire visszaértek a szobájukba, a tűzhelyben rőzse lobogott, a sutba két-három nyaláb hasított fát rakott valaki. A szoba közepén két megviselt szék, Pámer Konrád a támlájánál fogva megmozgatta őket, látszott, alig kell igazítani rajtuk, s szilárd ülőalkalmatosság lesz mindkettőből.

— Na, Lizi, leülhetsz.

Lizi kifordított keze fejével egy könnycseppet igyekezett eltüntetni a szeme sarkából, "na, más időkre köllesz te", mérgelődött a hirtelen jött érzelmességen.

A Jósvaiak hoztak egy szalmazsákot, az uradalmi kazal maradványaiból jó keményre kitömték. Gazdagék padlásán akadt egy rozzant ágy, igaz, kicsit letyegett az oldaldeszkák kapcsolódásainál, de Jósvai Jancsi ügyesen megékelte, megszögelte, a végére olyan peckes ágy lett, mint egy majdnem új. Hogy ki hozta a pokrócokat, azt észre sem vették, csak annyi, hogy mire végeztek az ággyal való piszmogással, ott találtak a széken két összehajtogatott lópokrócot. Bűtösné kölcsönadta az ünnepi petróleumlámpáját, amit amúgy csak dísznek tartott a szekrény tetején, s nagyon büszke volt rá, joggal, mert a lámpának sárgaréz talpa volt, s ellenzője is volt, tejüvegből.

— Ne üljenek itt sötétben. Aztán majd ha szereznek maguknak másikat, ezt visszakérem.

De nem sokáig égették a lámpát, mert nagyon fáradtak voltak. Feküdtek a friss szalmazsákon, a szúrós lópokróc alatt, az oldaluk összeért. Lizi feszélyezettséget érzett, várakozást és nagy-nagy melegséget a férje iránt, éppen úgy, ahogy fiatalasszony korában, amikor először aludt egy ágyban Pámer Konráddal. Megfogta a kezét. Így aludtak el, kéz a kézben.

Ideges kaparászás az ablakon. Lizi álomtól kótyagosan kinyitja a szemét. Nem tudja, hol van. Világítanak a falak a hajnali félhomályban. Mészszag lengi körül. A kaparászás az ablakon kopogássá erősödik.

— Pámerék! — mondja valaki fojtott hangon.

Hát persze, Rácpácegresen vannak.

Az ablak előtt Szotyori áll.

— Bújjanak el! Gyorsan. Siessenek! Katonák gyünnek.

Lizi visszaszalad az ágyhoz, fölkapja a kioldozott batyut, amivel tegnap érkezett. Aztán lassan visszaereszti. Leül az ágy szélére.

Szotyori behajol az ablakon.

— Na! Gyüjjenek már!

— Nem megyünk sehová — mondja Lizi. Aztán még hozzáteszi: — Köszönjük.

Szotyori eltűnik az ablakból. Lassan, komótosan öltözködnek. Pámer Konrád sietne, de nem mer, érzi, hogy akkor Lizi rászólna. Begombolja a kabátját, aztán mégsem tud uralkodni magán, kapkodó mozdulatokkal szedi össze a hazulról hozott tárgyakat, rakja a kibontott batyuba.

— Hagyjad — mondja neki Lizi, s aztán mivel úgy érzi, kicsit keményre sikeredett a szó, szelíden megismétli: — Hagyjad, Kuni!

Kocsizörgés hallatszik, a lovak hangos dobbanással megállnak a ház előtt.

— Pámer Konrád! Jöjjön ki!

Lizi kézen fogja az urát. Az ajtóban megállnak.

A ház előtt egy parasztszekér áll, a két egykedvű, sodrott ló gyeplőjét egy behúzott nyakú paraszt tartja. A kocsi mellett két katonaféle,

Károlyi András grafikái

szedett-vedett ruhában, az egyiken civil nadrág van. A közelebb álló nyakában dobtáras géppisztoly, a másiknál hosszú, szuronyos gyalogsági puska. A kocsiderékban szétvetett lábbal áll Bederik Duri.

Hátrább, tisztes távolban a nézőközönség. Ott áll Rácpácegres apraja-nagyja.

— Mit képzeltek maguk — mondja a szekérderékban a szétvetett lábú Bederik Duri —, magukra talán nem vonatkozik a törvény!?

A két öreg szótlanul áll a közös konyha ajtajában.

— Szégyelljék a pofájukat! — visít fel Szotyoriné. — Mit vétett maguknak ez a két öreg? Bederik Duri, rohadjon meg a szíved, te árultad el őket.

— Hallgasson, Szotyoriné, mert nem állok jót magamért! Magukat itt bűnpártolásért mind börtönbe csukathatnám. Ki engedte meg ezeknek, hogy beköltözzenek ide?

Priger András mozdul, hogy előrelépjen, de Hujber Gyula megelőzi.

— Én engedtem meg, mit szól hozzá!

A nép morajlik, éles női hangok, férfibrummogás hallatszik. A géppisztolyos katona megmarkolja a fegyverét, szembefordul a rácpácegresiekkel. Bederik Duri jobbnak látja, ha nem feszíti tovább a húrt, a két öreghez fordul.

— Na, hozzák a holmijukat, és indulás.

Csend lesz. Pámer Konrád és Lizi nem mozdul.

— Eleget szívták a levegőt a magyar emberek elől. Menjenek a testvéreik közé, az imádott Németországukba.

Lizi előrelép, elhúzza a száját. Kivillan az aranyfoga.

— Te vagy magyar? Szar vagy te, nem magyar — mondja.

Így hangzik: Te faty matyar? Szar faty te, nem matyar.

— Komm Konrád — mondja az urának, és elindulnak. Megkerülik a lovakat, elmennek a kukoricaszárral körbetámogatott szalmafedelű disznóól mellett, már majdnem elérik a lórédomb gizgazokkal benőtt oldalát, amikor Bederik Duri ocsúdik.

— Állj! — kiáltja.

— Állj! — kiáltja a puskás katona is, és nagy csattanással csőre tölt.

Pámer Konrád és Lizi megállnak, szembefordulnak Bederik Durival.

— Azonnal jöjjenek vissza.

A két öreg csak áll. Térdig ér nekik az elbokrosodott papsajt, a kinyílt koronás maszlag, bölöndök és fostos paréj. Lizi gyengéden megfogja a férje könyökét, segít neki leülni. Aztán hanyatt fekteti. Pámer Konrád elűnik a gazban. Lizi lesimítja a szoknyáját, és az ura mellé fekszik. Nem látszik belőlük semmi, a gizgazok rezdületlenek.

Kristálycsend. A lanyha szellő eláll, a fákon mozdulatlanok a levelek, az égen megállnak a felhők.

— Na, elég most már. Jöjjenek ide — mondja Bederik Duri, de mintha gombóc lenne a torkában.

Akkor már tudni lehet, ami tudható.

— Hozza ide őket — mondja Bederik Duri a géppisztolyosnak.

A katona odaóvakodik a tetthelyre, és áll földbe gyökerezett lábbal.

— Nincs itt senki.

Bederik Duri ordít.

— Mi az, hogy nincs?!

A hangját eltorzítja a félelem.

Az emberek lassan megindulnak a géppisztolyos felé. Látni akarják, hogy nincs ott a gazban senki. Még a behúzott nyakú paraszt is leszáll az ülésdeszkáról, és közelebb megy. Egyedül Bederik Duri nem mozdul a kocsiderékból, áll, mint a sóbálvány.

A kör szűkül, a térdig érő gazban látszik a két test lenyomata.

Alul keserűfű, rajta a maszlag törött szárai, a paréjok és a papsajt ugyan már ágaskodóban, de azért pontosan látni: itt feküdt Pámer Konrád, itt meg Lizi. Mindenki nagyon vigyáz, rá ne lépjen a testek helyére. Még a katonák is.

Bederik Duri tajtékzik.

— Megkeresni őket! Mindent átkutatni!

De nem kutatnak át semmit. A katonák mintha menekülnének, fölugrálnak a kocsira, a paraszt megsuhogtatja az ostorát, a két sodrott lomha ügetésbe kezd, elporzik a kocsi Sárszentlőrinc felé.

A rácpácegresiek meg állnak a lehevert gaz körül, mintha egy éppen beföldelt sír mellett állnának. A férfiak leveszik a kalapjukat.

Aznap éjszaka Hujber Gyula arra riadt föl, hogy valaki sír. Tompa, nyüszögő sírás volt, alig hallható, de ahhoz éppen elég hangos, hogy ne tudjon tőle elaludni. Fölébresztette a feleségét.

— Hallod, asszony, valaki sír.

Füleltek.

— Nem hallok semmit — mondta Hujberné. — Nyugodj meg, Gyula.

De a hang csak nem akart szűnni, néha alig hallhatóan szüremlett át az ablaküvegen, aztán követelődzően fölerősödött.

Hujber Gyula magára kapta a ruháját.

Odakinn hideg, őszi párák motoztak. Összébb húzta magán a kabátot. Nem tévedett. Onnan jött a sírás. Fülét az elfeküdt gazra szorította, a hang felerősödött, felismerte Lizi elvékonyodó hangját, s mögötte Pámer Konrád visszafojtott, halk zokogását. Gyufát gyújtott, és meglátta a virágot. A keserűfű virágot hajtott. Két körömnagyságú, szivárványszínű virágot. Hujber Gyula tudta, hogy ilyen virág nincs, de egy kicsit sem lepődött meg. Elővette a bicskáját, nagy kört árkolt a kivirágzott keserűfű körül, hogy gyökerestül ki tudja emelni a földből. Levette a kalapját, a keserűfüvet jó kétmaréknyi földdel együtt beletette. Fülelt. Elhallgatott a sírás.

Fölkelt, gyors léptekkel elindult. A Kissaroknál balra fordult, a Nagysarok után rákanyarodott a ráadási útra. Félúton a Sió felé mintha megmozdult volna egy út menti bokor. Megállt, megmarkolta bicskáját. "Most gyere ide, te leselkedő disznó" — mondta magában, és egy darabig merően figyelte a bokrot. De nem mozdult semmi. Azért egy darabig még menet közben is szorongatta a bicskáját, csak a Sión túl, a Szigeten vágta újra zsebre.

Átment a Sárvíz fahídján, kísértetiesen döngtek a léptei. Szorongatta a kalapot. Nekivágott a földeknek, toronyiránt Györköny felé. Tudta, a temető a falu innenső végén van, nem kell bemennie a faluba. A temetőt csak nem őrzik. A halottaktól talán nem félnek.

A temető rozsdás drótkerítésén nagy lukak éktelenkedtek. Átbújt az egyiken, a kalapot magához szorította.

Nagy márvány síremlékek közé keveredett, nyilván ide temetkeztek a györkönyi gazdagok.

— A fene a fölfuvalkodott svábjaiba — mormogta Hujber Gyula, s odébb ment, a régi temetőbe, földbe süppedt sírkövek és töredezett fakeresztek közé. Megállt egy égigérő bukszus mellett, letette a kalapot a földre. Letérdelt, egy kalapnyi gödröt ásott a bicskájával, a kezével kikaparta a meglazult földet. Kivette a keserűfüvet, belehelyezte a gödörbe, körültömködte. A középső ujjával eligazgatta a virágokat, lerázta róluk a rájuk hullott porszemeket. Fölállt. Kifordította a kalapját, leveregette róla a rögöcskéket, kikotorta a kalapja bélését is. Viszszafordította a kalapot, visszaütötte a tetejére a horpadást és a térde mellé eresztette.

— Na, Lizi néném, itthun vannak. Isten nyugtassa magukat — mondta.

Megfordult, elment a gazdagok síremlékei előtt, átbújt a lyukas drótkerítésen. Egy jó kilométer után a fejébe tette a kalapját. Ment Rácpácegres felé.

A novella megjelent a Kortárs 1993/2. számában.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

"Istenen kívül senkitől nem félek"

- Csetri Elek Bethlen-monográfiája -

Milyen különös: mintha a palota egymásba nyíló termeinek egyike, térben a legutolsó, időben a legközelebbi lenne a történész munkája, ahol újra visszhangzanak az egykor elhangzott, elsuttogott, elrivalgott igék és mondatok. Nincs szentünk, akire valaki ne mondott volna átkot is. Ha bonyolult és ellentmondásos emberi szerkezetünk kezelésének megkönnyítésére elfogadjuk a "másként gondolkodás" fogalmát, az ilyesmibe is bele kell törődni. Ám nincs számadás, mely ne arányokra épülne és nincs erkölcs, mely ne állítana példaképeket. Érdekes a fogalommá vált nagyságok átszámítási kulcsa is; ugyanazt mutatják és bizonyítják — az értékrend koronkénti és nemzetenkénti konvertibilitását: X korunk Y-ja, vagy N a lengyelek Z-je...

Bethlen Gábor egyike történelmünk olyan méretű alakjainak, akikről nagyon sokat írtak. A pályaképnek Csetri higgadt és világos előadásában az a többlete is támad a mai olvasó számára, hogy nem csupán információkkal gazdagodik, hanem az olyan érzelmi tanulságok is folyton kidomborodnak, hogy lám-lám, akiről utólag (Kemény János nyomán) azt sóhajtja nemzete, hogy vagy ne született vagy örökké élt volna, egy mindenkor kicsinyes jelen közelségében volt akik s amikor észre se vették: Bethlen se volt mindig mindenkinek Bethlen! Hogy történelmi tudatunk "Feszty-körképén" másként vonulnak a vetített képek, fények, árnyékok. Ám azt a biztonsági sávot, nevezzük távlatnak, érdemes tiszteletben tartani. Csetri mindjárt a monográfia bevezetőjében, mikor feladatát körvonalazza, az előzmények számbavétele mellett egy látszólag árnyalatnyi kérdéssel kapcsolatban tesz fontos megállapítást: "Annál inkább (...) mert a fejedelem alakja ma már eléggé homályosan él közvéleményünkben s az is jórészt szépirodalmi ihletésű..."

Bethlen Gábor megközelítésekor is aktuális tehát Láng Gusztáv pontos és finom figyelmeztetése, miszerint a hagyomány nem mindig "a legendateremtő ember tetteit őrzi, hanem a legendaőrző közösség hitét; mely akár kegyes hazugságok árán is, néha függönyt von a példa és a valóság közé, nehogy az kételyt és ellenérvet fordíthasson a tanulságok ellen". A józan elmék nemhiába jegyzik meg a manapság érthetően egyre visszhangosabb évfordulózások légkörében, hogy sokszor, sokmindenben inkább a múlt szépirodalmi képének, mint valóságának hatása alatt állunk. Persze ebből nagyobb baj, torzulás csak akkor lenne, ha az effélét csak mások szemében-szempontjaiban volnánk hajlandók észrevenni.

Csetri érdeme, hogy a felsorakoztatható történelmi tények összevetése, néha ütköztetése útján bontja ki azt a Bethlen Gábor "imázst", melyet tudása, tehetsége, szakmai tekintélye és erkölcsi súlya garanciájával lát el, mikor a többi, előbbi után és közé elénk helyezi. (Bethlen Gábor életútja, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1992)

Minden ilyen léptékű megidézés tudományos "öncél", ám a kor, melynek közegében történik, gyakorlati oldalát és hasznát is látja feltétlenül. Minek a modellje hát az a Bethlen Gábor, aki barátok és ellenfelek, akik szerették s akik nem szerették, számszerűségüket tekintve másodrendű jelentőségű pro vagy kontra szavazata szerint: a hajlik, de nem törik életmentő-nemzetmentő taktikájának nagymestere, de álorcás praktikás magyar, de Janus-arcú, de fegyverrel venne igazat magának, amiről mások beszélik le, de senkit nem üldöz, megbocsátóan toleráns lelepleződött ellenfelekkel szemben is, de olyan, mint a svájci zsoldos vagy a janicsár, aki csak pénzért szolgál, de nagy békeszerző is, aki tizenháromezer főnyi hadával Roşcovul pe Nistrunál két korabeli nagyhatalom közé vonul és a két ellenséges had közé ékelődve megkezdi a békéltetést és közvetítése sikerrel jár: a lengyel-török nekiveselkedés békével ér véget?...

Mindez olvasható ebben a nyugodtan hömpölygő folyóban-folyamatban, Csetri monográfiájában, melybe kétszer és százszor is beléphetsz, bekapcsolódhatsz, kedvenc kérdéseid és érdeklődési köreid szerint, kezdő vagy haladó szinten egyaránt.

Világos szerkezete, lineáris, de mégis a kapcsolódásokat, összefüggéseket nyilvánvalóvá emelő, hangsúlyozó előadásmódja az egyik kiemelkedő kvalitása Csetri könyvének. Az, hogy hatalmas hivatkozás- és jegyzetrendszerében ott az a 200 oldalnyi opus esetében csakis összecsukhatónak nevezhető apparátus, melynek szerzőnk szemmel láthatólag tudósa és ura; ugyanakkor, egy minden vonatkozásban megőrzött objektivitás nem akadályozza meg, hogy mint kötésen a vér, át ne üssön az a megengedett mértékű kálvinista önérzet, mely egy akkora protestáns fejedelem esetében dukál, vagy a sorok közt, kommentár nélkül hagyott, ám egy utalással aláhúzott "igazság", mely az utókori képén már nem, a közelképen igenis fontos lehetett:"Szeben - jól emlékezve Báthori Gábor csapdájára - eleinte ellenállott" annak is, hogy Bethlen látogassa meg fegyveres kíséret élén, ami egy fejcsóválás erejéig pontosítja-élesíti a Tündérkert képét, ha netalán túlságos lenne az idill.

Itt olvashatók a folyamat minden lépcsőfokáról a feltételezhető s a bizonyítható vonatkozások. Ami azért is rendkívül fontos, holmi kritikátlan rajongás helyett, sokat lá-

tott-hallott (s remélhetőleg) tanult korunkban, mivel Bethlen Gábor életútja még ebből a szempontból is példa értékű, hogy jóllehet ő is "parvenüje" a trónnak, s a nagy karrieristák szomorú vége ismeretes, az ő jelleme heppiendhez, bizakodáshoz, reményhez, lélegzethez juttatja a mítoszrombolások és hazugságszétomlások közepette már-már mindenből kiábrándult mai magyart.

*

Csetri mindkét oldal "szavazóit" felsorakoztatja, a történetíró szintézisét is maga végzi el, hangsúlyozva, hogy "Életrajzi vázlatunk a megjelent munkák anyagára alapoz. Csak kivételesen hasznosít levéltári kutatás során felbukkant új adatokat" —, ám a jórészt csak a (mára szinte áttekinthetetlen) szakirodalom beavatottjai számára ismerős adatok közelhozatalával, logikus csoportosításával nagyon sokat bíz az érdeklődő, gondolkodó, történelmi tudatát és nemzeti öntudatát alakító-gazdagító olvasójára is. Azzal, ahogy Bethlen következetességét ábrázolja (klasszikus "két pogány közt" csikicsuki helyzetében a kornak: abban a meggyőződésben, hogy a Habsburg oldalról csakis még nagyobb ártalom várható, a török oltalom elfogadása mellett tart ki, trón előtt és trónon egyaránt), egyben azokat az érveket is láthatóvá, érthetővé teszi, melyek mentén a híres, legendás Bethlen Gábor-i tolerancia kialakult és megerősödött: "megtanult embert látni a fenevadnál jobban gyűlölt pogányban". A tapasztalaton alapuló elfogulatlanság és az ideológiák, vallások, dokrtrínák előítéleteinek párhuzamos felfejtésével a Bethlen pályafutása körüli erőtérben, egy sajnos ma is nagyon aktuális kérdéskört feszeget, a jó példa értékrendje felől közelítve. Persze hogy mindig nehéz volt "objektívnek" vagy bárcsak "realistának" lenni, mikor az alagút vége (mint rendszerint) még sehol sem látszik. Ha van egyáltalán, ha felvillan, mielőtt befutunk a történelem sínein a másik sötétségbe! De tenni, élni, lenni kell, bizonygatja minden stíldagály és poézis nélkül, mondhatni: "kopár meggyőző erővel" Csetri Bethlenje, olyan tanúk objektivitására támaszkodva, mint a fiatalon elhalt Szamosközy, aki Erdély egyik legnagyobb romlásának idejét élte és írta végig, de egy esztendővel B.G. fejedelemsége előtt meghalt, tehát semmi visszavetítés vagy hízelgés nincs abban, amit róla mond.

De az olyan rejtett mérlegek matematikájába is bepillantást enged, mint Pázmány levele, vádló (vagy vádaskodó) álláspontja, miszerint 200.000 magyar pusztult el Bethlen hadjáratai következtében; még előbb abba is, hogy a beiktatására Tordáig vonuló török hadak tízezerszámra vittek ki magukkal rabszíjra fűzött országlakost.

Megállapítható, hogy széthúzó vallási bel- és külpolitikai érdekek és erőterek vonzereje szerint rendeződő frontokon szabályos polgárháború dúlt, kisebb-nagyobb hevességgel immár másfél évtizede, mikor Bethlen kormányra került Erdélyben. A szélsőségek katalizátor szerepe, mint mindenütt a történelem legvéresebb szakaszaiban, itt is jelen van, velejárója, tartozéka, oka és haszonélvezője a rendbomlásnak, az "átmeneteknek". Ezek közé tartozik a hajdúság, egy a törökvilág hadászati elvadultsága közepette is eredeti rohamosztag (a "magyar kozákok") fellépése az erdélyi teátrumban is; ide esik többek közt Mihály Vajda Habsburg-szolgálatban indult, de saját gesztenyéjét is sütögető diverziója, melyből akkora kázust, visszavetítve "hazafias" tőkét próbálnak kovácsolni a jelen nacionalistái. Hiszen az összes látszatok szerint az ügy mindig valakié, valakiben testesül meg, ritkán elvontan a "hazáé" csupán... Bethlen Gábor személyisége is így vált pozitívan szimbólumosíthatóvá, avagy egy más szempontú vizsgálat eredményeképpen negatív példává. Csak azon kell összekülönböznünk, akár minden adat, eredmény és folyomány ismeretében, itt a történelem "végén", hogy végül is a "törökös" vagy a Habsburgos uraknak, irányzatoknak volt igazuk? Így (amennyiben ezt Csetri is világosan levezeti és kimutatja) Bethlen Gábor, aki következetesen a törökpárti politikát követte, máris szembeállítható legfontosabb tanújával, tanítványával és "biográfusával": Kemény Jánossal, akit (mint azt a törökkel vívott csatában lelt halála is "bizonyítja") egyszerűen, azaz egyszerűsítve "osztrákpártinak" neveznek nem egy irományban. Ezek történelmünk fájó pontjai, melyeket csak a legendásítás érelmeszesít (értsd: kapcsol ki végleg) a további vitákból. Ha Léda tojásáig visszamegyünk: jól tette-e István, hogy saját népe tradícióit, melyek végül is behoztak e kies térségbe, ergo eredményesen működtek eladdig, egy adott ponton túl folytathatatlannak ítélve, a Nyugat (a későbbi "osztrák vasasok" prototípusaival) segélyével verte le a Koppányban, Vazulban megtestesülő "nemzetféltést"; és a másik végén: áruló volt-e Görgey, és a Szovjetunió helyett Hitlernek kellett volna-e hadat üzenjen Horthy? E két végpont közt alaposan gatyába lehetne rázni koncepciós és teljesen koncepciótlan Árpádok, Anjouk, Jagellók, Károlyok, Lajosok s Mátyások egész sorát, hol dicsőnek, hol nemzetvesztőnek minősítve az afféle nagyratöréseket, hogy Német-Római birodalmi császári korona, cseh meg lengyel trón meg miegymás.

Mert Csetri is világosan körvonalazza, hogy a sikeres Báthori István s a sikertelen Báthori Gábor után Bethlentől sem volt idegen a krakkói, sőt a prágai trónra való aspiráció sem; ám ezért az erdélyi fejedelmek közül "hivatalból" majd csak II. Rákóczi Györgynek jár ki a letolás, *vae victis* alapon. Pedig igazán nagy rekordot, mint egy szorosan Bethlen pályájához fűződő momentumból Csetri is kimutatja: az akkori Erdély mai értelemben vett "boszniásítását" majdnem

Báthori Gábor érte el, a törvénytelenségei, különösen a szászokat, Brassót és Szebent sértő intézkedései kiváltotta osztódhatnék révén; vagyis hogy az unio trium nationum alapján három vajdaságra tépjék szét azt, ami egész volt. De ott lebegett mint állandó és legfőbb veszedelem, hogy a török is bevégezvén, amit Mohácsnál elkezdett, okkupálja és hódoltsággá züllessze.

A különbség egy Bethlen s más fejedelmek kora közt "főleg" abban nyilvánult, hogy persze párszor ő is "végveszélybe" sodorta honát, csak aztán ő ki is vezette a mélypontokról. Érdekesség, melyre semmilyen komoly tudományos teóriát építeni ugyan nem lehet, de milyen poétikus, hogy a nevezetes "törökbálintozás" és az önálló erdélyi állam mint a magyar államiság folytonosságát őrző esély, kísérlet, mentőakció végének tekinthető "első" kuruckor, tehát Fráter György és Thököly Imre közé eső időszaknak éppen a szimmetriatengelyében helyezkedik el a Bethleni Tündérkert. Ha a históriának is vannak ingerküszöbei és tűrőképessége, akkor ez ama éjfél, mikor éppen szünetel a kísértetjárás. Már annak, aki páholyból, más korszakból történetfilozofál s nem éppen oda, arra esik az egyetlen életideje, hogy otthagyja a fogát valamelyik helyzetmentő és nemzetmentő öldöklésben.

*

Milyen megnyugtató, ha nehéz pillanatokban kéznél a műveltség is. Gyönyörű az a mondat, melyet Csetri (Péter Katalin munkájára hivatkozva) nyilván valamely korabeli szerzőtől idéz: ..."bizony-bizony elgyütt Erdélyországnak utolsó veszedelme, mint Trójának"... S persze az is jellemző, hogy ma is még milyen mementóban gyönyörködhetünk! De abban is mindenképpen, utókoraként is fenntartás nélkül, hogy hát akkor (ha mégis bunda a bunda) mitől Bethlen a Bethlen? S ez Csetri könyvének is fő vonulata, mert hőse életének fő vonulata ez. Hogy Bethlen Gábornak tehát van egy erdélyi nagy példaként, skóla és institúció patrónusként folyton mozgósított, felemlegetett, kiaknázott szerepe, jellege, és van neki az összmagyar történelemben egy másik: a Habsburgtól való elszakadásra egész nemzete nevében tett három-négy döntő és erkölcsileg mindenképpen sikeres-győzelmes kísérletet (még akkor is, ha maga adta vissza, ugyancsak bölcsességét igazolva, államiságunk legfőbb jelvényét, a koronát), mert talán legkorábban ő ismerhette fel, hogy "a Habsburg-hatalom kiterjesztésének újabb kísérletei Erdélyre csak halált és pusztulást hoztak". A töröknél nagyobb veszedelmet. Annak szolgálatára, amire elődje, a másik Gábriel, Borsos Tamás szavai szerint azt mondta volt, hogy "Erdély nem ország, csak megenni s meginnya való..." - ő egy igazán csak később visszhangzó történelmi név viselőjét, egy Talleyrand-t fogadhat fel diplomatái sorába, és Richelieu-vel meg Gustav Adolffal lépett szövetségre annak az 1918-ig, de legalábbis Austerlitzig kivihetetlen ötletnek megvalósítására, hogy Habsburg-Ausztriát teljesen felszámolják.

Lehet, hogy az elmúlt idők üvegén át már csak fénytörések árán vezetnek oda-vissza a sugarak, ám akik Bethlen Gábor fénylése után hajolnak le hozzánk, biztosan mindig aranyat fognak találni... Bár ágyban, párnák közt halt meg, dicsősége teljében, történetünk szálán először az ő sorsában ködlik fel Rodostó, egyik legtisztább sorsszimbólumunk. "Bejáró emberei és hívei" maradunk az olyan könyvek hatása alatt is, mint Csetri Elek kiemelkedő munkája.

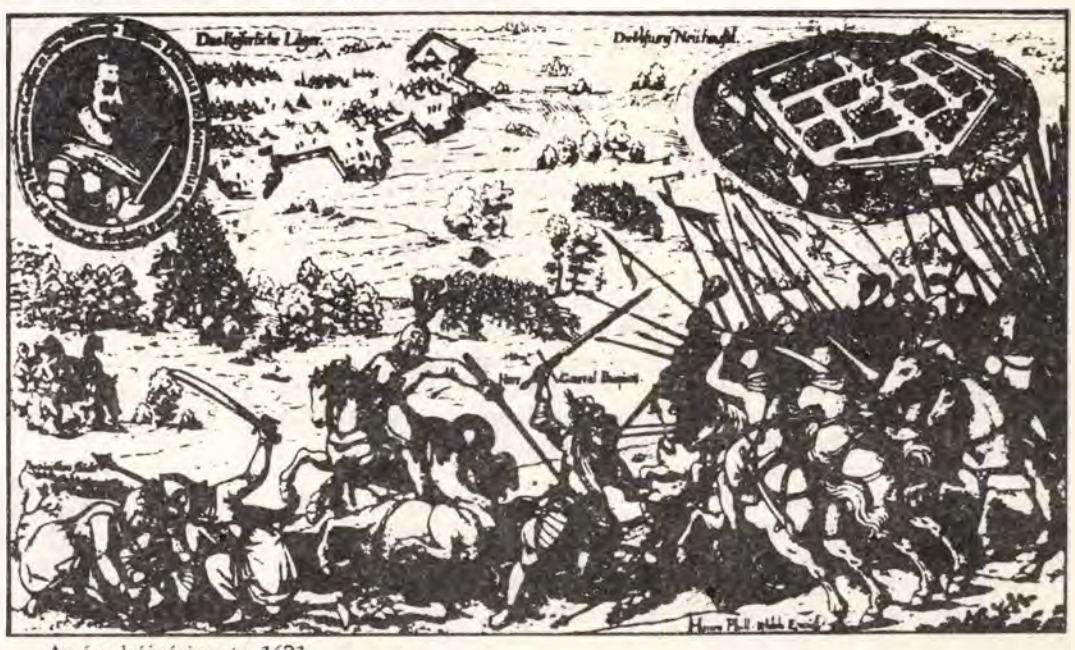

Az érsekújvári csata, 1621

SZÁSZ JÁNOS

Az orosz baba

Hetek óta halasztom megírni az orosz mondén ügyek krónikáját. Bukik-e Jelcin, marad-e Jelcin? Már-már úgy tűnt, hogy egykori pártfogója, majd ellenfele, végül harcostársa , majd végérvényesen ellenfele sorsára jut. Hanem mégse. Mitterrand elnök, ki az utóbbi időben az Európai Közösség hivatalos és hivatásos tűzoltója, tüstént megjelent a Kremlben és hiteles cári díszletek között biztosította (mondhatnám, életbiztosította) Jelcint a művelt Nyugat segítsége felől. Mindezenközben a Nagy Hetek is összeültek elhatározni: most már igazán itt az ideje hathatósan segíteni az orosz reformot.

A reform az orosz kérdés végső sebe. Jelcin és kormánya akarja, a parlament ellenzi: olyan társadalmi-gazdasági sokkterápiának véli, amelybe Oroszország bele fog roppanni. Jelcin szerint a reformsokktól fog Oroszország feltámadni, még ha a parlament bele is fog roppanni. A parlamentben, melyben feltűnően elegáns, igen jó ízlésű borbélyokhoz járó urak ülnek, a többség konzervatív, azaz Jelcin-ellenes. Az államfő viszont olyan előjogokat követel, amelyekkel a parlamentet megkerülve hajthassa végre — bűvszó? jelszó? parancsszó? — a reformot. Megtörtént. Ez a késhegyig, már-már bajonetthegyig vitatott reform olyan, mint Matrjonuska, az orosz baba, amelyben babák kisebb serege várja, hogy napfényre kerüljön. Elsőül a reformért való harc a hatalmi intézményeken kívül. Válságos napokban már arról esett szó: kié az utca? S mint köztudott, az efféle utcai harcokban szokott eldőlni, kié a hatalom? (Mentse meg ettől Oroszhont a jó Sors, mert a polgárháborús önpusztításnak olyan hagyományai vannak Oroszországban, hogy akárcsak gondolni is ijesztő egy újabbra.) A parlamenti ülésszak előtt Jelcin népszerűsége tetemesen csökkent, míg utána hatalmasat nőtt. Az orosz közvélemény (ez az utca) tehát hol elfordul Jelcintől a gazdasági romlás miatt, hol melléje áll, mert ellenzi a visszarendeződést.

A festett babákból előkerülő babák közt ott vannak a nacionalisták és a monarchisták, akik szintén a visszarendeződés hívei. Fontos a köztes pártok ereje, de a dolgok a pólusokon dőlnek el. Az alig-alig demokráciának Oroszországban tehát nemcsak egy szovjet irányzatú, hanem egy cári államrendű restaurációval is harcot kell folytatnia. Nehéz a dolguk, lássuk be, az orosz demokratáknak, hiszen mindenekelőtt egy visszarendeződő tendenciájú parlament és egy szinte teljhatalmat igénylő elnök között kell választaniuk. E harc minden erőt leköt, ezért táncolhatnak vígan a zsidófalók és a cárimádók.

Egyébként: éhínség, pénzhígulás, erkölcsi bomlás, maffia típusú, szervezett bűnözés. Utóbbi a nyugati — és nem csak — sajtó kedvenc csemegéje, mintha most fedeznék fel, hogy a jólét és a nyomor egyaránt szüli a bűnt. De arról már kevesebb szó esik, hogy a reformhoz szükséges kölcsönök miért késnek? Helmuth Kohl nemrég Japánban járt és valósággal felszólította a kormányt és a pénzügyi köröket, ne hagyják, hogy az orosz reformok segélyezésének a terhét kizárólag a nyugati hatalmak viseljék. Közbenjárásának a mérsékeltnél is kevesebb sikere volt. Pedig az orosz kérdés világkérdés, nemcsak Európa nyugalma, vagy ahogy szabályosan mondják, biztonsága fordul meg az orosz békén, jóléten, hanem Japáné is. A tudatos világ egyik nagy aggodalma, mi lesz az oroszok atomarzenáljának a sorsa? Meddig marad felelős kezekben, kerül-e felelőtlenekébe? A nagy babából előbúvó babák közül ez a legveszedelmesebb. Az atombaba után következik a hadseregé. Úgy alakulnak-e ma vagy holnap a dolgok, hogy át kell venniük a hatalmat? A katonák rendes emberek, de ha hatalomra kerülnek, összetévesztik a politikát a háborúval.

Akármennyi baj és veszély környékezné meg a nagy Oroszországot, a riasztó hírek hallatán nekem minduntalan eszembe jut, vajon mit csinál most Tolsztoj; ki kölcsönöz pénzt Dosztojevszkijnek, aki most tért vissza Baden-Badenből, ahol mindenét elvesztette szerencsejátékokon; hát Turgenyev, s vajon melyik darabját írja Csehov, melyik regényét Gorkij? Mennyi mindenkit kihagytam: Gogolt és Szaltikov-Scsedrint, Babelt, Bulgakovot, no meg a költőket, a látnok Blokot és az úttörő Hlebnyikovot, s mindnyájuk mögött rebbenő árnyjelként Puskint... Vajon hogy megy soruk, dolgoznak-e? Persze, nem ők, hanem azok, kik remegő térddel a nyomukba lépnek.

Az értékek téridejében az orosz remekírók a szenvedő ország kortársai, kik sürgetik a teremtés folytatását. Előbb-utóbb az orosz gazdaság talpraáll. Lesz-e orosz szellem, mely sebeket gyógyít és sebeket tép, de visszaadja az oroszok emberi méltóságát?

A babákkal viselős orosz baba vajon a szellemével is viselős? Ez az orosz kérdés lényege.

Ui. Az orosz helyzet egyidejűleg viharos, cseppfolyós és képlékeny. A fennebb közölt, március 20-án írt jegyzetek, valamint az írás megjelenése utáni orosz eseményekért a szerző semminemű felelősséget nem vállal.

CARNET MONDAIN

KUKKOLÓ

"A l'usage de ceux qui voyent"

Színvak, pontosabban színtévesztő vagyok, s ez fogyatékosságnak számít, bár mindössze annyit szenvedtem ettől, hogy hajdanán festőművésznőt vettem feleségül; válni viszont nem azért váltam el, mintha a színérzékem jött volna meg...

Nos, most, hogy bevallottam, nekem is van egyetlen fogyatékosságom — de aztán több se! —, nem fogom eltitkolni: viszolygok a károsultaktól, mert velük szemben mindig hátrányos helyzetűnek érzem magam. Nem tudom, hogyan kell kezet nyújtanom egy jobb kézre kacskának, képtelen vagyok együttlépni egy sántával, elfelejtem, éppen hol állok, ha kancsallal nézek szembe, s megtörtént már az is, hogy csípőficamosok táncolni,vagy távfutási versenyre hívtak ki. Szenvedtem, bizony, szenvedtem nyomorékok kompenzáló nyeglesége, rosszindulata miatt, mert képtelen voltam visszavágni — nyelnem kellett —, s ostobának éreztem magam némák érvei előtt, akik szemmel láthatóan vitatkozni akartak velem. (Ennyi volt, amennyit a gesztusnyelvből megértettem.)

Bevallom: viszolyogtam, amikor részleteket közvetítettek mozgáskárosultak olimpiai versenyéről, mert nem értettem meg soha, minek kell olyan versenypályára vinni képtelenségeket, amelyek képességeket láttak beteljesülni, minek megcsúfolni az ép testet az ép lélek szent nevében, amit egyébként nem vitatok el egyetlen nyomoréktól sem. Most elmondhatják: gonosz vagyok, s ez már magában is fogyatékosság, többlet voltában is, mely többlet bizony megvan bennem.

Aztán meg: látom, naponta látom, mennyit áldoznak jótékonysági szervezetek a handicap boldog részesültjeire, tejbenvajban fürösztik őket, mintegy érdemként könyvelve el hiányosságaikat, s már nem is segítséget nyújtanak, inkább elfogadják kegyeiket, hogy ne mondjam: könyörögnek nekik. A hátrányos helyzetű nyegleséggel, gonoszsággal kompenzál ott, ahol az egészséges alázattal és tisztelettel, mintha adós volna azért, mert az Úristen nem vett el tőle valamit, amit egyébként sem kellett volna elvennie. (Meg is verend engem ezekért a szavakért!) Jótékony hülyék áldoznak hülyegyerekekért, olyan szervezetek, amelyeknek soha meg nem fordult a fejükben, hogy a művészetekért is áldozhatnának, jóllehet a művész sem kevésbé hülyegyerek időnként az igaziaknál, azaz ahogyan Ady Endre mondta volt: a zseni egy dologban több, mint általában az emberek, egyebekben kevesebb. Vagy: látta-e valaki, hogy Ewingék hülye írókra pazarolnák nehezen szerzett vagyonukat? Márpedig a Dallas-sorozatot maga az Élet diktálja a forgatókönyv-írónak, mégha hiteltelenül is.

A minap viszont mégis meggondolkodtam. A rokonom, aki képeket, s nem is túl nívós "műveket" árul GMK-ban (mily szerencsés voltam én, hogy ex-nejem minőségi áruban részesítette színvakságomat!), elmesélte, hogy festményt adott el — egy vak házaspárnak. Mondta: tapogatták, simogatták a vásznat, mintha ujjaikkal ízlelgetnék a festék szemcséit, kérdezgették a téma és a színek felől, s *láthatóan* élvezték a képről mondottakat. Nem tudom, haladó korunkban van-e Braille-festmény, s ha van, vásárolják-e a vakok, ámde én, aki gyöngülő szemmel már alig olvasom a partitúrát, láttam az öreg Ray Charles-t, amint Braille-kottafejeket tapogatva énekelt — csodálatosan! De ezek — így az eladó —, ezek *szemmel láthatóan* élvezték a falukra szánt képet. Mint mondták: járnak hozzájuk *látó* vendégek, tehát azoknak vásárolták, hogy hát, ha jönnek...

Most *látom*: ezt itt csak azért írtam, hogy egy kicsit szégyelljem magam. Ugye hogy egy jó, egészséges, ép ember vagyok?!

MÓZES ATTILA

SZABÓ LŐRINC

(Miskolc, 1900. 3. 31. — Budapest, 1957. 10. 3.) költő, műfordító; Babits "barbár tanítványa", aki klasszicizálja a modernséget; felhasználja az avantgard vívmányait és elveti az izmusokat; az ösztönöst a tudatossal, a tárgyiasságot az alanyisággal ütközteti és egyezteti. Lecsúszott kisnemesi családból származó mozdonyvezető fia. Debrecenben, majd rövid ideig a budapesti bölcsészkaron tanul. Költői indulásakor Babits követője és barátja. Első kötetének, a *Föld, erdő, istennek* (1922) legtöbb darabja himnikus hangulatot árasztó idill. A költőt érzéki örömmel tölti el panteisztikus azonosulása a természettel; felmagasztalja a gyönyört meg az ösztönéletet; a 33. versben megtagadja Babitsot. 1921 szilveszterén nőül veszi Mikes Lajosnak, az Est-lapok irodalmi rovatvezetőjének a lányát; augusztus 1-től *Az Est* munkatársa. Műfordítói pályája első szakaszában Shakespeare szonettjeit, Coleridge, Omar Khajjám, Baudelaire és Verlaine verseit tolmácsolja. Második kötete, a *Kalibán* (1923) nemhiába viseli címlapján *A vihar* vad, állatias szereplőjének nevét: hadüzenet ez a könyv az értelemnek, a városnak, a társadalomnak az ösztön, a falu és az egyén nevében. A *Fény, fény, fény* (1925) antiimpresszionista, tárgyias és gondolati lírája a mindenség, a természetfeletti erők, az emberentúli hatalmak titkait fürkészi. Most már Ady az eszményképe Szabó Lőrincnek. Erre vall újabb kötete, *A Sátán műremekei* is (1926), amely "osztályharcos" költőnek mutatja (a minősítés tőle magától ered). 1926-ban elbocsátják *Az Esttől*. Mint a szépségimádó Babitsékkal szembeforduló, de a formabontó irányoktól is elhatárolódó "második nemzedék" vezéralakja 1927-ben lapot alapít *Pandora* címmel. Aztán a *Pesti Napló* szerkesztőségében dolgozik. A *Te meg a világ*gal (1932) új korszak kezdődik munkásságában. Kiábrándultság, kételkedés, metafizikai nyugtalanság, a dolgok viszonylagos- ságának és az egyén mindenhatóságának képzete hatja át a kötetet, s ekkor fedezi fel magának a költő a távol-keleti filozófiákat. A versbeszéd szikár, szabatos, inkább fogalmi, mintsem képi. A 30-as években Szabó személyes körülményei fokozatosan rendeződnek. A *Magyarország*nak segédszerkesztője, a *Válasz*nak főmunkatársa. Az 1932 és 1934 közt írt verseket tartalmazó *Különbéké*ben indulatkitörések váltakoznak higgadt és csüggedt vizsgálódásokkal. Lapokban még 1928-ban megjelent, de csak az 1938-as *Harc az ünnepért* kötetbe fölvett s ez után a költő engedélye nélkül egy szélső jobboldali újságban is közölt *Vezér* c. versével később meggyűlik a baja Szabó Lőrincnek. Lefasisztázzák érte: egyesek szerint Hitlerhez, mások szerint Mussolinihez intézett óda a *Vezér*. A szerző így nyilatkozik verséről: "Nem Hitlerről és nem Mussoliniról szól; Hitlernek akkor még a neve is majdnemhogy üres héj volt számomra. A «diktátor»-ra gondoltam, elvont, plátói eszméjükre, Nagy Sándortól és Caesartól kezdve Kemál pasáig és Sztálinig s gondoskodni kívántam róla, hogy egyikükre se vonatkoztathassák. (...) Legigazabban és legrövidebben azt mondhatnám, hogy a vezér az én elképzelt egyik énem." Tagadhatalan azonban, hogy 1939 tavaszán az erő bűvöletében élő Szabó Lőrinc két rajongó hangú tudósítást küldött haza Hitlernek a Kroll operában elmondott beszédéről, és társaságban többször kifejtette, hogy sajnálatára bár, úgy véli, a zsidóság pusztulása elkerülhetetlen. Viszont az is tény, hogy a zsidóüldözések idején igen sok embernek segített a menekülésben. Mindenesetre 1945. május 9-én a Magyar Írószövetség, szeptember 12-én és 20-án a Magyar Újságírók Szövetségének igazoló bizottsága elé idézik. Ügyében az Írószövetség nem hoz érdemi döntést, s az írók igazolása nemsokára abba is marad. Közben nem hagy fel a műfordítással, olyannyira nem, hogy a háború után évekig főleg ebből él. Goethe-, Shakespeare-, Kleist- és Villon-műveket ültet át magyarra. Az érett Szabó Lőrinc az idegen vers más összetevőinek rovására a gondolatmenetet akarja minél hívebben visszaadni; a szóhasználatban az élőbeszédéhez hasonló természetességre törekszik. 1947-ben jelenik meg verses önéletrajza vagy inkább személyiségtörténete, a *Tücsökzene*. Orvos barátja rábeszélésére 1949 telén jó két hetet tölt Hévízen; a két hét termése tíz szonett. 1950-ben magára nyitja a gázcsapot Vékes Endréné Korzáti Erzsébet, a *Semmiért egészen* és több más remek vers múzsája, akihez negyedszázadon át tartó szerelem fűzte a költőt. Neki állít emléket *A huszonhatodik év* (1957) 120 szonettje. A köteten áthúzódó kétségbeesés és bűnbánat persze őszinte érzés, de azért feldolgozandó téma is a költőnek. Illyés Gyula írja: "Elolvasta még egyszer a versét, majd átnyújtotta, a gyászos élmény (s megrázó olvasmány) hatására sírásra torzult arccal, de kezét dörzsölve az elégedettségtől, hogy egy hónap leforgása előtt ez már a harminckettedik!" Az utolsó évtized mégis a testi-lelki szenvedés időszaka Szabó Lőrinc számára. Költészete hosszú esztendőkre feledésbe merül. 1948-ban veserohamok vezetik be betegségeinek sorozatát. 1950-ben éri az első, 55-ben a második szívroham, s a harmadik végez vele. Élete folyamán két interjúban is megkérdezték tőle, mi szeretne lenni, ha nem volna Szabó Lőrinc. Mindkét alkalommal ezt válaszolta: "Gyík a napsütötte kövön."

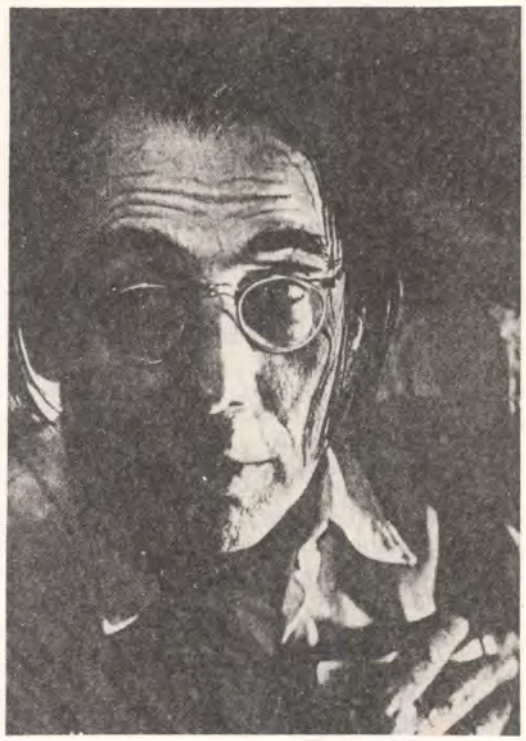

Torzonborz fekete állat

Torzonborz fekete állat, iszonyú karokkal, iszonyú fekete medvekarokkal,
fetrengtem a jajgató fűvön s szaggattam a tölgyek menekülő gyökereit;
aludtam, mint bányában a kő, aludtam, mint vasban a mágnes,
aludtam, mint bennetek a Rémület.
Jobb volt, barátaim, jobb, igazán, jobb volt a testnek örülni,
testemnek örülni, ezer testemnek, medveöntudattalan;
már únom a lelket, a finom s ravasz észt, jobb volna kergetni
messzire döngő
szeleket a lusta mezőkön,
és zengeni, mint a vízesés, és szállani, mint a golyó száll,
meredek sziklák között zuhogni s száguldó harsonákkal a csöndből
kitépni a láncravert visszhangokat... — Óh, nyomorultak,
tudnátok csak, mennyire megvetlek mind titeket!
Megvetlek, én: igaz Ember, megvetlek én: igaz Állat,
torzonborz, fekete állat, ki éhes fogakkal, iszonyú, fekete medvekarokkal
hempergek a porban, a fényben, s szeretem a földet, az isteni testet:
millió villám csatázza értem s velem a Szent Csatát,
millió mennydörgés ujjong szavaimból: Győzelem!

1921

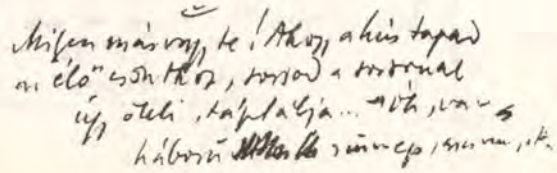

Kalibán

Caliban: "...burn but his books."
(Shakespeare)

Égesd el a könyveket, Kalibán!
Pusztítsd el őket! Mind! Szörös kezed
fojtsa koromba gyémánt agyvelők
értelmetlen tündérjátékait!
Nincs szükség rájuk. Mit pöffeszkedik
az isteni tudás? Üzlet az is!
Az aljas élet szégyelli magát
és álarcot vesz fel és hisz neki.
Vén igazság, hencegtél eleget,
most pusztulj, te háromszor-becstelen
ábránd, ki még mindenkit mindenütt
kiszolgáltál! És ti is, szeretet
és jog, s aki csak vagytok, valahány!
Hiú hitek! S szépség, te pipere,
s te, lélek, szilány pókháló, s ti szók,
ti szók, ti képmutató istenek:
pusztuljatok mind-mind, hogy ezután
ne érezzünk, ne higgyünk s a remény
ne is kisértsen többé sohase!
Égesd el a könyveket, Kalibán!
Töröld le arcunkról az angyalok
arcának mimelt vonalait, és
legyen úr végre, aki úgyis úr,
legyen úr az egyetlen, az erő!
Égesd el a könyveket, Kalibán,
s kalapálj vassá, verj acélbelű
roppant szerkezetekké! Kalibán,
te másféle bölcs, benned is csodát
teremtett mérnököd, az élet ős
gépésze, a te szörnyű agyad a
bestia mindenség legigazabb
képletére kattogva működik —
Kalibán, Kalibán, borzalmas és
bűvös hatalom, már csak te segítsz:
alakíts át iszonyú, fekete
óriásokká, reflektorszemű
szénevő gépekké, hogy amikor
elégeted a férges könyveket,
toronytestünkkel és csörömpölő
bokánkkal, árnyunkat a pusztulás
ingó egéig dobva, fenevad
kórusban táncoljunk máglyád előtt
és ne tudjuk még sajnálni se, hogy
soha többé nem leszünk emberek.

1923

Káprázat

Először a szem csókol, aztán a kezem,
mint tenger ömölsz el érzékeimen,
mint tenger ömöllek én is körül,
aztán part s tenger összevegyül,

s együtt, egymás partján heverünk; —
vagy nyári réten ringat gyönyörünk,
s mi vagyunk a virág, az illat, a nap
s a lepkék bennünk párzanak; —

vagy felhők vagyunk ott az égen: igen,
azok is oly tengerszerüen
lüktetnek és hullámzanak,
egymáson átáramlanak; —

vagy mit tudom én!... Részeg vagyok,
húnyt szemmel apadok, áradok,
és ahogy a csókodba veszek,
a mindenséggel keveredek,

s a mondhatatlant mondanám,
de összevissza dadog a szám,
hogy áramok, és hogy emelsz, ölelsz,
s szikrát vet a test és fellobban a perc —

ó, gyúló lánghalál! — Elégtek, szavak? —
Villámok vad deltája szakad
lelkünkbe, s mi eltününk, mint a fény,
érzékeink káprázó tengerén.

1924

Ujjaink

Úgy bújtak össze ujjaink,
csókolva egymást kétszer öt
combjukkal, mint szeretkező,
fantasztikus kis állatok;

úgy fuldokoltak ujjaink
egymásban tehetetlenül,
mint elitélt, vak rabok a
halál ketrec-vasai közt;

irígyeinktől ujjaink
mégis oly percet loptak el,
hogy hosszú, boldog éjszakát
álmodtunk végig azalatt;

aztán a két kéz úgy pihent
egymásban mozdulatlanúl,
mint két öngyilkos szerető,
akit már együtt fed a föld.

1928

Álom egy lőszerraktárban

Néma ládák, zöldek, sárgák, fehérek,
rakéta-, gránát- s egyéb rakaszok,
ha már így összevezényelt az élet,
sőt szundítottam egyet rajtatok:

alkudjunk meg! Alvó fenevadakra
bámulhat úgy az állatkerti őr,
ahogy én rátok. Az isten haragja
múljék el mindnyájunk feje felől:

nyugodjatok!... S áldottabb pihenésem
sohse legyen, mint volt most ez a dél,
mert azt álmodtam, hogy száz évig éltem,
s köztetek békén fészkelt az egér.

1940

Mérget, revolvert

Mérget, revolvert, gyorsvonat elé!
Nyiszáld ketté recsegő
gégédet, őrült!
— Nézz szét: valaki kilopja
szemedet a homlokod alól,
friss vágyaidat hintója elé
fogja paripának, meleg szivedet
feltalpalja a cipője alá
s nyomorodból arany palotát
épít magának...
Nézd: százezrek, milliók
sorvadnak sírba, nyomorult
barmok, testvéreid,
akik valaha,
mint te,
hittek, akartak...Ó,
nyisd ki hát boldogtalan szemedet,
te szegény,
frissenjött fiatalember,
te naiv, te őrült,
és menj haza,
állj tükröd elé
borotvád tedd a nyakadra —
... aztán rohanj
végig az esti körúton
és levágott fejed üvöltő
bombáját
csapd be az első
boldog ember ablakán!

1926

Dsuang Dszi álma

Kétezer évvel ezelőtt Dsuang Dszi,
a mester, egy lepkére mutatott.
— Álmomban — mondta — ez a lepke voltam,
és most egy kicsit zavarban vagyok.

— Lepke — mesélte — igen, lepke voltam,
s a lepke vigan táncolt a napon,
és nem is sejtette, hogy ő Dsuang Dszi...
És felébredtem... És most nem tudom,

most nem tudom — folytatta eltünődve —,
mi az igazság, melyik lehetek:
hogy Dsuang Dszi álmodta-e a lepkét
vagy a lepke álmodik engemet? —

Én jót nevettem: — Ne tréfálj, Dsuang Dszi!
Ki volnál? Te vagy: Dsuang Dszi! Te hát! —
Ő mosolygott: — Az álombeli lepke
épp így hitte a maga igazát! —

Ő mosolygott, én vállat vontam. Aztán
valami mégis megborzongatott,
kétezer évig töprengtem azóta,
de egyre bizonytalanabb vagyok,

és most már azt hiszem, hogy nincs igazság,
már azt, hogy minden kép és költemény,
azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét,
a lepke őt és mindhármunkat én.

1935

Az Egy álmai

Mert te ilyen vagy s ők olyanok
és neki az érdeke más,
s az igazság idegállapot
vagy megfogalmazás
s mert kint nem tetszik semmi sem
s mert győzni nem lehet a tömegen,
s ami szabály, mind nélkülem
született:
ideje volna végre már
megszöknöm közületek.

Mire várjak még tovább, a jövőt
lesve alázatosan?
Fut az idő, és ami él,
annak mind igaza van.
Én vagy ti, egyikünk beteg;
és mégse nézzem a fegyvereket,
hogy szeretet vagy gyűlölet
közelít-e felém?
Ha mindig csak megértek,
hol maradok én?

Nem! nem! nem bírok már bolond
szövevényben lenni szál;
megérteni és tisztelni az őrt
s vele fájni, ha fáj!
Aki bírta, rég kibogozta magát
s megy török közt és törökön át.
Ketten vagyunk, én és a világ,
ketrecben a rab,
mint neki ő, magamnak én
vagyok a fontosabb.

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogyha a háló megmaradt
sértetlenül?
Tilalom? Más tiltja! Bűn? Nekik,
s ha kiderül!

Bennünk, bent; nincs részlet s határ,
nincs semmi tilos;
mi csak mi vagyunk, egy-egy magány,
se jó, se rossz.
Rejtőzz mélyre, magadba! Ott
még rémlik valami elhagyott
nagy és szabad álom, ahogy
anyánk, a végtelen
tenger, emlékként, könnyeink
s vérünk savában megjelen.

Tengerbe, magunkba, vissza! Csak
ott lehetünk szabadok!
Nekünk többé semmit sem ad
ami kint van, a Sok.
A tömeggel alkudni ha kell,
az igaz, mint hamu porlik el;
a mi hazánk az Egy, amely
nem osztozik:
álmodjuk hát, ha még lehet,
az Egynek álmait!

1931

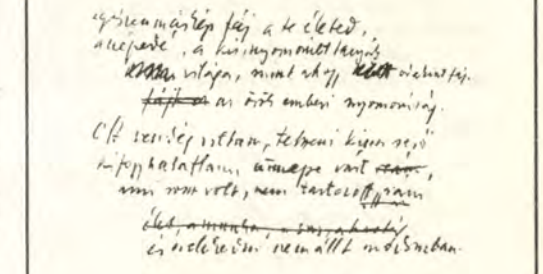

Különbéke

Ha tudtam volna régen, amit
ma már tudok,
ha tudtam volna, hogy az élet
milyen mocsok,

nem fütyörésznék most az uccán
ilyen vigan:
valószínűleg felkötöttem
volna magam.

Régen, mint az álmok tékozló
más fiai,
azt hittem, lehet a világon
segíteni,

azt hittem, szép szó vagy erőszak
ér valamit,
s az élet, ha sokan akarjuk,
megváltozik.

Minden szörnyűbb, mint hittem
akkor,
fiatalon,
de, hálistennek, egyre csökken
az undorom,

egyre jobban bírom az évek
förtelmeit,
és az idő és a közöny már
fertőtlenít.

Mert fátylát sorra dobta minden,
egymásután,
s harminchárom évem ma átlát
minden szitán:

látom, sokkal több a mocsok, mint
az ifjukor
sejteni bírta volna bennem
valamikor,

látom, milyen rútul becsapják
a baleket,
s hogy a balek azért balek, mert
mást nem tehet,

s hogy az ész az érdek rimája,
és hogy magát
sugaras hőssé a bitang is
hogy költi át,

s ha van is, kézen-közön elvész
az ideál,
és hogy nem hozhat egyetértést,
csak a halál —

s mert mindez mégcsak nem is aljas,
nem szomorú
s minden dolog apja valóban
a háború:

úgy nézem, elszánt nyugalommal,
az életet,
mint reménytelen lepratábort
vagy harcteret.

Ha egyszerre tudok meg mindent,
hogy itt mi van,
egész biztosan felkötöttem
volna magam.

De valamit a sors, úgy látszik,
akart velem:
megmutatott mindent, de lassan,
türelmesen:

különbékét ezért kötöttem
a semmivel,
ezért van, hogy csinálom, amit
csinálni kell,

ezért becsülök úgy egy-egy jó
pillanatot,
ezért van, hogy a háborúban
verset irok,

s a leprások közt fütyörészek
és nevetek,
s egyre jobban kezdem szeretni
a gyerekeket.

Semmiért egészen

Hogy rettenetes, elhiszem, de így igaz.
Ha szeretsz, életed legyen
öngyilkosság, vagy majdnem az.
Mit bánom én, hogy a modernek
vagy a törvény mit követelnek;
bent maga ura, aki rab volt odakint,
és nem tudok örülni, csak
a magam törvénye szerint.

Nem vagy enyém, míg magadé vagy: még nem szeretsz.
Míg cserébe a magadénak
szeretnél, teher is lehetsz.
Alku, ha szent is, alku; nékem
más kell már: Semmiért Egészen!
Két önzés titkos párbaja minden egyéb;
én többet kérek: azt, hogy a
sorsomnak alkatrésze légy.

Félek mindenkitől, beteg s fáradt vagyok;
kívánlak így is meglehet,
de a hitem rég elhagyott.
Hogy minden irtózó gyanakvást
elcsittithass, már nem tudok mást:
Mutasd meg a teljes alázat és áldozat
örömét, és hogy a világnak
kedvemért ellentéte vagy.

Mert míg kell csak egy árva perc, külön, neked,
míg magadra gondolni mersz,
míg sajnálod az életed,
míg nem vagy, mint egy tárgy, olyan
halott és akarattalan:
addig nem vagy a többieknél se jobb, se több,
addig idegen is lehetnél,
addig énhozzán nincs közöd.

Kit törvény véd, felebarátnak még jó lehet;
törvényen kívül, mint az állat,
olyan légy, hogy szeresselek.
Mint lámpa, ha lecsavarom,
ne élj, mikor nem akarom;
ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan börtönt ne lásd;
és én majd elvégzem magamban,
hogy zsarnokságom megbocsásd.

1931

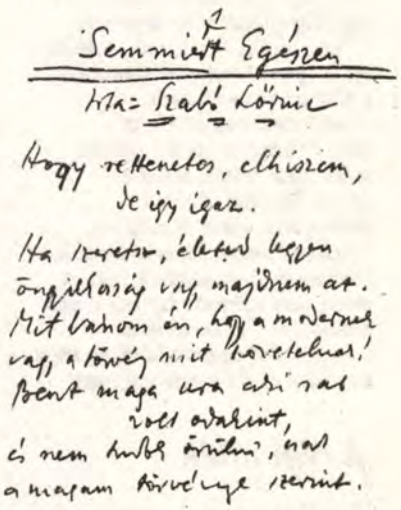

Mozart hallgatása közben

"Csak a derű óráit számolom",
mondta pár szó s egy vasrúd a falon,
a napóráé. Láttam én is
a latin szöveget, s lelkem bánata
irígyelte a vidám öreget,
aki oly bölcs betűket vésetett
a buta kőbe... Bár, ki tudja, nem
rögtönzés volt-e csak, szellemesen
dacos sugallat az a gondolat?
Dac és sugallat bennem is akadt
egykor, de az árny mindig súlyosabb
maradt a fénynél... A felhők fölött
kellett volna elfogni az örök
tündöklést! a nap arany árvizét,
tengerét! az édes könnyelműség
lepkeszárnycsókú pillanatait,
s főképp azt, melyben a mámor lakik,
az ifjú gyönyört, melynek kései
másа most annyi váddal van teli:
a szeszként libbenőt, a legvadabb,
a villámgyors tigris-szitakötőt,
a kékzománc tüzet, a zizzenőt,
ki kedvesével a kéj nyolcasát
gyűrűzve libben láng-deleken át
s alkonyi csöndön!... Tavak, mocsarak
szittyói közt, szikrázó ég alatt
ma is szállok én... csak testben öreg...
(Nono! — mordúl bennem a szörnyeteg
igazság)... Igen, azt a testtelen
úszást, lebegést kéne, istenem,
utólérni, a könnyűt, úgy, amint
a gyermekkor csinálta, most megint:
a sellőkét a vízben, szúnyogét
fátyolködében, csak a örök ég
örök hajósa lenni, ahogyan
ma is visz a képzeletem-agyam,
valahányszor párologtat-emel
a kép, mint karmestert a pálca, mely
fuvolát zendít s kürtöt s hegedűt!
Ó, igen, a fényt, napot, a derűt,
illatok táncát, szélhalk őzikét,
s fent a kékben a habos gőzökét,
azt kellene most visszahozni, hogy
átjárjanak új, forró áramok,
nem a grönlandi szörnyek, nem ezek
a jegesmedve s rozmár hidegek,
melyektől annyit szenved a szegény,
hogy a pokolba vágyik, s annyit én; —
kinti rémüktől félve hallgatom
Mozartot, s tűnődöm a tavaszon
vagy akárcsak a múlt nyáron (pedig
az is vén volt már, ötvenötödik!):
és felsőhajtok: gyógyíts meg, Zene,
te, Mindenségé, édes üteme
a fájdalomnak, Varázsfuvola,
varázsjáték, te, tündér mámora
hitnek, reménynek: árnycsík a falon
a nagy fényben, s a szívben nyugalom,
s üvegparázsként égő sugarak
az élő lomb tengerzöldje alatt,
s bölcsesség, a vidám öregeké,
amilyen azé lehetett, azé
a napórásé, ki — "Non numero
horas nisi serenas!" — drága jó
intelmét adja, még most is, tanácsul:
"Csak derűs órát veszek tudomásul!"

1956

A földvári mólon

Partra döng a tó: nagyitóüveg-
húsa alatt ingó terméskövek
dagadnak-fogynak, ahogy éleik
szöge a híg kristályban megtörik,
szűkül vagy tágul: a dirib-darab
roncsok együtt emelik hátukat,
torz teknősbékák, a vízzel, amely
szabályosan lüktetve futja el
mohos lapjukat, aztán lecsorog
s fél vagy negyed ütemkésés konok
játékával kontrázgatja saját
lélegzetének nyugodt ritmusát.
Nyíló recék kereszthálózata
borzong egymáson át ide-oda,
s lent, a napsütött fenékhomokon,
hol halak húznak, lehelletfinom
árnyuk együtt fut s együtt tűnik el
a fénytörés színörvényeivel,
mert máris új hullám nő és üveg-
húsa alatt a torz terméskövek
megint dagadnak-fogynak: tizenöt
másodperc telt el, s két hullám között,
mely jött s elomlott, most megint
csorog
a sok kis csurgó, fecseg és locsog,
s megint árnyat húz a fenékre a
felszín futó recehálózata —
s mindez folyton így ismétli magát,
így, e játék, az örökléten át,
így, e léhaság, s túlél minket is,
és túléli ellenségünket is,
túl, ez a semmi, ez a tünde kép,
túl a királyok, hősök és a nép
minden jövőjét: jelentéktelen,
mégis másod, rettentő Végtelen!

1949

Egy igali ól előtt

Disznó, te disznó,
fürdeted
a sárban az almát —
úgy eszed?

Disznó, te dagadt
förtelem,
no, emeld a fejed
föl, esztelen
mocsok, te, dög, te,
nézz reám,
(hadd émelyítsen
földi hazám),
csámcsogva, úgy ni,
míg lefelé
csurog a szádból
a fekete lé,
hadd nézzelek:
nem undorodom,
sőt ezt a karéjt is
eléd dobom...

Disznó, te, rengő
förtelem,
mi büntetés ül
a fejeden?
Mint annyi nehéz sors,
végzed komolyan,
jókedvűen és
alázatosan,
háj-rengeteg, te,
búzlő-röfögő,
sár-rengeteg, te,
szuszogó-böfögő,
a legrondábbat,
a legundokabb-
öklendtetőbb-
gyalázatosabb
munkát, amire
valakit valaha
ítélt a teremtés
szellem-nagyura,
holott, barom-test,
baromi agy,
te is a megváltás
eszköze vagy?

Disznó, szegény,
szintén vezekelsz?
Kárhozatodért
érdekelsz!
Akárcsak a költők,
felhők s a virág,
a világot szűröd
magadon át,
és lesz belőled
szép sonka, jó,
szalonna, fehér,
akár a hó,
s boldog szerelem,
erő, üdeség,
tündéri leánytest
és májusi ég:
ez vált ki, sátán
fattya, az ólból,
ez, mennyei lélek,
a szörny pokolból?...

Disznó, hiába
intelek?
Te csak tovább
hengergeted
piszkodban az almát —
úgy eszed?

1956

A HUSZONHATODIK ÉV (1950-1956) - részletek

Huszonkétéves

Huszonkétéves voltál, amikor
kezdődött, negyvenhét, hogy befejezted:
velem telt hát jobb fele életednek,
s a fecskeszárnyú tavasz már sehol
nem lát: sirodról csörgedezve foly
a maradék hó és jég: ami benned
ember volt, megszűnt, vagy már csak a vesztes
szivek fájó tükrében haldokol.
Az enyémben legjobban, legtovább:
kezded új léted első tavaszát,
te, tavaszom huszonöt éven át,
s oly tavasz most, amelytől rettegek,
kimerült vagyok, üres és öreg:
magaddal vitted érzékeimet.

Hiányzó köznapok

Talán gyors bukás lett volna veled
élnem: most mégis ez a legnagyobb
fájdalmam, a mulasztás: az, ahogy
lemondó büszkeséged szenvedett
s ahogy titkolta! Nyugodt életet
kivántunk, s bár sorsunk többet adott,
hiányzott csókunkból a köznapok
üdve-terhe, a próbált szeretet
közele, rend, biztonság: ami nagy volt,
az a szüntelen újuló kaland volt,
melyre annyian vágynak: összekapcsolt,
de szét is törte boldog éveid:
be szánalmas az élet, be irígy,
hogy egyféle csak és hogy oly rövid!

Robbanások

Hasonlattá vált minden, amikor,
repeső hit s vágy, bűnön, szégyenen
győzve megnyíltál, s szökőkút-szivem
számból a szádba ömlött, majd, komor
csöndben, mint aki halált ostromol
s életet akar, tűz-vér-részegen
kapuidat keresve hirtelen
érezte, hogy már befelé hatol,
szived felé, oly hús-barlangon át
melynek selymét csak jelezte a szád,
őrjítő selymét, selyemcsók-falát:
gondolatunk még egymásért kiáltott —
és robbanások, némák, óriások
rázták, keverték bennünk a világot.

Korzáti Erzsébet

Akkor is, hogyha...?

Boldog vagyok, hogy így szeretlek, így
ilyen forrón és fájdalmasan: élek,
hogy őrizzelek: már meg sem idézlek,
mégis itt vagy: sorsomat figyelik
győtrelmesen-szép álomszemeid,
s ahogy kigyúlnak régi tájak, évek,
kigyúlsz te is, s érzem: szivedben érzed
szivem vezeklő gyöngeségeit.
Ez a boldogság most, a fájdalom,
ez egyesít; s legjobban (ó, nagyon,
teljesen!) mikor édes arcodon
mosoly fut át, kissé gúnyos, de végképp
értő, bízó, s kezdi kötekedését:
"Így szeretnél akkor is, hogyha élnék?"

Mintha tündér!

Szélbe csókoltam, napba, ajkaidba,
húsomba írtam a verseimet,
húszévi csöndbe, hogy leplezzelek
s ne derüljön ki szívünk drága titka,
április édes illatába, mintha
tündér lett volna (s nem te), fényjelek
játéka csak, mely jön, hogy friss, meleg
arcát szomorú arcomhoz szorítsa:
hallgattam rólad! De mind megmaradt
a néma csók s az elszállt gondolat,
hiába vagy oly rég a föld alatt:
karod fonja nyakam köré a szél,
a napban csókod messzi tüze él,
közelebb vagy hozám mindenkinél.

TÜCSÖKZENE (1946-1947) - részletek

A vasút felé

A vasút felé a nagyhídon át
mentünk. Vasból volt. Az igazi csodák
mind vasból voltak. Vaskorlát futott
az oldalán, ahhoz támaszkodott
szívdobogva az ámuló gyerek.
A vas tette, hogy messze lehetett
látni, előre-hátra. S lent, a mély
pályán, ahol fekete és fehér
gőzöket fújtak vasszörnyetegek
(félig ördögök, félig istenek),
vas-sínek száguldtak a végtelen
felé, s ameddig csak látott a szem,
vasak lihegtek, csikorogtak és
többet bírtak, dolgoztak, mint az egész
város: vasak rohantak vasakon,
vasak és tüzek, vasak és korom,
vasak, halottak és félelmesek,
s még félelmesebb, élő emberek.

Szatmár, Tiszabecs

Szatmár, Tiszabecs, rekkenő nyarak,
húsomba ittam parazsatokat,
húsomba és csontomba fényetek,
tigrisrőt napot, szeszlángkék eget,
vad deleket, mikor szinte kigyúl
az árnyék is és menekül, lapúl,
meggy, málna vérét, felforrt temetőt,
szikra lepkét, villám szitakötőt,
nagy búzatáblák öntvény aranyát,
tátott szájjal lihegő éjszakát
s ami csak szép volt, valóság s csoda,
egész falvak, megyék káprázata,
s ami csak jó, mindazt, amit ide-
hoz valahonnan ez a tücsökzene,
mind, ami fény van bennem és öröm,
mind nektek köszönhetem, köszönöm,
vakációim, rekkenő nyarak,
s Mihály bátyám... ki vagy a föld alatt.

Halál

A halál sokáig csak baleset
volt előttem. Undor és rémület
akkor fogott el először, mikor
egy félignyúzott szép sárgarigót
— nem értünk rá kitömni — délután
ott hagytam Sándor bácsi asztalán,
a kőlapon az eperfa alatt.
A felhasított aranymadarat
másnap vettem csak elő: már lila
volt a húsa, büdös, és tele a
legyek köpetével, álcáival:
fehérgyűrűs, kövér és puha raj
nyüzsgött benne, vonagló vonalak,
lábatlan nyüvek, pondrók, fonalak,
ötven, száz szörny, a tegnapi madár
örökösei — Ó, mocsok halál
s mocsok élet, be rossz látni, mi vagy:
a mindenséget s benne magamat!

A régi játék

Régi játékom volt ez. Mint gyerek,
éreztem már, hogy minden lehetek,
ha akarom. De most akarni se
kellett: a perc unott véletlene
éppúgy rávett, mint a kíváncsiság,
a félelem deleje, vagy a vágy,
vagy a nyíló, repeső képzelet,
hogy a másik, hogy a kettő legyek,
én meg a tárgyak, én meg az, ami
foglalkoztatott. Tavasz rügyei
bujtak az ágból? —: már bodorodott
zöld húsomból a bimbó! És ahogy
tetszett néha, mily tárház tündököl
bennem, mily élet, mily zsúfolt tükör,
sokszor úgy féltem, hogy nekem talán
nincs is egyéniségem! Tétován
néztem szét: színház vagyok, tarkaság,
de nem üres-e nélküled, Világ?

Szégyen

Ha rámjött (szelíd nyavalyatörés
vagy ideggörcs) ez a bűvölet, és
más is volt jelen, bezártam magam.
Ezért lettem lányok előtt olyan
félszeg: titkoltam, ami szorított,
s noha úgy fájt, mégis boldogított:
restelltem a nagy érzést, komikus
kiszolgáltatottságomat, a hús
vágyait, bűnét, a izgalmat, a
bizonytalanságot, az ostoba
kényszert, a cselekvést, a vereség
előlegezett kínját, szégyenét:
úgy restelltem, hogy még egy parti sakk
is vacogtatta a fogaimat:
úgy szégyelltem minden személyeset,
lelkendezőt, imbolygót, kéteset —
úgy szégyelltem, hogy... költő lettem, és
életem ma is gyerekeskedés.

Hévízfürdő. Szent József-otthon

ENTZ GÉZA

Budapest, 1913. március 2. -
Budapest, 1993. március 3.

A hollószárnyon járó hírek gyorsaságával terjedt el Kolozsváron, hogy dr. Entz Géza, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem egykori tanára, a Magyar Országos Műemlékfelügyelőség nyugalmazott osztályvezetője, Herder dijas művészettörténész 80. születésnapján váratlanul, ünneplésére készülő tisztelőinek összejövetelére indulóban elhunyt. Többé már nem remélhetjük, hogy magas, fiatalosan mozgékony alakja feltűnik a Főtéren, amint "köszönni" be-betér egy-egy középkori keretet őrző kapualjba, hogy megpillantjuk valamelyik erdélyi templom előtt.

Budapesten született, ott végezte középfokú tanulmányait és ott lett a M.Kir.Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatója, ahol 1937-ben szerzett történelem-latin szakos tanári diplomát, 1939-ben pedig művészettörténetből doktori fokozatot. Az egyetem elvégzése után a Budapesti Egyetemi Könyvtár és Bibliográfiai Központ munkatársa volt 1941-ig, amikor a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárhoz került. Itt 1941 és 1944 között dolgozott, 1945-ben a művészettörténet tanára lett a Bolyai Tudományegyetemen. 1950-ben kényszerítették Kolozsvár elhagyására. Magyarországra visszatérve előbb az Országos Múzeumi Központ, utóbb, 1953-tól nyugalomba vonulásáig az Országos Műemlékfelügyelőség munkatársa, tudományos osztályvezetője, Magyar Műemlékvédelem című évkönyvének szerkesztője, a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottságának a tagja, 1969-től még a Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézetének az igazgatója, nyugalomba vonulása után is tanára.

Pásztó, a plébánia-templom ablaka

Már bölcsészdoktori értekezése is, *A magyar múgyűjtés történetének vázlata 1850-ig* a művészettörténetnek abba az irányába indította, amely a műalkotást megrendelésétől kezdve követi figyelemmel, kitérve a fennmaradását biztosító, az idő függvényében változó társadalmi közeg vizsgálatára. A történelmi forrásként kezelt műalkotást vallató művészettörténész így válhatott a történettudomány elsőrangú művelőjévé. Az egyetemi években kapott indíttatások teljesültek ki akkor, amikor Kolozsvárra kerülve az Erdélyi Múzeum Egyesület gyűjteményeiben búvárkodva és a közelebbi és távolabbi környék műemlékeit járva, kutatásait olyan környezetben folytathatta, ahol együtt volt a műemlék és a történetét megvilágító forrásanyag. Büszkén vallotta mesterének Kelemen Lajost, akiben »mai komplex szemléletünk és módszerünk igen sok szempontból egyik úttörőjét ismerheti fel « - írta róla 1964-ben. Elég egy pillantást vetnünk közleményeinek és ismeretterjesztő cikkeinek 1941 utáni könyvészetére, hogy észrevegyük: Erdélyben lett a romanikának és a

gótikának elkötelezett kutatója úgy, hogy egy pillanatra sem tévesztette szem elől, hogy forrásai, a műalkotások története nem fejeződik be akkor, amikor létrehozzák őket, hanem mindenkori környezetükkel alakulnak. Az akkor adott körülmények között elsősorban Kalotaszeg, Szilágyság, Szolnok-Doboka megye, Székelyföld műemlékeiről jelentek meg irásai s igényes, de rövidebb ismeretterjesztő cikkeinek vonulatát 1945 után szakították meg nagyobb lélegzetű munkák: *Az erdélyi műtörténetírás kérdései (1945), A széki református templom (1947), A Farkas utcai templom (1948).* Az életkörülményeiben bekövetkező kényszerű változás elkötelezettségét már nem változtathatta meg. 1957-ben megvédett kandidátusi értekezésének a témája *A gyulafehérvári székesegyház* monográfiája; ezt készítették elő tanulmányai a harinai templomról és a kerci ciszterci kolostorról; folytatásaképp jelenik meg a *Die Baukunst Transsilvaniens im 11-13.Jahrhundert* s 1977-ben megvédett akadémiai doktori értekezése, a még kiadatlan *Magyarország gótikus művészete.* E monumentális munkák mellett sorra jelentek meg dolgozatai a magyarországi romanika és gótika legfontosabb emlékeiről, nem hiányzik a neve a magyarországi műemléktopográfia köteteiből sem. A magyar műemlékvédelem

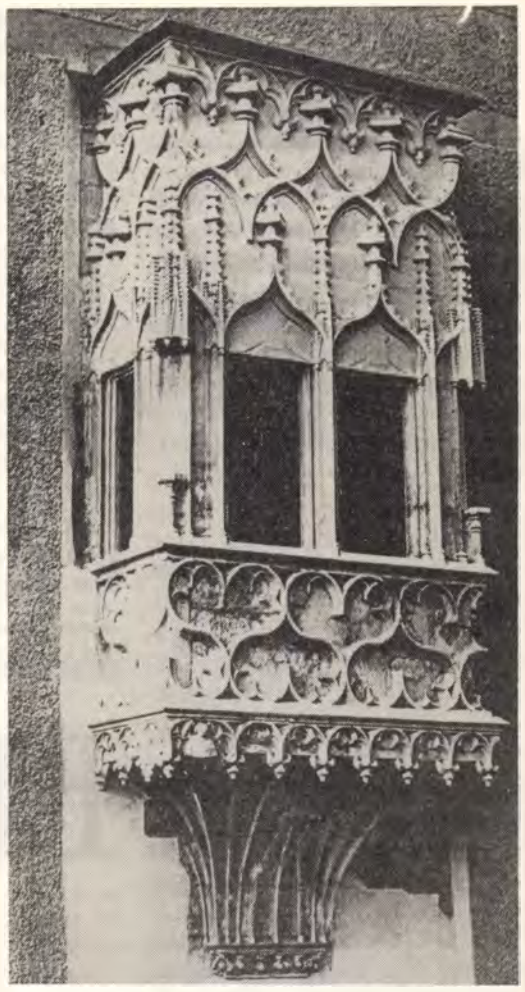

A siklósi vár zárt erkélye

terén szerzett elévülhetetlen érdemeivel és Erdély magyar, szász és román művészetének a megismertetésére törekvő munkáival szolgált rá a Herder díjra, a legrangosabb nemzetközi elismerésre, amelyre térségünkben művész vagy humán tudományokkal foglalkozó tudós munkája számíthat. E magas kitüntetéssel Entz Gézát az Osztrák Akadémia 1982-ben jutalmazta. Sajnálatos, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nem tisztelte meg önmagát azzal, hogy tagjává válassza.

Az erdélyi magyar művészet kutatása a Kelemen Lajos által képviselt hőskor után Balogh Jolán, Bíró József és Entz Géza munkássága révén zárkózott fel az anyaország színvonalához úgy, hogy sokszor úttörésre, új kutatási módszerek kidolgozására vállalkozhatott. Tulajdonképpen csak a műveik hathattak s Entz Géza rövid itteni egyetemi szereplése is inkább arra szolgált, hogy történészhallgató tanítványaiban a művészet- és helytörténet iránti igényt élesztgesse akkor, amikor érezni lehetett már, hogy a kialakulóban levő rendszer nem a művészettörténetet tartja majd a tudományok legfontosabbjának. Mégis büszkén recenzálhatta később művészettörténésszé lett itteni tanítványa, B. Nagy Margit könyvét, mondván, hogy a tanár legszebb jutalma tanítványának a sikere, s minthogy az erdélyi művészettörténeti irodalom legutóbbi évtizedeinek szerény termésében sem igen akad munka, amely Entz Géza kutatási eredményeinek és módszereinek hatása alól magát kivonhatta volna, elmondhatjuk, hogy meghatározó egyénisége volt és maradt ennek a diszciplínának.

Szerénysége, segítőkészsége, tiszta embersége például szolgálhat mindazoknak, akik a múltat kutatva a jövendőt próbálják szolgálni.

KOVÁCS ANDRÁS

BODGÁN LÁSZLÓ

HOLNAP
avagy
a végső búcsúk éve

"nyelvem határai,
világom határai"
(Wittgenstein)

Már a határidő-napló is lejárt, nemhogy a határidők. Mindegy. A slogan, a vigasz — ma is ugyanaz, mint tegnap. "Holnap, majd holnap." Persze ez nem nyugtat meg senkit. Téged sem. Lehet, hogy ez a határidők be nem tartásának, az állandó halasztgatásoknak a be nem vallott célja? A *permanens* nyugtalanság fenntartása? Mert mi is lenne, ha nem lennél nyugtalan? ha nem sietnél örökké? ha nem fuldokolnál a ráddőlő "feladatok" súlya alatt? (Egy részüket úgyse csinálod meg soha! és mégis...) Ha nem rohannál állandóan? Ha valamiben már el is mélyedhetnél? Ha végre elhinnéd, igenis van idő! Van még idő! Idő van! Menekülhetsz tovább, előre. "Holnap, majd holnap!..."

Az évszakok körforgásában rendszerint lekéssük a tavaszt. Merre van előre? Nyilván ahhoz, hogy ezt meghatározhassuk, tudnunk kellene, merre van hátra? Mert ha ezt sem tudjuk, *mindenhol előre lesz.* És ha mindenfelé, mindenhol mindég előre van, csak pörgünk magunk körül, mint a sokat szenvedő zászlók, nyakig szélben. Merre van tehát hátra? Hát ahonnét hátrálunk, másnapos énekünk mögé rejtőzve. Mélyről, nagyon mélyről jönnek, messziről. Nincs időnk a részletekre. Semmire nincs időnk. Rohanunk. A szavak álarcosbálján, az első személy karneválján kihívóan *koldus*nak álcázzuk magunkat. Nem nehéz ráhangolódni a faramuci szerepre. Majd szöveget is írunk magunknak és be is tanuljuk, ne kelljen állandóan — fáradtan is — rögtönözni. "Holnap, majd holnap!..."

Ő szomorú. Nem *erre* számított, ami van. Nem *ezt* várta, ami jött. Nem *így* képzelte. 1989 őszén azon kesergett, hogy ebben a kurva, kibaszott, rohadt kocsmában (városban, megyében, országban...) a saját nyomorult pénzedért sem ihatsz meg egy whiskyt, nem vehetsz egy csomag Marlborót vagy Kentet, etc. Most vehet(ne). "De miből?" — néz maga elé fájdalmas arckifejezéssel. Ő szomorú, mert a nép nem erre számított. A nép nem ezt érdemli. Mi lesz a néppel? A nép számításai nem váltak be. A nép szomorú. A nép fázik, szomjas, éhezik, vakoskodik, s akkor látja a drága cigarettákat, italokat, egy ezresért vagy többért. A biztosan régen le is "járó" dobozos söröket. A múltkor is majdnem meghalt valaki egy ilyen sörtől. Csodálkozik azokon — így ő —, akik ezen nem csodálkoznak. Jellemző. Nem háborodnak fel. Még jellemzőbb! Hiába, itten soha nem lesz semmi. Mămăliga nu face explozie (A puliszka nem robban. *Román*), s ha igen, az is csak *olyan* lesz, mint nyolcvankilenc decemberében. Szinte egy teljes napig tart. Nem, itten soha nem lesz semmi. Se demokrácia. Se értelmiség. Itt. Nyilván Kelet kapujában vagyunk, ahol semmit nem vesznek komolyan. Egymást se. A szolgálat nehéz. A pénz kicsi. Leafa de circ, tot leafă de circ rămîne (A cirkuszi steksz csak cirkuszi steksz marad. *Román*). A szív viszont nagy. Európai. Ő mégis aggódik, "ezekért", ha már közéjük keveredtünk, s nem tudtunk elmenni bár Skandináviáig. Azért is aggódik, mert az újabb elkerülhetetlen fordulat újabb áldozatokkal járhat. "Holnap, majd holnap!..."

Ti nem értetek az egészből semmit. Ostobák. Egy téren álltok és nézitek, hogyan növekszik a holdfényben tétova árnyékotok. Rajzoljátok le, és máris előttetek önmagatok szobra a legfőbb vagyonukat, az idejüket elfecsérlők műemléke. Semmirekellő banda! Várjátok a sült galambot, de jó tudni, se galamb, se sütőde, se aki megfogja, levágja, megkopassza, kibelezze, megsüsse. Semmi, semmi... Bámuljatok csak. Ha a hold eltűnik a várkastély tornya mögött, biztosak lehettek benne, hogy éjfél van, huhognak a baglyok, mert a hold, mielőtt elbújt volna a fellegek mögé, megvilágította a várkastély lovagtornyának árnyékát, s pillanatokra a szélkakas árnyéka is kirajzolódott a kövezeten. Épp rávetült volna a kálomista templom keresztje, vagy a minaret félholdja. De nem vetült rá, sötét lett, fellegek takarták el a holdat. Most sötét van, mint a bika szarvában. Jönnek a vámpírok. Ti sikoltozni kezdtek és tétován, ijedten, nyugtalanul szólongatjátok egymást, mire kivágódik egy ablak, s egy borzas férfi üvöltése nyom el minden *más* zajt, el ne feledhessétek, hol is történik mindez! "Vorbiți românește, sau plecați înapoi în Asia, de unde ați venit, barbarilor, ce sînteți! Pînă cînd mîncați pîinea românească, vorbiți limba noastră, limba muncii, limba frontului, limba statului, bozgorilor imputiți!" ("Beszéljetek románul, vagy menjetek vissza Ázsiába, ahonnan jöttetek, barbárok! Amíg román kenyeret esztek, beszéljetek a mi nyelvünkön, a munka nyelvén, a front nyelvén, az állam nyelvén, átkozott hazátlanok!" *Román*). Válaszolnátok rá, de ki kell térni a suhogó, gonoszul vigyorgó, szájuk szélét nyalogató, támadásra kész vámpírok elől is. Kivágódik a tér másik oldalán egy másik ablak is, egy női hang máris válaszol: "cine eşti matale, bozgor sau ungur-maghiar?! Om să fie, dragă domnule şi sănătos!" ("Végül is maga mi, "bozgor" vagy ungur-magyar? Ember legyen, jó uram és egészséges!" *Román*). Bekapcsolódik egy harmadik hang is, kis éji zene jön össze, kánonban: "domnule te-ar păcălit, te-ar zăpăcit singur" ("Uram, becsapta magát, hülyíti magát egyedül" *Román*), "ce tot urlaţi?" ("...mit mind üvöltötök?" *Román*) — hallatszik egy negyedik hang, "dormiţi, proştilor", így az ötödik... Nem tudtok megszólalni, megkövülten bámultok, a vámpír magas, karcsú, szőke nő, egész testével hozzátok simul, karját átvetve nyakatokon, pirosra festett szája szájatok keresi, közben megy a kórus is, el ne feledkezzetek róla, *hol* vagytok, a kórus örök, fáradhatatlan, "holnap, majd holnap!..."

Én mindég mindenről lekések. A szemközti tetőn napozó lány is hiába hív. S különben is akarok én tőle valamit? S lehet, nem is engem hív. Hogy ezt eldönthessem, mellette kellene lennem. Érdeklődnöm kellene. Meg kellene kérdeznem *erről-arról*. Ha mellette lennék, láthatnám, nekem integet-e vagy valaki másnak a levetett melltartójával? De ha nem nekem jelezne — tegyük fel, mégse nekem —, akkor *hogyan* magyaráznám meg kihívó viselkedésemet. Megmagyarázhatnám egyáltalán? Esetleg ki is nevethetne. Vagy megkérdezhetné, mit akarok? ki vagyok? mit keresek ottan mellette? Nem látom, hogy ő nő? Hogy napozik? Hogy egyedül van? Hogy szándékosan van egyedül? Mert megcsömörlött a világtól. Mert elege van. Mert un és utál mindent és mindenkit, legfőképpen engem, mert megzavartam. És így tovább... De a lány tovább is integet. Lehet, mégis át kellene ugranom hozzá, ha lefeküdnénk, bizonyára takarna a mellvéd. Akkor megkérdezhetném, mélyen a szemébe nézve, esetleg kezét szorongatva, hogy ki ő és mit akar pontosan tőlem, ilyen szokatlan órában? Lehet, mégis le kellene rohannom? Lehet, tetszem neki? Le akar, le szeretne feküdni velem a kövekre a folyóparton. Lehet, hogy régóta szerelmes belém s én eddig még a létezéséről sem tudtam, nemhogy az érzéseiről. Melyeket nyilván tisztelek, ha nem is viszonzok. Ehhez látnom kellene legalább az arcát. Ahhoz viszont, hogy olvasószemüvegem utcaira cseréljem, vagy előkeressem a messzelátót — valahol a gyerekszobában hányódik —, fel kellene állnom íróasztalom mögül. "Holnap, majd holnap..."

Ők megszokták, hogy lenézik, megvetik, megalázzák, semmibe veszik, átverik, megverik, kiverik, beverik, manipulálják őket. Hogy ők az örökös bűnbakok ebben a balkáni szomorújátékban. A mindenkori vesztesek, a született balekok, az erdélyi Palik. Most is ők viszik majd el a balhét, ha gubanc van, csak miattuk lehet, az ág is őket húzza, notórius balfácánok, ha esik, megáznak, ha süt a nap, napszúrást kapnak, ha árvíz van, elönti őket, ha szárazság van, szomjan halnak, szerencsétlen balfékek, az állam palimadarai, az eredeti demokrácia áldozati bárányai — alkonyodik és a bárányok elvéreznek! —; ők azok, akik semmihez nem jutnak hozzá, akik hiába várnak, soha nem jön meg, aki kellene! A sorban épp előttük fogy el a vaj, az egérfogó, a toalettpapír, a narancs, a România Mare... (Olvassák különös kéjjel, kipirulva, reszketve, felgyorsuló lélegzettel, altestükben méla zsibongással olvassák, hogy *megint mit írnak róluk!...*) Ők nem lázonganak sorsuk ellen — erős várunk nékünk az Isten —, legfeljebb füstölögnek, noha nem cigarettáznak, mert *ezek* már megint emelték, felvásárolták, eltüntették; *ezek* már megint kivonták, eladták külföldre. *Ezek azok, akik nem ők.* Ők természetesnek tekintik állapotukat, megszokták s már csak önmaguk megnyugtatására mondogatják, hogy "holnap, majd holnap!..."

Igen TE (MI, Ő, TI, ÉN, ŐK) VAGY (vagyunk, van, vagytok, vagyok, vannak) A HOLNAP HŐSEI. És ez itt körülöttünk bal-

káni álarcosbál, a végső búcsú éve, szörnyek évada, az unalmas és/de rettegett jelen. Ez az, innét startolunk, ide tértek vissza. EZ VAN. Nyomasztóan csak ez. Nyíljunk meg tehát! Váljatok nyitottá! Nem mintha ez változtatna valamit is. S nem mintha ez *elhatározás* dolga lehetne. Hallgassunk. Beszélj. Tehettek mást? Ennyi benső bizonytalansággal élni sem lehet, nemhogy írni. Ennyi benső bizonytalansággal várni a holnapot s tudni, hogy rosszabb lehet, mint a jelen!...

A HOLNAP távolodó fecskeszárny az ég alján, süllyedő papírhajó álmaink óceánján, makacs kérdőjel öntudatunk peremén. De mi *ma* élünk, ma, az örök jelenben!

NYITOTTNAK LENNI!!! MIT JELENT EZ?

Perspektíva-pörgést!

Nyitottnak lenni, arccal a holnapnak. Lehet-e? Évek óta ugyanaz a kép: a füstölgő kuka körül turkáló cigányok. (Az utóbbi időben nemcsak, nem kizárólag cigányok!) Elfordulunk az ablaktól. Akkor inkább a fehér papírlap szomorúsága előttünk. Akkor hát innen!...

Felvázoltuk az én-te-ő-mi-ti-ők tetszőlegesen felcserélt szereplőinek HOLNAPpal szembeni reményeit és elvárásait, az első személy karneválja helyett kikötvén a királyi többesnél, annyira nyugtalanító, oly perfidül pöffeszkedően magabiztos, mint azok az állami tisztviselők, akik feltűnnek újabban a hatalom benső és külső köreiben.

Akkor már csak a helyszíneket kell felvázolni. Helyszíneinket. Itt van pl. a TÉR, de Chirico képeiről is ismert: árkádok, boltívek, donzsonok, tornyok szinte életre kelnek az ezüstösen sóvárgó sugárzásban, már-már beleivódnak az alattomosan lopakodó szürkébe.

(Addig húzzuk egymásra a vizes lepedőt, amíg el nem szakad, meg nem szárad, amíg el nem fogy a víz, amíg még vagyunk, amíg még vannak, amíg még van mit egymásra húzni, amíg még beszélhetünk, amíg még——)

AZ ÜRES TÉR MOST BENÉPESÜL: estélyi ruhás hölgyek és urak, mintha mégis egy operaház előcsarnokában lennénk, az Aida, a Varázsfuvola, vagy a Fidelio szünetében, csakhogy nem ott vagyunk, mégsem ott vagyunk, hanem a TÉREN, itt van mindenki, kivéve azokat, akik nem lehetnek itt, de lehet, hogy valahol ők is itt vannak. Mindenki vidám, nevetgélnek, durrognak a pezsgősüvegek, "fel a fejekkel!", kiabálja vidáman egy csacsihasú, frakkos földesuraság, s ahogy tipegve, talpas poharával a kezében, egy magas, smaragdszínű, bokorugró szoknyás hölgy felé közeledik, egészen hasonlatos egy pingvinhez. Bajusza is van, bajuszos pingvin. A hölgy arca védekezőn rándul meg. "De kérem" — mondja, s egy lépést lépne hátra, de nem tud, kövér, frakkos férfiak veszik körül (megannyi bajuszos, szakállas, pakompartos pingvin), az előbbi úr alakmásai. (Tükörképei?) A szituáció kívülről kétségtelenül komikus. A hölgy pánikba esve sikoltozik, kívülről mindez egy előre begyakoroltatott színjáték részének tűnhet, de mégsem az, ehhez túlságosan is hiteles a nő alakítása. Kétségbeesett, menekülni óhajtana, de nem tud, a férfiak egyformán kopasz, világító feje fölött mintha mégiscsak integetne, mintha mégiscsak fuldokolna, aztán váratlanul kürtszó harsan, a magányos hölgy körül térdre esnek az urak.

A 17., 18., 19. oldalon Hervai Katalin grafikái

Mégis színjáték lenne?

Durrognak a pezsgősüvegek, a kicsiny, tar, pakompartos, bajuszos, szakállas pingvinekhez hasonlító csacsihasú uraságok eltűnnek, a hölgy ott magaslik a tömegben, kissé tépetten; kicsit ázottan; magas, szmokingos úr áll mellette, most tüzet ad neki, a téren keringőzni kezdenek a párok, a hölgyünk hosszú szipkából ráérősen cigarettázva, félrehajtott fejjel nézi őket, aztán elmosolyodik, bólint és táncolni kezd egy előtte megálló, sarkát összevágó, derékból mereven meghajló, nála fél fejjel mégiscsak magasabb szmokingos úrral.

Darab időre eltűnnek a tömegben. A tér fölött léggömbök úsznak, matróztrikós, rövidnadrágos, kacsafarkhajú kisfiú lődöz rájuk náddugós pisztolyból; pukkannak a léggömbök, hangjukat távolról elég nehéz megkülönböztetni a pezsgősüvegek durrogásától.

A hasonlítgatások gyönyöre és tévútjai; a hasonlítgatások csapdája...

Félmeztelen görlök szaladnak be a térre, virágokat dobálnak, dél van, az önfeledt maga- kelletések dele, a harangok szava *mindent* elnyom, az éles napfényben csillog a lányok olajjal bekent, mézsárga teste.

Kör képződik, a láthatatlan zenekar valami keleti zenét játszik, a lányok — nem lehet megszámolni őket: tizenketten vannak-e avagy tizenöten? — egymást kecsesen kerülgetve forognak a fényben, a hölgyek és urak kocintgatnak, tapsolnak, átölelik partnernőiket, a tér fölött a sugárzó fényességben elszabaduló léggömbök ragadják magukkal történetünket.

A végső búcsú éve.

A kisfiú változatlanul lövi-lődözi a léggömböket. A zöldszínű, terepegyenruhás katonák az árkádok mögül kerülnek elő, a tömeg kettéválik, a félmeztelen görlök is felszívódnak, az estélyiruhás hölgyek is eltűnnek valahová, csak a pezsgősüvegek hevernek itt a téren, a közben beúszó fekete tankok lassan mindenféleképpen kettéválasztják az üvöltöző tömeget, mindenki egyszerre sikoltozik és üvölt, a szavakat nem lehet elkölöníteni, a tankok alattomosan dobogva érnek a tér közepére, a katonák csípőjük körül lóbálva fegyvereiket, láncban közeledve szorítják vissza, a tér két oldalára a tömeget.

A mellékutcákban sem tűnnek el, ott is katonák lehetnek és tankok.

A végső búcsú éve.

A tér a napsütésben. Tankok hernyótalpa alatt csikorgó pezsgősüvegek, törmelékek között konfettifoszlányokat remegtet a lassan feltámadó huzat.

A tömeg nem hallgat, a képükből kikelt, vörösarcú emberek egyre feltartóztathatatlanabbul szidalmazzák egymást, a tankok fölött üvegek repülnek át, a katonák bemásznak a tankokba, pillanatnyilag *semlegeseknek* tűnnek, néhány nagyhangú alak mindkét csoportból közelebb merészkedik a harckocsik képviselte "demarkációs vonal"-hoz, változatlanul kövek, üvegek röpködnek, az üvöltözés sebesültek ordításával, nők sikoltozásával vegyül, feltűnnek az első villámgyorsan összeeszkabált gyújtóbombák is; a mellékutcákban, a harckocsijaik mellett szfinx-arccal várakozó katonák szeme láttára, ott parkoló autókból enge- dik le a benzint az üvegekbe, ronggyal fojtják le, a rongyot meggyújtják, néhány "Molotov koktél" már a levegőben robban, kiabálás, sikoltozás.

A végső búcsú éve.

Az estélyiruhás hölgyek pirulva sütik le szemüket, a tér közepén táncoló lányok egymás után szabadulnak meg levélnyi bikinifelsőiktől, szalagnyi fehérneműjüktől, ott forognak a fényben, meztelenül, félreérthetetlen mozdulatokkal híva a kivörösödő férfiakat. Erre a hölgyek is vetkőzni kezdenek, villámgyorsan bújnak ki ruháikból, szállnak a fehérneműk, a meztelen nők összekeverednek a lányokkal, zene; már a férfiakról tépik le a frakkokat, változatlanul durrognak a pezsgősüvegek, és a kegyetlenül kitartott dobszóló már alig talál álldogáló, lábon levő személyeket a téren. A földön, a

>>>>> *folytatás a 18., 19. oldalon*

>>>>>> *folytatás a 17. oldalról*

napsütésben mindenütt ölelkező párok, kétfejű ikeralakok sokszorozzák egymást, kérdőjel-mellek, combok rákollói; sikoltozások, lihegések; kezdetét veszi a hihetetlenül szervezetlen, vad orgia.

A végső búcsúk éve.

Valahonnan tarackok dördülnek el, kilenc ágyúlövés ad hírül valamit, de a párok, ha már megtalálták egymást, nem válnak szét, a zenekar is elhallgat most, csak sikoltozások, nyögdécselések, sugdolózások hallatszanak, a kisfiú egy oszlop mellől lövi tovább a léggömböket. Néha talál is. A durranásokra újra hátrább szorul az egymással szem benálló, tankok szétválasztotta tömeg, a kövek, üvegek, gyújtóbombák is megteszik a magukét, egyre több a sebesült, a hangzavar mármár követhetetlen.

A végső búcsúk éve.

A magas hölgy most emelkedik fel, még mindég ruhában van, ő az egyetlen álarcos ezen a barbár, álarc nélküli karneválon, ahol immár mindenki meztelen. Haja csapzottan lobog, kipirult arca körül, ruháján vörös foltok, ezek kétségtelenül pezsgőnyomok is lehetnek, származhatnak a pezsgősüvegből is (a magas, szmokingjától már megszabadított férfi hátulról, elkeseredetten próbálja megölelni, de állandóan kisiklik, ilyenkor pezsgőt locsol rá), ám az ütésektől is, melyeket a megvaduló, az ölelkező testek látványától eszét veszítő, felajzott férfi mér rá, könyörtelenül, tenyéréllel. De a nő nem adja meg magát, a férfi most mégis megállásra kényszeríti, egyetlen mozdulattal tépi le róla a fehér ruhát, s a másik kezében lévő pezsgősüvegből ráfröcsköli a nedűt; a nő már teljesen meztelen, haja csapzottan tapad arcához, a pezsgőtől már-már foszforeszkál fehér teste, utolsó erejével is menekülni akar, de elbotlik lábára csavarodó ruhájában, s térdreesve már nem tudja meggátolni, hogy üvöltő partnere hátulról rá ne vesse magát. A groteszk állókép egy pillanatra kimerevedik a szemsértő fényben: ló és lovas. Dél. A megalázások dele. A nő arca eltorzul, sikoltozni kezd, de néhány pillanat múlva már eldönthetetlen, hogy a fájdalomtól-e vagy a gyönyörtől? Néhány bátrabb (vagy dühösebb) férfi már a tankok közelébe merészkedve gyalázza a *másik* tábort, de amikor az egyik eszét veszítve mégiscsak megpróbál átmászni a tankon, társai az utolsó pillanatban hiába rántják le, puhán, nesztelül, valami nem hallható dallamra, már-már kecsesen mozogva válnak szét a harckocsik.

Néhány szembenálló alak máris üvöltve esik egymásnak, a padokról leszedett lécekkel, ki tudja, honnan előkerülő, a társaság történetében újfent fontos szerephez jutó bunkókkal, dorongokkal, furkósbotokkal csépelik egymást.

Vér.

A végső búcsúk éve.

A zenekar tust húz, a párok lassan, unottan, ráérősen válnak szét, a négykézláb mászó nők intim ruhadarabjaikat keresgélik a földön, a férfiak újabb és újabb pezsgősüvegeket nyitnak ki, a tér közepén csak a magas nő és megvaduló partnere nem hallja a *jelt*, ők önfeledten ölelkeznek a vakító fényben, a tömeg lassan gyűl köréjük, pezsgővel spriccelik őket, de a pár semmiről nem vesz tudomást, a confetti- és virágzáporban, amikkel nevetgélő lányok bombázzák őket, kigyulladó arccal vesznek el egymásban, a nő hosszú haja eltakarja az úr halottsápadt, hunyt szemű arcát. A baloldali tömegből néhány fickó ebben a pillanatban üldözőbe vesz egy igen-igen előremerészkedő "ellenfelet", a tankok mellett kapják el, leverik a földre, brutálisan ütlegelik, a sikoltozás és üvöltés, ha lehet, erősödik, a katonák mégsem bújnak elő a tankokból, a párok kézenfogva, kör alakban táncolnak az ölelkező pár körül, a kisfiú változatlan kitartással lődözi a szállongó léggömböket, a hatalmas pukkanásra a tankok újra puhán, csak az általuk hallott dallamra indulnak egymás felé, kétfelé osztva megint a teret, az általuk előbb megnyitott kaput elzárva, szorosan tapadnak egymáshoz. A magányos, félholtra vert alak rongycsomóként marad a senki földjén. Még élő kérdőjel. Most a nő kinyitja szemét, mond valamit, nem lehet érteni, orrából vér szivárog. A férfi torokhangon üvölt, a tankok csöve méltóságteljesen forog körbe.

A végső búcsúk éve.

A magas nő most tápászkodik fel a földről, tépett ruháját keresgéli, haja csapzottan tapad fejéhez, orrából változatlanul szivárog a vér, teste síkosan fénylik a rálocsolt pezsgőtől. A férfi magatehetetlenül fekszik a földön, fejét eltakarják a konfettiszalagok és a virágok, szeme csukva, mellette eldobált "fegyverek", lécdarabok, egy kettétört bunkó. A tömeg kéz a kézben, fáradhatatlanul táncol körülöttük, köveket, üvegeket, tűzbombákat hajigálva szidalmazza egymást. A nő nem találja ruháját, már nem is keresi tovább, visszafordul, partnere fölé hajol, valamit súg a fülébe, majd, mint aki végre megtalálta a feladatát, csókolni kezdi a férfi pezsgőtől, verítéktől csapzott véres testét, araszolva halad lefele, a zenekar tust húz, gyújtóbombák villognak a levegőben, megfejthetetlen kérdőjelek. Egy férfit telibe talál egy üveg, véresen hanyatlik hátra, a meztelen, táncoló lányok most takarják a nőt, nevetve biztatják, néhány üveg a tankokon csattan, erősebben, mint a kisfiú által lelőtt légballonok durranása. Egy gyújtóbomba tartalma hatalmas, kékes lánggal lobban fel a tank csövén, a magas férfi ernyedten hever a földön. A nő megkaparint egy pezsgősüveget, nagy kortyokban iszik, majd önzetlenül itatni kezdi partnerét is. A férfi szájában bugyborékol a pezsgő, feje mellett kettétört felkiáltójel a furkósbot.

A végső búcsúk éve.

A tankokat megkerülve, rajtuk elmászva a másik tömegből néhány vállalkozó szellemű alak éri el az eszméletlenül földön fekvő férfit. Felnyalábolják, helyük felé iszkolnak vele, a tér másik feléről dühösen kommentálják az egészet, hevesen dobálják őket, az egyik alakot tarkón találja egy kő, összerogy, a lányok változatlan lendülettel járják körtáncukat a földön heverő férfi és a mellette ülő és őt babusgató nő körül, most már a kővel megdobott fickót is cipelni kell, a kisfiú újra eltalál egy léggömböt, a durranásra megrándul a földön fekvő férfi arca, a tankok most furcsa, piruettező mozdulatokkal fordulnak meg maguk körül, minden páratlan a *jobb*, minden páros a *bal*oldali tömeget veszi célba, s minden figyelmeztetés nélkül kezdenek lőni, noha a lövedékek a tömeg feje fölött húznak el egyelőre, mégis óriási a pánik, az emberek legnagyobb része menekülni kezd. A mellékutcákból időközben eltűntek a zöld egyenruhás katonák is, szabaddá téve az utat. A férfiak pezsgővel kínálják a lányokat, a nő a földön fekvő férfi fölé hajol, mintha mondani akarna valamit, a néhány téren maradó, magányos harcos átkozódva rázza az öklét az "ellenség" felé.

"Holnap, majd holnap!..."

A nő és a férfi a közönséggé átalakuló, előbb még orgiázó tömeg biztatása közben újra tétován nyúl egymás felé, néhány bátrabb lány egészen közel merészkedik hozzájuk, időnként pezgősüvegből itatják és locsolják őket, a nő lehunyt szemű arcán végigfolyó vörös pezsgő egészen olyan, mint a vér, amelyik a tankokat is megdobáló férfiak arcáról csordogál lefelé. A férfi nem hajlandó továbbra sem kinyitni szemét, s amikor az egyik, őt itató fiatal lány túl közel merészkedik hozzá, félkarjával magához rántja és nedves ágyékába fúrja az arcát. Lassan újra kezdetét veszi az orgia, a napot most fátyolfelhők takarják, a zenekar valami lassú, álmatag dzsesszt játszik, s a kisfiú sem lődözi már tovább a léggömböket, kifogyhattak pisztolyából is a náddugók, áhítatos arccal lesi a szabadon szálló piros-sárga-fehér-kék-zöld-lila-fehér-fekete léggömböket, a katonák lassan másznak ki a tankokból és oldalazó futással veszik üldözőbe a

furkósbotjaikkal hadonászó, de mégis menekülő alakokat.

"Holnap, majd holnap!..."

Néhány bátrabb férfi a tankokhoz támasztja elalélt partnernőjét, a még bátrabb párok felmásznak a harckocsikra is, a szeretkezők között kissé anakronisztikusan hatnak a terepzöld egyenruhás katonák — arcukon gázmaszk, mintha idegen bolygóról jövő lények lennének —, és a felöltözött, csapzott, több sebből vérző "ellenfelek", bár egy idő után már nem lehet megállapítani, vérfoltok tarkítják-e ingeiket, vagy a vörösen villogó foltok mégis pezsgőtől származnak.

A végső búcsúk éve.

Villámgyorsan borul el, villámlik, dörög, nagy cseppekben hull a zápor a térre, a szeretkező és verekedő tömegre, összemossa a vért és a pezsgőt, a konfettit, a virágokat, a gyújtóbombák maradványait, csorog a párálló testekre, a tankok csövéről, hernyótalpáról spriccel szerteszét, s a földre kényszerítve sorra pukkasztja ki az előbb még szabadon szálldosó léggömböket. A kisfiú most sírni kezd, maszatos arca lassan kimerevedik, már nem lehet megállapítani, könny avagy esőcseppek maszatolják arcára az elfuserált Európa-térképeket.

"Holnap, majd holnap!..."

A tér eltűnik — immár a sors nyit nekünk tért —, helyette itt is van már az erdő. A misztikus erdő. De nemfehér, elhagyott menyasszonyokként szélben a szélnek magukat kitakaró-kitáró nyírfák, nem a reményt színükkel is sugalló, magányos, minden vészéllyel dacolva is hűséges fenyők, hanem hatalmas, rejtélyes, mozdíthatatlannak tűnő, tömbszerű tölgyek.

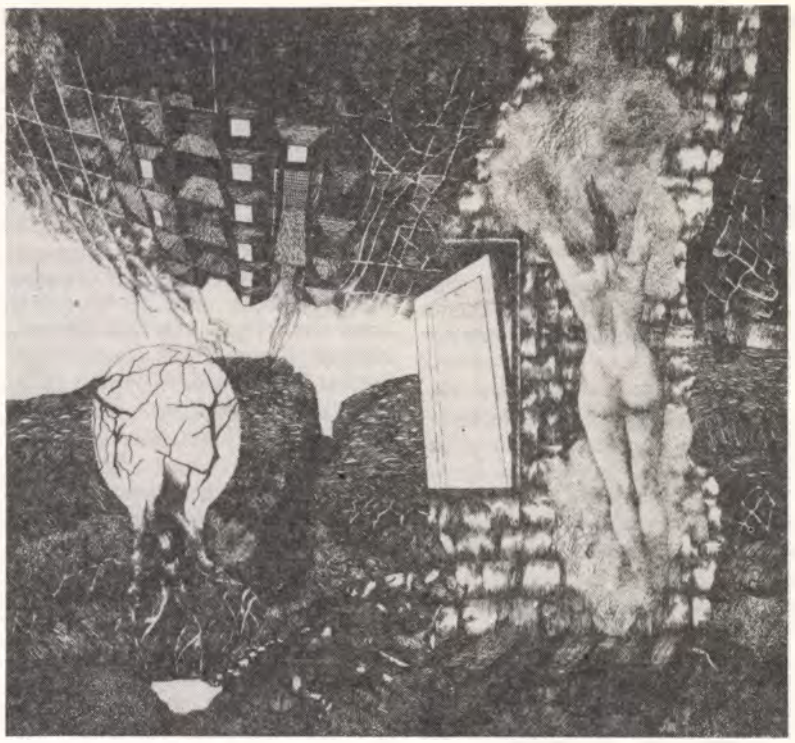

A lombréseken beszökő nap képtelen megtörni az uralgó félhomályt. A fény-szigetek mégis élesen, brutálisan különülnek el az alattomosan lesben álló, ugrásra kész, sunyi árnyékoktól. A két férfi — a két előbbi férfi, a szerelmi párviadal hunyt szemű kárvallottja, és az "ellenségei" csapása alatt elbukó — egymással szemben áll, egymást utánozza. Mintha egymás tükörképei lennének. Mindketten frakkban, keménykalapban, fehér kesztyűvel kezükön. Kezüket maguk elé tartva közelednek egymás felé, mint a vakok. Alacsony, fehérköpenyes emberkék szaladnak hozzájuk, aprózó lépésekkel, mint szabadnapos pincérek, fejüket kissé félretartva, áhítatos arccal tokokat nyújtanak át nekik, a tokokból hamarosan előkerülő lovassági kardok pengéje megvillan a lombréseken beszökdöső fényben.

Kürtszó.

A férfiak szilárd léptekkel közelednek egymás felé, amikor kikerülnek az árnyékból, fenyegetően villannak meg a kivont, fej fölött forgatott pengék, de őket is elvakítja a nap. Pislognak.

Hátrább a magas nő áll, napernyővel a kezében, nyakában katonai távcső lóg. Másik kezével most nyúl utána, felemeli, a szálkeresztek megállapodnak a "partnere" arcán. A nő úgy, olyan önelégülten nézi ezt az arcot, mintha saját tulajdona lenne, aztán átvált az "ellenfél" arcára...

Kürtszó.

A férfiak már közvetlen közelről, dülledt szemekkel nézik egymást, megvillanva csapnak össze a pengék, és szikráznak.

Ez a tegnap lesz, nem ma volt. EZ NEM A HOLNAP!

Itt fejeződik be átmenetileg ez a kísérlet is, a holnap hősei beleivódnak a levélréseken áthatoló fénybe.

Sugárzás.

Mert mi is lenne, ha nem lennél nyugtalan? Az évszakok körforgásában rendszerint lekéssük a tavaszt. Merre van előre? Itt Kelet kapujában vagyunk, ahol semmit sem vesznek komolyan. A szolgálat nehéz, a pénz kicsi, ő igenis aggódik... Ti nem értetek az egészből semmit. Ostobák! Én mindég mindenről lekések. Ők megszokták, hogy lenézik őket, hogy ők az örökös bűnbakok, a mindenkori vesztesek, a született balkáni balekok. Pechvogelok.

Igen: te, mi, ő, ti, én, ők vagy (vagyunk, van, vagytok, vagyok, vannak) a holnap hősei és munkásai, nyertesei, és ez itt körülöttünk a végső búcsúk éve, szörnyek évada.

Uraim, velünk valaki játszik! Nyitottnak lenni, mit jelent ez? Sors, nyiss nekünk tért, rejts el bennünket, erdő. Addig húzzuk egymásra a vizes lepedőt, amíg még van víz, lepedő, amíg még vagyunk...

"Holnap, majd holnap!..."

tarkóbarkó (6)

Salátához jól fog egy borjúszelet — *veau à l'escalope*. Mivel a szelet szelésből ered, világos, hogy a francia *escalope* 'szelet' összefügg a *skalp*pal (vö. angol *scalp* 'a koponya bőre', dán *skalp* 'héj').

*

Pierre Lescalopier (L'Escalopier) diplomáciai futárként, Havaselve felől jövet kelt át a Kárpátokon. 1574 nyarán írta naplójába (franciául, *en escalope*, azaz dióhéjban rögzítve élményei egy részét): "Nyeregbe szálltam (Keresztényfalván), és mentem megszállni Brassoviában, amelyet a szászok Coronestatnak hívnak. Ez Erdély első városa. Azt hittem, Mantovába értem, oly szép város: minden ház kívülről olajjal festve, szép templomok, jó bástyák, szép kövezet, udvarias és kedves nép" (peuple civil & gratieux). Persze akkor még itt se volt minden tökéletes. Lescalopier druszája, Laskai Csókás Péter *Speculum exilii*-je még hét évig kellett hogy várjon, amíg kijött a Cenk alatti nyomdából, és akkor is alig haladta meg a 900 oldalt.

*

Eb ura fakó. A fatalista nem Burebista. A végigtáncolt decebál után a hatalmas vitalitású rómaiak megölték a dák nyelvet. De vannak utódai. Bizonyos vonatokon hárman is óvnak a kihajolás veszélyétől. Trei culori cunosc pe lume, nici o altă culoare pe ale ei culoare. Albul, verdele eu-l neg, tot cosmosul fiind un neg. Negédes negotium, péunérés Moţium. Du mit Raşcu sagst nur Lüge; hazugságod bűn vagy nyűg-é? Nyű, geh'in deine Oscar Wilde...

*

A magyar *ha* nem olyan hajlékony, mint a román *dacă*. Ez ugyanis tagadóvá tehető, valamint dacosan legmagasabbrendű hímmé, s így lesz belőle *nucă*, illetve, *dac*.

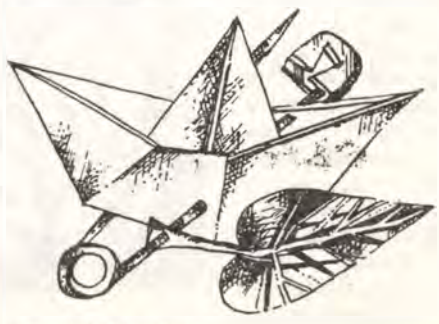

Sipos László rajza

Őstrák, nem mellékes meleágon zengenek-csiripelnek az apolo-géta, ódák ódák.

*

Miért irtózunk annyira a stima-noastră-şimîndriás Victor Haidutól? Mert a HAIDU valójában AIDU, még pontosabban: AIDS (= *a*ljasul *i*szonyatos *d*ancsságok sátána).

*

A jó vicc olyan, mint az ostor: a végén csattan.

*

— Ez már a vég kezdete?

— Borúlátóan szólva: már e kezdetnek is a vége. Derűsebben szólva: a végnek még csak a kezdete.

*

Ui. A fentiek 1993 januárjában íródtak. Pár hét múlva ez állt a Brassói Lapokban: "Megkezdődött az önsegélyező játékok pere. ... Hamarosan befejezik a kivizsgálásokat a Cronos esetében." Vajon kötelezni fogják a céget, hogy nevét h-val, Chronosnak írja? Avagy arra, hogy átadja átejtési tapasztalatait a kolozsvári Helikontól rókaugrásnyira működött, szellemi infirmitásra alapozó firmának? Mármint a Caritasnak. (Magyarul: Kárittas; franciául: Charité, olvasd Sár I.T., értsd Sárospénztisztító Infernális Társaság.)

TATRANGI TIBOR

SZABÓ GYULA

AJÁNLÁS

Jelen iskolatörténet első mondata egy egyszerű kijelentés: "A 200 éves fennállását ünneplő «Orbán Balázs» Gimnázium története küzdelem létrejöveteléért és fennmaradásáért." Ebben az egyszerű kijelentésben benne van a kulcsa annak a hosszú és egyedülálló küzdelemnek, amelyet az iskola névadója Székelyföld-felfedező útjának mindjárt a legelején kincses bányaként látott meg, akkor, amikor még sem adományozóként, sem névadóként nem volt köze a keresztúri gimnáziumhoz, és maga az iskolaépület is, amit Boldogfalva felől felfelé szekerezve Keresztúrból meglátott a legalsó végen, alig jó felényi alakzata volt annak, amilyenné az épp akkor következő újabb építési korszak éveiben nyúlt-hosszabbodott hátra a Küküllő irányában. Ő maga a következő években — a keresztúri iskolaépítés folytatásával "párhuzamosan" — *A Székelyföld leírásá*nak páratlan kincsértékű köteteit alkotta-építette egymásra, mint egy ötszintes szellemi épületet, és annak legelején Keresztúr mezőszéli alszegének "értelmi bányáját" úgy írta le szövegben és képi ábrában — "Az unitáriusok temploma és collegiuma Sz.-Keresztúron" —, mint aki a legjobb ponton vette kezébe a kulcsot Székelyföld kincses bányáinak felfedezéséhez és feltárásához, amikor "a Fiatfalvára vezető ut közelében" az első jelentős székelyföldi látnivalót meglátta: "Az unitáriusok e templomkája szerény...s miért van, hogy mellőzve a többit, ennek mellékeljük képét? azért, mert e templom mellett van az unitárium gymnasium, a tudományoknak azon tisztelt, nagyra becsült szentélye, hol Udvarhelyszék 23,000 unitáriusának értelmi bányája van, hol egy nagyratörő nemzedék szellemi kincseket gyüjt... tanodáink a mieink, azokat a nemzet magától elvont filléreivel létesíté, a honszeretet magasztos érzetével ápolgatá, a lelkesedés hevével támogatá...Azért székelyesen szólva, kellő tisztesség adassék tanodáinknak, s legyen áldás azokon, kik azok alapítása s felemelésére közremüködtek."

"Létrejövetel és fennmaradás" helyett Orbán Balázs "alapítást és felemelést" mondott a maga szavaként a hosszú küzdelem két alapjegyének kifejezésére, és azzal együtt mondta — egyelőre csak szavakban "adózva" a tanodának — a szellemi hódolat három szavát: "kellő tisztesség adassék"...És ugyanő megírta akkor — az 1860-as évek újra nekihevülő építési lelkesedése közepette — a keresztúri gimnázium építésének addigi történetét, elsőként fektetve maradandó könyvlapra azt az iskolák építésében kivételes történetet, amely a közösségi összefogás és áldozatkészség máshol kevésbé látható példáját mutatta. A példában mint egyéni áldozathozatal éppen akkor az is benne volt, hogy az iskolaépítés egyik nagy alakjaként Koronka József ötven évig szolgálta az iskolát, és ha Orbán Balázs épp az igazgató halála idején "lépett be" a gimnázium életébe, ott a Koronka igazgatói örökébe állt Simén Domokostól "nyert" annyi adatot, hogy egy lábjegyzetet csatolva szövegének "unitárium gymnasium" kifejezéséhez, egy rendhagyó iskolatörténetet is belefundamentumozzon Székelyföldleíró művének alapozó indításába. A templom és collegium könyvbeli képét hosszú soroszlopokban fogja közre az a kis betét-művé kerekedő lábjegyzet, amely első és bizonyára a legközismertebb története a keresztúri "középtanoda" első korszakainak, s mint ilyen, legalább annyira maradandó az iskola "építés- és tantörténetében", amilyen maradandónak bizonyult az a fundamentum, amit az építés második korszakában — Koronkáék "kőiskolát" építő korában, 1819-ben — a székelyderzsi hívek ástak "a három lábnál is vastagabb" falak alapjául, mintegy "előrelátva" azt a távoli folytatást, hogy majd Orbán Balázs kortárs nemzedéke tovább építi a félben maradó "negyedik oldalt", és úgy lesz ott végül egy L alakú Lak a mindenfelől odasereglő tanulóifjúságnak.

Lábjegyzetes iskolatörténetében Orbán Balázs "az iskolátlan székelyföld" fogalmáig erősítette fel azt a súlyos történelmi visszásságot, hogy azon a földön, ahol Marosszéktől Háromszékig az unitáriusság legnagyobb tömege élt, a százados szorongatottság és üldözöttség még egy középfokú iskola áldásától is megfosztotta annak az egyháznak a néptömegét, amely egyháznak a szelleme a fő hordozója volt egykor Erdélyben "a lelkiismeret szabadságának". Épp egy passzussal előbb írta le a keresztúri unitáriusoknak azt az egy századdal azelőtti kálváriáját, hogy a város "legrégibb épületéből", a központban álló "ódon templomból" 1767-ben "az isteni tisztelet folyama alatt" kergette ki őket "Macskási Boldizsár tábornok", "mikor tisztikarával és katonasággal bement, az imádkozókat kikardlapozta, s a templomot a katholicusok számára elfoglalta". Bizonyára ez a százados sötét emlékkép is külön ösztönző erővel sodorta a tollát abba a lábjegyzetbe, ahol lelkesen írta le, miként emelt a székelység összefogó-adományozó ereje iskolát a városközpontból faluszéli mezőre üldözött egyháznak, alig három évtizeddel a "kardlapozás" után, miután új helyfoglalásként a maga "szerény" templomát már felépítette a Küküllőbe torkolló Gagyi-patak partján: "Régi volt az óhajtás, hogy egy iskola alapittassék a székelyföldön; az óhajtás az eszme létesitőjét *Szabó Sámuelben* találta, ki...felragadván az eszmét, a székelyföldön létesitendő unitarius gymnasium valódi apostolául lépett fel. Összejárta a székely unitárius tractusokat, szónokolt minden felé, buzditotta a népet s áldozatra hivta fel, és a székely, midőn átértette a nemes czélt, örömmel adta filléreit, örömmel hordott anyagot, örömest dolgozott...a Homorod-melléki ecclesiák meszet, a havas alattiak deszkát, gerendát, zsendelyt hordtak; a keresztur-fiszéki ecclesiák homokot, követ, gabonát hordtak, napszámosokat adtak, s ily lelkesedés, ily áldozatkészség mellett, 1794-95 és 96-ban elkészült a 12 szobáju faépület, és a jelenleg is fennálló igazgatói lak...És Szabó Sámuel az általa teremtett iskola igazgató tanárává neveztetvén, azt 18 évig a legerélyesebben vitte...18 évi áldást hozó fáradalmai után leköszönvén, helyébe...*Koronka József*, azon időkben kolozsvári iskola-főnök tétetett 1813-ban a kereszturi gymnasium igazgató tanárává. Ez az első ugynevezett faiskola története, és Szabó Sámuel...ki apostoli ihlettséggel létesité azt, mit három század gondola, békén nyughatik tisztelt sirjában, mert nevét halhatlanitá, mert a nemzet háláját, elismerését kiérdemlé, mert művében örökké élni fog. Csakhamar annyira szaporodott a tanulók száma, hogy a fennebb emlitett 12 szobában nem fértek meg, azért nagyobb helyiségekről kelle gondoskodni. Ekkor H. Almási *Mihály János*, Udvarhelyszék királybirája, állott az ügy élére; ő befolyásával és pénzáldozatokkal ki is vitte azt, hogy a képünkben is bemutatott 18 szobából álló csinos kő épület elkészülhetett...Az unitarius ecclesiák ekkor is örömest áldoztak, anyagot hordottak, napszámosokat állitottak ki, sőt a tanulók is a leczkékről kijőve, hordották a követ és anyagot, és igy az iskola, melynek alapját 1819-ben a derzsiek ásták meg, hamar elkészült Mihály János és Koronka lelkes közreműködésével, ki félszázadig mint igazgató tanár állott ez iskola élén, s kinek sirja fölé a tanitványi kegyelet egy siremléket készül állitani...A kereszturi iskolában, mint közép tanodában, az elemi osztályokon felül az V-ik gymnasialis osztályig bezárólag tanittatik a 160 lélekből álló növendéksereg...A jól szervezett iskolában a növendékek száma annyira gyarapodott, hogy a Mihály János és Koronka által épitett iskola épülete már már szük lett a tanulók befogadására, s azért 1868 kezdetén Dániel Gábor, Udvarhelyszék főkirálybirája...az ügy élére állván, gyülést tartott, melyen elhatároztatott, hogy az iskola épületének még hiányzó negyedik oldala is kiépittessék, s arra a gyüjtést ő maga jó példával megkezdvén, közel 3000 frt gyült be, melylyel a tervelt kiépitést nemsokára létesitendik. Legyen üdv és áldás ezen annyira szükséges tanintézeten."

Mattis János grafikája

Iskolatörténetet is írt, s egyben mintegy "riporteri híradást" is Orbán Balázs: a lábjegyzetben említett évben, 1868-ban művének első kötete már ki is volt nyomtatva, és a lábjegyzetben leírt történet és újabb építési lendület folyt tovább élőben, úgy, hogy Simén Domokos helyett 1866-ban Marosi Gergely állva az építő-tanító iskolaigazgatói "őrhelyre", ő "azzal az erős elhatározással" fogott munkához, hogy "a gymn. épülete megnagyobbításának meg kell történni", és vargyasi Daniel Gábor főkirálybíróval és főgondnokkal együtt egybehívta 1867. december 14-ére azt a gyűlést "a gymn. nagyobb halltermében", amely mint "1868 kezdetére" tájolt gyűlés már "bevonult" Orbán Balázs könyvének lábjegyzetes iskolatörténetébe...

Az új nemzedék — amely átélte a 48-as nemzeti küzdelem bukását, utána "a közelebbről feje fölött átviharzott absolutizmust", és egészen közelről az 1867-es kiegyezési fordulatot — nemcsak azáltal lett "nagyratörő nemzedék", hogy "felelevenült a jelenlévők emlékében az a küzdelem, a melyet e gymn. létesítése és eddigi fentartása érdekében kellett vívni" — itt ez volt a két alapjegy szava: "létesítés és fentartás' —, hanem azáltal is, hogy a küzdelmet most egyszerre két szinten folytatták: a "dióhéjból", a "vázlatból" kiindulva kezdték egybegyűjteni az eszmeiség tárolójában, "értelmi bányájában" az iskola addigi történetének anyagát és tanulságait, s amellett az anyagi építést, a százados eszme "megtestesülését" is olyan mozgató erővel vitték tovább, hogy még szóhasználatukban is a "legkézzelfoghatóbb" anyagi szinten mozogtak, amikor a főkirálybíró olyan szóval buzdított, hogy "az építés tovább folytatására minden követ meg kell mozdítani", az igazgató meg olyannal, hogy "sikert csak úgy remélhetünk, ha ezen építkezést mint sajátunkat tekintve, ahoz mindnyájon bár egy-egy fövény szemet hordunk"...

Gyűlt is a mozdítás nyomán mindenféle építőanyag, kő és fövény éppúgy, mint mész, fa és tégla. Miközben Orbán Balázs bejárta a Hargita fenyves havasait, az almási-vargyasi határ mészkőhegyeit, s munkájához épp az előszót írta Lengyelfalván 1868-ban, Daniel Gábor 1868 januárjában a Hargita birtokosainak írt és küldözgetett szét kérő folyamodást "szarufának és gerendának" való fenyőfáért, amire mindenki, aki "felszollítást" kapott — Lengyelfalva közvetlen szomszédságában Bogárfalva és Szentlélek is —, "a legnagyobb készséggel" ígérte az anyagok megadását, "a 17 falu havassa birtokosai" és Oláhfalu, Oroszhegy, Zetelaka mind, annak ellenére, hogy "mindnyájon róm. kath. lakósu községek"; nyáron pedig a többi, zömmel unitárius és református "ügybarát" székelység adományeszéről-kövéről-téglájáról ír "Marosi G. Daniel G. urnak"....

"Minden szív, minden kéz megmozdult", "erőhatóság" lett a közösség "vállvetett munkássága és áldozatkészsége", úgy, ahogy már hét évtizede folyt a kis világteremtés a semmiből a Fiatfalvára menő út mellett, a világ peremén lévő "szeglet

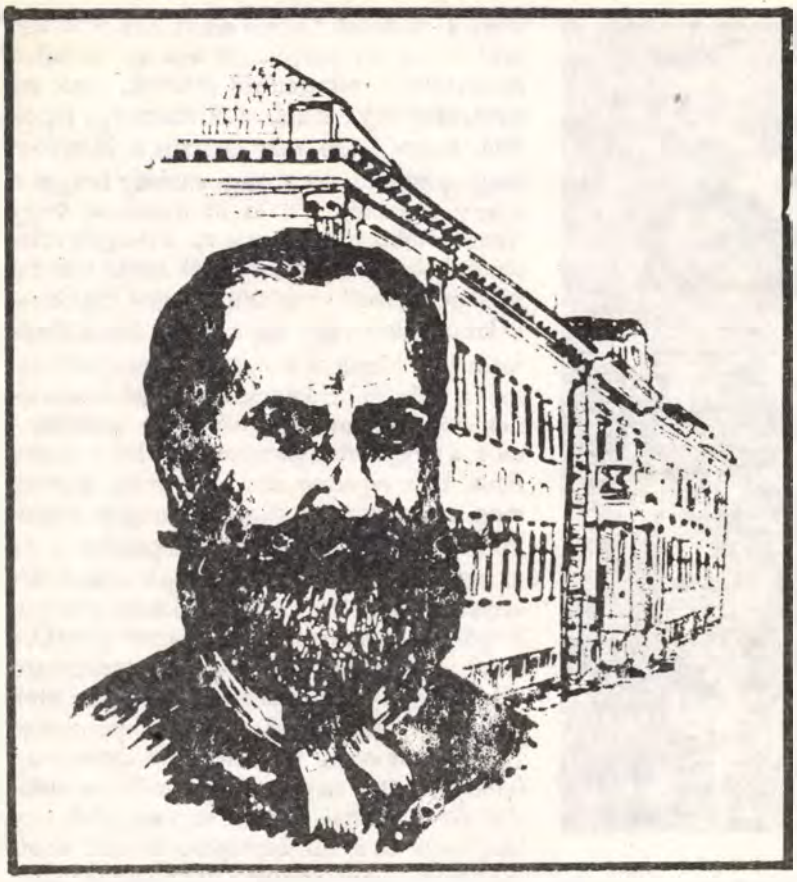

földterületen", ahol a kezdet kezdetén "borjú-legelő" volt "tövisbokrokkal, bojtorjánnal". Egy ötven éve megkezdett épületet "kellett bévégezni" ekkor, az építés harmadik korszakában, hogy huszonöt szobában legyen szállása, otthona, tanuló háza a "tanuló és építő" ifjúságnak, annak a derzsi fundamentumásással egyidejűleg lefektetett "principiumnak" az alapján, amely szerint "a mi sorsunk annál boldogabb, minél több a tanuló iskoláinkban"...

Az építés elejétől eltelt fél évszázad azonban már új korszellemmé minősítette a princípiumot, és ezért a fél százados "új kőépületnek" a bevégzése annál sürgetőbbé vált, mivel 1867 nemzedéke már egészen közeli "elvrokon" volt a század legnagyobb magyar géniuszával Keresztúron is, ahol Marosi Gergely "az iskola körül lévők" nevében "értékelve" az áldozó elődökhöz nem méltatlan "1867-es" utódokat, előadta: "...az akkorinál jóval nagyobb és a népnek minden rétegeibe inkább béhatolt közértelmesedés folytán jobban átlátják és elevenebben érzik, mint elődeink, a próféta mondásának igazságát, hogy a tudomány és értelem nélkül való nép elvész, és pedig korunkban inkább, mint valaha. Értik és érzik nagy Széchenyink ama mondásának, hogy: «a tudományos emberfő mennyisége egy nemzetnek igazi hatalma» nagy igazságát és horderejét. Inkább átlátják és elevenebben érzik azt a történelmi nagy igazságot, hogy valamely nemzetnek szabadságot a papiroson egy pár sorból álló törvényczikk adhat, de szabadságra képessé és méltóvá s ennek birtoklásában állandóvá akármelyik nemzetet csak az értelmi és erkölcsi tisztaság, érettség, csak a kor- és czélszerű nevelés által nyert anyagi és szellemi életrevalóság és jellem szilárdság teheti"...Ennek a történelmi igazságnak a fényében vetett egy pillantást az éppen véget ért sötét zsarnoki korra is: "Meg voltunk mindnyájon győződve, hogy ha a nemzet művelt és miveltsége által jelleme szilárddá fejlődik, a zsarnokság szuronyainak ezrei, a germanisaló bureucratáknak vándorlegioi nem birnak felette győzedelmeskedni, ha szintén pár évre képesek is valának azt elnyomni, de megtörni, bár mindazon eszközöket felhasználták, melyekkel a fegyvertelen nemzettel szemben tetszésök szerént rendelkeztek, nem sikerült." Az igazságnak és szabadságnak ebbe a fénykörébe állította bele az iskolaigazgató a "megtéendő építkezések" előtt álló "tanodai épületet" is: "Nekünk törekedni kell a miveltség azon szinvonalára emelkedni, melyen más művelt nemzetek állanak...A miveltség a haladásban korlátokat nem ismer, mert az elme kifejlődése, előre való haladása véghetetlen...A tanintézetek a miveltség alapját képezik...Azon környék, melyre egy tanoda kihat...kiválólag van hivatva annak előmenetelét előmozdítani. Igy van környéke ezen sz.-keresztúri tanodának is, hová a fiatalok a Székelyföld különböző részeiből összesereglenek. És ezen környék elég népes, mert bénépesíti ezen tanodának lakosztályait, annyira, hogy már a tanulóknak szűkké vált a tér"...A szűk tér tágítása az elme korlátokat nem ismerő haladása szerint olyan korkívánalom volt, amely megmozgatta a "környéket" az iskola körül: az ész és tehetség ugyanúgy gyűlt a kincses bányába, mint a mész és a tégla...

S mindez a történelmi korfordulat és korkívánalom úgy lett Keresztúron iskolatörténetté, hogy odakerült az iskolába Almásról a sok szekér mész mellett egy ifjú ész is, azzal a Sándor Jánossal, aki "tanulását a h.-almási népiskolában kezdette 1848-ban", de alig két évtizeddel később, éppen a nevezetes 1867-es esztendő szeptemberében köztanító lett a keresztúri gimnáziumban, ahol öt esztendővel azelőtt még tanuló volt, és miután ily módon már élő tanúja lehetett a korszakos értekezletnek, az akkor megélt "kőmozgatásokat" is elevenen építhette bele az évekkel később általa készített nagy-összefoglaló centenáriumi iskolatörténetbe, az iskola kőművéhez méltó szellemi műbe...

Sándor János 1872 szeptemberétől "rendes tanár" és egyben "könyvtárnok" lett. "1872. szeptember 19-én vette át a könyvtár kulcsát", amikor "az átadása e könyvtárnak megtörtént e szavakkal: «ott van, ami van»; és a könyvtárban ott volt éppen az évi gyarapodásként Orbán Balázs első keresztúri adománya: "Orbán Balázs adta a «Székelyföld» című 5 kötetes művét".

S folyt tovább az iskola története, és mint minden egyéb, ugyancsak a "közadakozás útján" vonult be az iskolatörténetbe 1875 nyarán a távoli európai hitrokon, ifjú Fretwell János, aki eljött az útján Londontól a Fiatfalvára vezető útig, hogy annak folytán az angol és amerikai unitáriusok körében is történjék egy székelyföldiekéhez hasonló "vállvetés", s az összegyűlt font sterlinggel megtörténjék "a székelység áldozatainak a megkoronázása". Ennek külső látható jegye egyik felől az volt, hogy az utolsó simításokkal és a korszerű berendezésekkel "a hosszantartó építkezésnek 1876-ban vége lett", másik felől pedig az, hogy az "igazgatóság" az épület belső falára egy márványtáblát "állíttatott", amely az építés "betetőzéséül" — s akár "koronájául" — angol és magyar nyelven örökítette meg az angolhoni és székelyföldi unitáriusok "testvéries rokonszenvének emlékét", verses szövegében azzal kezdve ugyancsak angol és magyar nyelven a "hitvallást", hogy *"Faith is the spring of action" — "Hit a tett forrása"*...Ugyanebben a márványtáblás-emlékműves évben "esemény" volt a mind nagyobb és rendezettebb könyvtárban az, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a maga "összes kiadványait a gymn. könyvtárának megküldeni határozta el s arról az igazgatóságot, 1877. márcz. 6-ról, Arany János főtitkár aláírásával értesítette is"...

S ahogy már évtizedek óta hagyomány volt az iskola alapítványos támogatása, az építés és tanulás segítése testamentumok és adománylevelek "útján", kisebb-nagyobb jószágokat és összegeket hagyva "a keresztúri nemes gymnasiumnak és az abban tanuló ifjuságnak", úgy kezdett ugyancsak a "betetőzés" csúcsaira emelkedni ez a hagyomány is az iskola "bévégezésének" új korszakában, amikor épp maga Orbán Balázs közvetlenül belépett az iskola életébe mint alapítványozó. Akkorra már "hitrokon" is volt ő, minthogy keresztúri járásai idején, 1865-ben áttért az unitárius vallásra — "vagyis ekkor tért vissza a róm. kath. egyházból az unitárius vallásra, mert ősei is unitáriusok voltak" —, s így tette meg 1876-ban "első alapítványát a sz.-keresztúri gymnasiumhoz", melynek levele már legelső szavaiban «elvrokoni» szinten egybehangzott Széchenyi István — s közelebbről Marosi Gergely — eszmevalló szavaival: "A nemzetek életképességét és hatalmát ma már nem a nyers erő, nem is kizárólag a hősiesség, hanem a népek miveltségi fokozata s szellemi fejlettsége szabja meg... Ezért nemzetének ma azon honpolgár teszi a legnagyobb szolgálatot, ki az értelmi tőke gyarapítására hat"... Ekkor már ott lévén Sándor János leggondosabban és legszakértőbben rendezett iskolai könyvtárában a "Székelyföld" öt kötete, annak legelején akárki olvashatta, hogy az alapítványlevél szavai szinte szó szerinti egyezésig egybehangzanak azzal, amit könyvében a keresztúri "értelmi bánya" meleg-hódoló méltatásakor írt az alapítványozó, mintha az lett volna első fogalmazása a gimnáziumot segítő alapítólevélnek: " ... nem csak nyers erő az, mi megvédi s naggyá teszi a hazát, hanem az ész mindenható hatalma" stb...

Készen lévén a külső mű, a hosszan tartó építkezés hosszú épülete "bécserepezéssel", vakolással, márványtáblával, ekkor a belső, a szellemi "boltozatok" építésének, a "szellemi fejlettségért" vívott küzdelemnek a korszaka érkezett el, s ennek a kevésbé látható, de "nemzeti nagyságot teremtő" építésnek kimagasló személyisége — "titánja", amint a mai iskolatörténet áldozatos szellemű munkásai írják — Sándor János volt: a kor és a nemzedék más polihisztoraihoz hasonló "tudományos emberfő", akiknek "képében" évtizedekkel később Brassai Sámuel gipszből készített mellalakja állt oda a gimnázium világháború-küszöbös új épületének előcsarnokában az adományozó "jóltévőket" megtestesítő Berde-alak mellé. Számtant és természetrajzot tanító tanárként az iskola "százéves életét" is megírta 1895-ben, a százéves élethez méltó tudós alapossággal, szív- és lélekbeli odaadással, begyűjtve minden tárolható kincsét-értékét a százéves műnek. "A sz.-keresztúri gymnasiumnak százéves élete van leírva e könyvben" — írta előszavának első mondatában, az egyszerű kijelentésben, amely után adta mindjárt az iskola életének kulcsát: "E hosszu idő csaknem építkezés-, szervezéssel járt le. Cseppenként, lassan gyült össze az anyagi erő... A kor fokozott mértékben állott elő gyakran követelményeivel...a harczot el kellett fogadni... az önfentartásért folytatandó küzdelem, áldozat elől nem lehetett kitérni. E gymnasium szükségességének eszméje oly mélyen élt és él a felekezet minden egyes tagjainak kebelében, hogy azt onnan száz évig tartó áldozatra hivás sem olthatta ki... Örökségképpen szállott az egyik nemzedékről a másikra... hadd legyenek hirdetői e sorok azon unitárius buzgóságnak és áldozatkészségnek, a melynek életét köszöni a sz.-kereszturi gymnasium. Száz éves élete egén a jóltévők, mint megannyi csillag, úgy ragyognak, s terjesztik az értelmi világosságot alapítványaik hatása folytán. Ha van értéke a történelemnek, akkor ezen áldozók, fáradozók tettei nem lehetnek közönyösök a későbbiekre, a maradékokra nézve... Tetteik emlegetése, adományaik felsorolása, mindannyi felhívás, útmutatás a jövő előkészítésére"...

*

Részletek annak az iskolatörténeti munkának a bevezetőjéből, amelyet a Székelykeresztúri Orbán Balázs Elméleti Középiskola fennállásának 200. évfordulójára készítettek az iskola tanárai: Fekete János, Bartos László, Fodor Sándor, Pitó Ilona.

Az évforduló ünnepségeire 1993. május 9. és 15. között kerül sor.

MÓZES ATTILA

A HIÁNY KÖLTÉSZETE

- Finta Edit képeiről -

Lógó levetett ruhák
furcsán emlékeznek a testre
melyet burkoltak
míg el nem jött az este.
(Weöres Sándor: *Az elhagyott forma*)

A világban állítólag minden megtalálható, s többnyire mindennek az ellentéte is. A lét ellentéte a semmi, az egyedi dolog ellentéte a dolog hiánya, a hang ellentéte a csönd, s az ellentétpárok fölsorolása tárgyanként, személyenként, fogalmanként stb. tetszés szerint folytatható. Akkor a kép ellentéte a képtelenség? Ez először suta szójátéknak tetszik, de ha egy kissé utánagondolunk, akár igazságként is elfogadhatjuk. Csakhogy/mert. Csakhogy/mert a képtelenséget igenis meg lehet "képeztetni", s szintén kép által. A képtelenség akár alaki valójában is megragadható, *leképezhető*. Hát ide akartam eljutni, azaz egy Niels Bohr-idézethez: "Contraria non contradictoria, sed complementa sunt". Igen, az ellentétek egyszersmind kiegészítő jellegűek is, s milyen jól tudta ezt már századokkal ezelőtt az Öreg Mester, Lao-ce *Tao te king*-jében. S mert kiegészítő jellegűek, s mert az ellentétpár egyik összetevőjét legalább meg lehet jeleníteni, hát — ab esse, ad posse — miért ne lehetne a másik összetevőt is, ha másként nem, hát önmagával, vagy egy piruettező metaforával, vagy egy jelkép értékű utalótényező segítségével, vagy egy "puszta" szimbólummal, amelynek meghatározó erejű használatától mostanság annyira idegenkednek egyesek. A drapéria és a bennne "lakó" test legtöbbször állag-idegen egymással, s mégis valamiféle kölcsönhatásban élnek: a lepel fölveszi a test formáját, tehát átalakul, a test viszont a külvilág felé nyer formát a drapéria által. Ez eddig rendben is volna a maga hétköznapiságában. De mi van akkor, ha a drapériából időnként csak úgy elszökik a test, a formát adó, formával kitöltő, s a lepel mégis-mégis tovább őrzi e tűnt formát, mintha az átadott volna valamit, avagy mintha a lepel átvett volna valamit annak láthatatlan lényegéből, ami immár nem csupán kitölti a drapériát, hanem inkább átüt rajta, mint - mondhatnók - kötésen a vér. Megtörtént a csoda, s az egyik állag tovább élve nyer formát a másik *hiánya által*. Valami ilyesmi *történik* Finta Edit képein. És a formát öltött hiány egyúttal esztétikai értékre is szert tesz az átszellemítésben. Ez az esztétikai élmény időnként egybevág a szorongásélménnyel, mert a képileg így kifejezett szorongás-élmény az elidegenedés megéléséből fakad; de mindez eleinte, vételtében még nem képi, csupáncsak alkotáslélektani szinten. Ami viszont a képeken érzékelhető, ha úgy tetszik, megragadható, akár vizuálisan, más síkra áttéve pedig fogalmilag is, az már nem a művésznő dolga. S ez azért lehet így, mert — kissé paradoxálisan fogalmazva — Finta Edit sosem az elidegenedés veszélyét mutatja föl, hanem magát az elidegenedést. A *tárgyiasuló* elidegenedés önmagunktól vagy a külvilágtól viszont többnyire szürrealisztikus módon jut kifejezésre. Lám-lám, mondhatnók amúgy játékosan, a realizmus-szürrealizmus ellentétpárjában, a fenti fejtegetés értelmében Finta Edit majdhogynem realista *is*, mert hűen tudta visszaadni azt, ami a realitáson túli, azt, ami *már nincs ott*, kiveszett abból, aminek formát adott. S hogy bizonyítsa is "megképzett" tételét, a művésznő akarva(-akaratlanul?) még el is árulja, mintegy kiadja magát: az alakokban (leplekben) minden őrzi a szökevény testnek legalább az emlékét, de ott, ahol a dolgok természete szerint a födetlen arcnak kellene lennie, ott nincs, csak a semmi, a hiány, s hogy ne legyen mindez oly sivár, időnként néhány felhőfoszlány úszik el e semmi előtt, a hiányban. Ha valakinek kétsége támadna affelől, hogy a test megszökött abból a kö-

Finálé

zegből, melynek formát adott, akkor — tessék! — az arc helyén ott ásít az "arctalan bizonyíték": mindenhol lehetek, csak ott nem, ahol egykor alakot öltöttem egy lepelben; számotokra már csupán a hiányom megragadható. Az anyagi valóság helyett a hiány valósága tölt ki itt mindent, vagy "fennköltebben" fogalmazva: a dolgok ittfelejtett lelke. És mégis, a képek láttán mindig kétségek között vergődünk: vajon nincsen-e valami innen vagy túl a hiány állandósult formáján? Mennyit *mutat* és mennyit *ad* (adhat) a művész? E képek sóvárgást ébresztenek nézőjükben — sóvárgást a konkrétumok, a tárgyi világ jelenvalósága iránt. Pedig Finta Edit egyebet sem tud, mint képileg megfogalmazni az elleplező megmutatkozást vagy a rejtőzködő (ön)leleplezést — ez az egymást kiegészítő ellentétpár adja festészetének feszültségteremtő polarizáltságát. Festőként egyszerre lírai és drámai alkat Ő, s e két jellemzője némelykor ható-visszaható viszonyban áll egymással: a lírai részletek szomorú-szelíd egymást szorításában olykor valódi drámaiság izzik föl, s e drámaiság ívfénye a háttéren szertekáprázó lírává oldódik. Terek nyílnak egymásba, s egy alak, egy lángnyelv az *itt* dimenziójából átvetül az *ott* ba, üres kagylók csöndje vall az ellopott igazgyöngy hiányáról, s két, száraz venyigén átvetett gumikesztyű beszélget, mondjuk, egy szomorú konyhában történt hiábavaló mosogatásról, vagy elvetélt magzatról, mindegy, itt csupán az eredmény, a vászonra kivetülő belső táj hangulata lényeges.

Finta Edit minden festménye egy-egy sugallatos jelkép, külön-külön is entitás-értékű, de együtt, "folyamatukban" szemlélve ezek a képek jelképrendszert alkotnak a szemlélőben, s e szimbólumrendszer mintha a weöres-i mottó már-már paradigmatikus vászonra vetítése lenne. Nemcsak a fogalmak által kifejtett gondolat, az intenzív empátia is lehet rendszerűen következetes. Próbáljuk *így olvasni* e kiállítást, s akkor valamiféle poéma körvonalai bontakoznak ki előttünk (íme a szó szerinti peintre-poème!), amelynek kapcsán bizton elmondhatjuk: Finta Edit festészete a hiány költészete — képekben.

Madonna

Szobor

KÓDEX -

Afrika továbbra is a legtitokzatosabb kontinens, állandó meglepetésekkel szolgál. Az utóbbi két évtizedben sem szűnt meg az utánpótlás, sajnos nem rohamos felzárkózásával kelt feltűnést, hanem hogy innen ered — gyaníthatóan ember és majom családfáinak elég késői incestusából a jelenkor "pestise": az AIDS, továbbá, hogy az ínség, az emberi jogok s a nyomor körtánca a kultúra eddig feltételezett s számbavett hagyományait és lehetőségeit is veszélybe sodorja. Nem utolsósorban az iszlám fundamentalizmus révén. Miközben a turistabusz-robbantók elszoktatják az emberiség közkincsének számító ókori műemlékek látogatásától is más világtájak békés vándorait, az a szentségtörő gondolat merül fel s lebeg mint az Úr lelke a fekete vizek felett, hogy egye fene, itt túl hamar szakadt vége az átkozott gyarmatosításnak, melyre oly jó ráfogni mindent s feledni, hogy miután az érettebb népességeket lerázták a fáról, nemcsak Louis Armstrong ükpapájának exportálták őket az Újvilág tamásbátyás ültetvényeire, hanem ott helyben iskoláztatni kezdték s kórházba gyömöszölték őket jelképes és valóságos parafasisakot viselő svájcerprofesszorok. Ha idejében meg nem ették őket.

Ahol a gyarmati uralomnak az új, moszkovita gyarmatosítók vetettek véget, szemforgató módon azonnal bevezetvén a jól ismert szabadságot, ami azért még az afrikaiak fejlettségi fokán is feltűnt a népeknek, mára Angolától Szomáliáig egy sor országot eljuttattak a történelmietlen lét szélére. Az Addis Abeba-i egyetemet például, mely az olasz agresszió és a négus visszatérése utáni időkben úgy-ahogy megpróbált a civilizált világ normái szerint létezni, a marxista forradalom után azon a címen szüntették meg, hogy úgyis a "burzsoázia" látogatta. A valahol, drága külhoni kiképzésben részesült tanult embereket azonnali rentabilitású "termelő munkára" fogták "átnevelő" célzattal is. Még leghasznosabbá az tehette magát, aki az analfabetizmus felszámolásáért indított, hamar kifulladó kampányban tevékenykedhetett. Egyes tartományok továbbra is bandavezérek vagy megmaradt feudális kiskirályok, most már a kommunista központi hatalommal jóban lévő vad kizsákmányolása alatt nyögtek, csempészparadicsommá és nyíltan éhező tízezrek koncentrációs lágerévé válva. Itt egy már minden emberi norma szerint elviselhetetlen helyzet romlik azóta is tovább, miközben — fejünk fölött az idők és a tudomány összekacsintanak, egy expedíció eközben hozta napvilágra az első embernek nevezhető élőlények maradványait. A szocialisztikus demagógiának a nacionalisztikussal való cinikus összekeveredése jegyében, az etióp hatóságok megkövetelték a nemzetközi tudós társaságtól — a Kelet-Európában sem ismeretlen kicsinyes "patriotizmus" visszavetített területisége nevében —, hogy az etióp ősembernek tekintse a leletet.

Milyen értéke van az emberi életnek? A másik ember csak annyiban létezik, amennyiben utunkban áll, ellenkezni próbál. Az életnek nincs nagy jelentősége, bár jobb az ellenfél életét elvenni,mielőtt ő venné el a miénket. Minden éjjel lövöldöznek, de nappal is, aztán az utcán hullák hevernek...Honnan van bennük ennyi hevesség, agresszió, gyűlölet?...Mindenki megmotozhat, mert nem tudjuk, kinek van hozzá joga. Nem is szólnak, csak megállítanak: botokkal felfegyverzett, rongyos pasasok...Mehetünk tovább a következő karfeltartásig. Persze ez lehet néhány lépéssel odább. Ilyenkor lassan kell haladni, felemelt kezekkel, egyik puskacsőtől a másikig, ítéletre várva...

Könyvespolc: Maurice Taieb: Az első emberek földjén, 1992; Ryszard Kapuscinski: A császár, 1978; Világjárók, világlátók, 1984.

- INDEX

(MEG)EMLÉKEZÉSEK SODRÁBAN 7.

Bolyai János Paganinit játszik

Egy százötven év előtti marosvásárhelyi zenei eseményről szeretnék megemlékezni. De tegyünk először egy kis kitérőt.

Gyakran emlékezünk születési és halál-évfordulókról, különösen ha azok már a százéves ciklusokba illeszkednek. Van idő- és eszmetávlatunk ahhoz, hogy nyugodt lelkiismerettel ítéljük meg a zenét, a zene alkotóját és befogadóját. Hálás dolog a távolság. A jelenkori dolgainkat viszont annál jobban elhanyagoljuk. És — valljuk be — félünk ítéletet mondani a máról. Hátha tévedünk . Hagyjuk az utódoknak ezt a kényes feladatot: ők már tárgyilagosan szemlélhetik azt, amit mi még csak a szubjektivitás "ködén" át ítélhetünk meg. Van múlt-kultúránk, van valamilyen jövőképünk is, csak a jelen elől térünk ki — ha tudunk. Vajon leszmeg, mint anyja a' köz-atya tiszteletére szólandó új hangoknak..." Itt változik a hangvétel, meleg, költői szavakban folytatódik: "ha midőn a' halotti lepedő alól feltámadott természet, mint egy fel-virágzott 's gyöngyözött mátka a' reá mosolygó nap' elibe lépik a' megzendűlő kőz-templomba, ezen nagy hármoniához, a' Lutheri keresztények' ezen városbeli kis templomából is egy új kis orgona' hangja járulhat."

De jók ezek a szövegek a ma zenetörténészének, szinte mindent megtudhat a hangversenyről, még a mögötte felsejlő zene iránti érdeklődés milyenségét is. A zenének — úgy látszik — minden időben szüksége volt egy kis reklámozásra. Maga a műsor is amolyan közönségcsalogató ínyencségeket tartalmazott a kor színvonalán. Két Weber-nyitányt (*Bűvös vadász, Oberon)* és egy sor áriát. De a fő érdekességnek azért mégiscsak a Bolyai János előadásában meghirdetett Paganini-szólódarabok számítottak. A hangverseny első felében *négy*, a másodikban *öt*, tempójelzéssel "feliratozott" darabot hirdet a plakát. Mindegy, hogy ebből Bolyai mit és hogyan játszott el. A fő dolog, hogy a műsorra tűzött darabokat játszotta, gyakorolta, hogy volt bátorsága ezekkel az akkor szörnyen nehéz hegedűtechnikájú művekkel foglalkozni. Szabadkozik is a plakát "széljegyzetében": "A' csak mások kívánságukra ezeknek előadását vállalt jádzó megelégszik, ha azon colossalis művésznek, itt még csaknem egészen ismeretlen, maguk nemökben egyetlen nagyszerű, de épen oly rendkivűl nehéz és magán Paganinin kivűl más által alig hozzá hasonlólag utánzott 's előadásra választani nem is szokott remekei' merényével a' tisztelt közönségnek bár némi kis fogalmat lesz képes adni: annyival inkább, hogy más rendeltetését nézve, a' hegedüt mindig — közelebbről régóta — mellőzte." Bolyai János hatalmas mondatba sűríti indulatát, rajongását, Paganini csodálatát. A "jádzó megelégszik... ha némi kis fogalmat lesz képes adni" Paganini művészetéről.

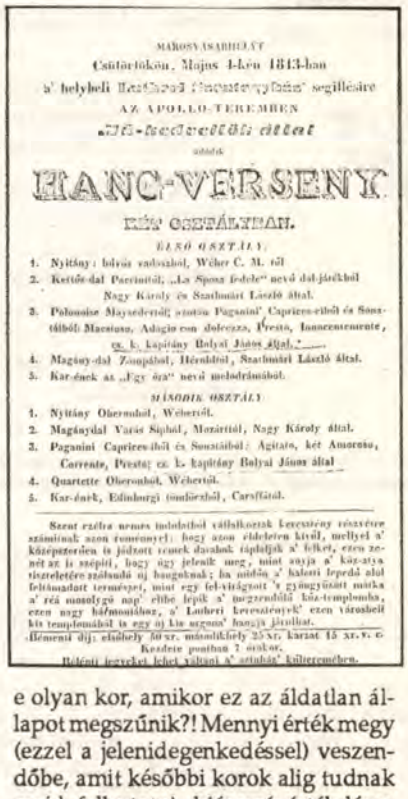

MAROSVASARHELYT
Csütörtökön, Május 4-kén 1843-ban
a' helybeli Reáltanoda Jótzatevőjének segillésére
AZ APOLLO-TEREMBEN
„Ut-hedvedtöli által
adatik
HANG-VERSENY
KÉT OSZTÁLYBAN.
ELSŐ OSZTÁLY.
1. Nyitány: bűvös vadászból, Weber C. M. től
2. Kettős-dal Puccinitől, „La Sposa fedele" nevű dal-játékból
Nagy Károly és Szathmári László által.
3. Polonoise Mayseder-től; ariette Paganini' Capriccs-eiből és Sonatinából: Maestoso, Adagio con dolcezza, Presto, Innocentemente,
ex h. kapitány Bolyai János által.
4. Magány-dal Zumpától, Hérnből, Szathmári László által.
5. Kar-ének az „Egy óra" nevű melodrámából.
MÁSODIK OSZTÁLY.
1. Nyitány Oberonból, Weberről.
2. Magánydal Varsa Sándol, Mozarttól, Nagy Károly által.
3. Paganini Capriccs-iből és Sonatinából: Agitato, két Amoroso,
Corrente, Presto; ex h. kapitány Bolyai János által
4. Quartette Oberonból, Webertől.
5. Kar-ének, Edinburgi (mulattból, Carrfiától.
Szent czélra nemes indulatból vállalkoztak keresztény részvétre számítnak azon reménnyel: hogy azon éldeleten kivűl, mellyel a' középszerűen is jádzott remek darabok táplálják a' lelket, ezen zenét az is szépíti, hogy úgy jelenik meg, mint anyja a' köz-atya tiszteletére szólandó új hangoknak... ha midőn a' halotti lepedő alól feltámadott természet, mint egy fel-virágzott 's gyöngyözött mátka a' reá mosolygó nap' elibe lépik a' megzendűlő köz-templomba, ezen nagy hármoniához, a' Lutheri keresztények' ezen városbeli kis templomából is egy új kis orgona' hangja járulhat.
Illemenő díj: elsőhely 50 xr. másodikhely 25 xr. karzat 15 xr. v. c.
Kezdete pontban 7 órakor.
Belépti jegyeket lehet váltani a' szinház' kűlterembem.

e olyan kor, amikor ez az áldatlan állapot megszűnik?! Mennyi érték megy (ezzel a jelenidegenkedéssel) veszendőbe, amit későbbi korok alig tudnak majd felkutatni, hiányzó érték-láncszemekként a foghíjas adatok közé illeszteni. Mi is *hogy* sajnálkozunk: bárcsak lett volna valaki, aki megőrzi számunkra ezt és ezt a dallamot, a zenélés módjának leírását stb. De hát mi magunk sem őrizzük meg a jelenünk sok fontos adatát, függetlenül attól, hogy értéknek vagy értéktelenségnek tartjuk azt, jellemzőnek vagy átmenetinek mindennapjainkról. A múltból minden kis törött cserépdarab, melódia vagy szószilánk értékes. A jelenben dúskálunk a tárgyakban, gondolatokban, eszmékben. És persze pazarlunk is, ahogyan csak tudunk.

Valószínűleg ilyen közömbösséggel mentek el százötven évvel ezelőtt az 1843. május 4-ére hirdetett koncertplakát mellett is az akkori emberek. Pedig megható szavakkal hívta HANG-VERSENYRE az érdeklődőket a feltűnő helyen kinyomtatott "magyarázó" szöveg: "Szent czélra nemes indulatból vállalkoztak keresztény részvétre számítnak azon reménnyel: hogy azon éldeleten kivűl, mellyel a' középszerűen is jádzott remek darabok táplálják a' lelket, ezen zenét az is szépíti, hogy úgy jelenik

TERÉNYI EDE

HOL-

Megjelent a *Látó* 2-es száma, amelyben verset közöl Tóth István, Jánosházy György, Lászlóffy Csaba, Fábián Sándor, Majla Sándor. Novellát, regényrészletet olvashatunk Fodor Sándortól (*Balkáni gerle*), Sebestyén Mihálytól (*Szabadulás a ruhásszekrényből*), Medgyesi Emesétől (*Happy birthday, Levente!*) és Bogdán Lászlótól (*Én, Fruzsina, az őrnagy és a román detektívek avagy locsi-fecsi értekezés a boldogságról*). A *Fórum*ban Jakabffy Tamás elemzi Szőcs Géza *A vendégszerető, avagy Szindbád Marienbadban. Sz. G. utolsó verseskönyve* című kötetét (*Környezetbarát-e az autonóm költő?*). A *Disputá*ban Dávid Gyula *Rövid áttekintés az új erdélyi emlékirodalomról*, Poszler György *Önéletrajzok kora*, Sándor Iván *Egy irodalomtörténeti korszak dimenziói*, Tamás Attila *Illyés naplójegyzetei* és Olasz Sándor *A naplóíró Németh László* című írása. Varró Ilonától Marosi Barna búcsúzik, Lakatos Mihály *Tréfák és csattanók* cím alatt recenzálja Milan Kundera

A tréfa című könyvét. A szám grafikusa V.Fodor Sándor, a *Hadikiötő*ben Salat Levente.

A *Keresztény Szó* februári számából kiemelendő: dr. Vencser László *Az egyház illetékessége a szociális-gazdasági kérdésekben*; Wolfgang Schmitz *Mennyire szociális a szociális piacgazdaság; Mondatok II. János Pál pápa üzenetéből a béke világnapján*; Jacqueline Charlemagne *Cigányok Kelet-Európában*; Kamarás István *Remetelak vagy hegyre épült város?*; Zsemlyei János *Piaristák Havasalföldön*; Jakabffy Tamás *Az egyház földi téridőben*. A lap márciusi számában Balassa Péter egyetemi tanár, a magyarországi *Zsinati kör* tagja válaszol Jakabffy Tamás kérdéseire (*A szabadság — belülről*. A számból kiemelendő továbbá: Gerhard Lohfink *Milyennek akarta Jézus a közösséget?*; Bodó Márta *Isten kezében*; Lászlóffy Aladár *Haydn: Búcsúszimfónia*; Jaqueline Charlemagne *Cigányok Kelet-Európában* II.; Albert Dávid *Az erdélyi jezsuita misszió és a székelyudvarhelyi gimnázium alapítása*; Bernie S. Siegel *A betegséghez kapcsolódó képzetek és a gyógyítás.*

A *Új Magyarország* februári számában olvasható Szakolczay Lajos *Csángó ráolvasó imádságok* című írása.

A kolozsvári *Dávid Ferenc Egylet* március 28-án felolvasó ülést tartott az Unitárius Egyház dísztermében. A felolvasó ülés műsora: Kovács István teológiai tanár *A magzati élet védelme*; Debussy *Syrinx*; Telemann *Duó szonáta* (fuvolára és blckflötére), előadta Práda Kinga és Filip Ignác. Szavalt Vajda Zsuzsa színművésznő.

A *Forrás* márciusi számában olvashatjuk egyebek mellett Tóth István *Székely János sírjánál* című versét, Láng Zsolt *Az ördög nem alszik* és Sigmond István *Az utolsó dobbantás* című elbeszélését. Cseke Péter *Hamu alatt őrzött parázs* címmel ad közre riportot, Kántor Lajos *A kolozsvári színház és az írók* címmel közöl írást.

A *Szatmárnémeti RMDSZ*, a *Szatmárnémeti Szent-Györgyi Albert Társaság* és a *MADISZ* június 5-én és 6-án, harmadik alkalommal rendezi meg a *Hajnal akar lenni* népdaléneklési versenyt. A rendezvény célja a magyar népdal népszerűsítése, eddig ismeretlen tehetséges énekesek felfedezése.

A kolozsvári *Babeș-Bolyai Tudományegyetem* keretében rendezték meg április elsején a *Fenomenul Twin Peaks — O paradigmă a viitorului* című szimpóziumot, amelyen előadást tartott Horváth Andor, Cornel Vatcu és Cătălin Ștefănescu.

A budapesti *ELTE Modern Filológiai Társaság Műfordítói és Olasz Szekció*ja keretében Barna Imre tartott előadást március 22-én *Alter-Ego-Eco. Lehet-e Umberto Ecót fordítani?* cím alatt.

Március 30-án tartották meg Rakovszky Zsuzsa szerzői estjét Budapesten. A költővel Réz Pál beszélgetett. Közreműködött Szücs Ildikó színművész.

A *Magyar Írószövetség* klubjában március 31-én nyújtották át a *Graves-díj*at Horváth

-MI

ÁPRILIS

Lászlóffy Aladár versének négy sorát rejtettük el a vízszintes 1., 26, 29. és 82. számú sorban.

VÍZSZINTES: *1.Az idézet első sora.* (zárt betűk:A, G, J, Á). 15. Szelíd erdei állat. 16. Román filmszínész (Iurie). 17. Zúzogass. 18. VÜL. 20. Dél-Indiában élő dravida népcsoport. 22. Ezerötszáz, római számokkal. 23. Vonj magad után. 24. Ékezet nélkül ékel! 26. *Az idézet második sora* (zárt betűk: N,É).28. SAA. 29. *Az idézet harmadik sora* (zárt betűk: N, R). 30. Szamárhang. 31. Összekevert sav! 33. Kós Károly. 34. Ősöm. 36. Csomagolóeszköz. 38. Menyasszony. 39. Tolsztoj személyneve. 40. Amerikai kocsma. 42. Török tiszti rang. 43. Keresztül. 44. Rést betömő. 46. Egyesület. 48. A nikkel vegyjele. 49. Kezével jelt ad. 50. Ide-oda mozgató. 52. LSM. 54. Fehérnemű. 55. Adósságot megad. 56. Olyan hal, amelyik petét rak le. 58. ...dalog: álmodozva sétál. 60. Gyógyital német neve. 62. Görög gépjárművek betűjelzése. 64. Germán törzs volt. 69. Idő és szerelem jelzője. 70. Az ilyen sor a föld alatt van. 72. Hangtalanul néz! 73. Fontos, hasznos dolog, ami valakit előnyösen érint. 75. A végén szólít! 76. Rásüt a nap. 79. A mohamedánok istene. 81. Knock out. *82. Az idézet utolsó sora* (zárt betűk: N, B).

FÜGGŐLEGES: 1. Ki...: területet hegyes végű karóval kijelöl. 2. Elkeskenyedő résszel kapcsolatos. 3. Kálium és deutérium vegyjele. 4 Fél tucat. 5. Hacsaturján személyneve. 6. Dél-amerikai fővárosból való. 7. Járomba hajtó. 8. Asztácium vegyjele. 9. Államok szövetsége. 10. Toportyán. 11. MÖ. 12. Ezüst és hidrogén vegyjele. 13. A görögök főistene, latin helyesírással. 14. Égtáj. 19. Puskával leterítő. 21. ... Manche-csatorna. 25. Feldől! 27. Miatt, régiesen. 32. Az Amu-Darja és a Szir-Darja vizét befogadó nagy tó. 35. Sakk-... Kosztolányi-novella. 37. Közeli, de nem vérrokon. 41. Fegyvert használ. 42. Település Törökország ázsiai részén. 43. Vajon keresztülmetszik? 45. Milyen módon? 46. EÁ. 47. Hűtlen lesz. 48. A legismertebb óriás-vízesés. 50. Papírra tesz. 51. Rigolyás. 53. Egyhangú. 57. RBM. 59. Íme. 61. Roszszallást kifejező szó. 63. Rádtüzel. 65. Iuon ..., Jókai-hős. 66. Esőben állsz. 67. Fordított napszak. 68. Színültig van. 71. Haszontalan növény. 74. KAÉ. 77. Gátszélek! 78. Germánium vegyjele. 80. Magyar és thajföldi gépjárművek betűjelzése.

TÖRÖK SÁNDOR

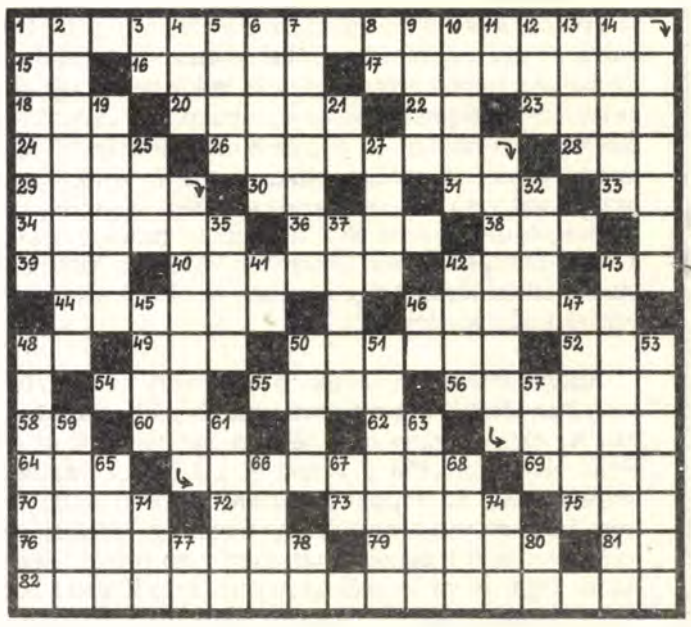

A HELIKON 7. számában közölt, *Március* című rejtvény megfejtése: *Selymit a barka/ már kitakarta,/ Sárga virágját bontja a som./ Fut, fut az áram/ a déli sugárban,/ S hökken a hó a hideg havason.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN
Főmunkatárs: SZABÓ GYULA, SZŐCS ISTVÁN
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra; K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet; MÓZES ATTILA: próza, kritika; NAGY MÁRIA: olvasószerkesztő; RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
Számítógépes tördelés: BÁLINT ANNAMÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, B-dul Eroilor 2 Postafiók (căsuța poștală) 245 Telefon: 112420
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE